8 - مارت بايرىمىڭلار مۇبارەك، خانىم - قىزلار!

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى - رويۇڭ سامان بولماس

1998 - يىل
7 - مارت
شەنبە
№6
(4093)

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي - سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 - يىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ماراككو كورولى ھاسان 2گە تېلېگرامما ئەۋەتتى. ماراكو كوروللىقىنىڭ مىللىي بايرىمى - سىزنىڭ تەختكە ئولتارغىنىڭىزغا 37 يىل تولۇشىغا باغلىق مېنىڭ سەمىمىي تەبرىكىمنى قوبۇل قىلغايسىز، - دېيىلىدۇ ئۇنىڭدا. دۆلىتىمىزنىڭ رەھبىرى كورولغا ساغلام سالامەتلىك ۋە مۇۋاپپەقىيەتلەر، قېرىنداش ماراككو خەلقىگە تەرەققىيات ۋە گۈللىنىش تىلىدى.

***

جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ م د ھ غا ئەزا دۆلەتلەر ھەمكارلىشىش بويىچە منىستىرى ئاناتولىي ئادامىشىن بىلەن ئۇچراشتى. سوھبەت ۋاقتىدا دۆلىتىمىز پرېزىدېنتى قازاقستان روسسىيە بىلەن ھەمكارلىشىشقا بىرىنچى دەرىجىلىك ئەھمىيەت بېرىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى.

***

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېمېر - منىستىرىنىڭ مۇئاۋىنى جەنىبېك كەرىبجانوۋ مەتبۇئات - كونفېرېنسىيەسىنى ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭدا ژۇرناىستلار ھۆكۈمەتنىڭ يېزىنى ئېغىر ئەھۋالدىن ئېلىپ چىقىش بويىچە پروگراممىسى بىلەن تونۇشتى.

***

پارلامېنت مەجلىسىنىڭ رەئىسى مارات ئوسپانوۋنىڭ رەھبەرلىكىدىكى دېلېگاتسىيە رەسمىي سەپەر بىلەن گېرمانىيە فېدېراتىۋ جۇمھۇرىيىتىگە ژۈرۈپ كەتتى. مەجلىس مەتبۇئات خىزمىتىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، سەپەر ۋاقتىدا گېرمانىيە بۇندېستاگىنىڭ (پارلامېنتىنىڭ) پرېزىدېنتى رىتا زيۇسسمۇت ياۋروپىدىكى بىخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق كېڭەشى پارلامېنت ئاسامبلېيەسىنىڭ ۋەتنى - پرېزىدېنتى ۋىللى ۋىممېر بىلەن ئۇچراشماقچى.

***

جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانىغا بىنائەن مۇداپىئە سانائىتى بويىچە كومىتېت مۇداپىئە منىسترلىكىنىڭ ستروكتۇرىسىغا كىرگۈزۈلدى. مۇداپىئە منىسترلىكىدە بولۇپ ئۆتكەن كېڭەشمە يېڭى شارائىتتا ئىش ئېلىپ بېرىش مەسىلىلىرىگە بېغىشلاندى. ئۇنىڭغا جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ بارلىق رېگىونلىرىدىكى مۇداپىئە سانائىتى كارخانىلىرىنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشتى.

***

يېقىندا سەئۇدىيە ئەرەبىستانى كوروللىقىنىڭ مەخسۇس ۋەكىلى ئاقمولىدا بولۇپ قايتتى. ئۇ پارلامېنت سېناتى ئۈچۈن يېڭى بىنا سېلىش مەسىلىسىنى مۇھاكىمە قىلدى.

***

شەنبە كۈنى سېربىيەنىڭ جەنۇبىدىكى كوسوۋو ئاۋتونوم ئۆلكىسىدە سېربىيە پولىتسىيەسى ۋە يەرلىك ئالبان تېرروورچىلىرى ئوتتۇرىسىدا قوراللىق توقۇنۇش يۈز بەردى. جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار منىسترلىكىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، ھەر ئىككى تەرەپتىن ئۆلگەنلەر ۋە جاراھەتلەنگەنلەر بار.

ۋاقىە يۈز بەرگەن جايدىن كېلىۋاتقان خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ئۆزلىرىنى «كوسوۋونىڭ ئازات قىلىش ئارمىيەسى» دەپ ئاتىغان تېرروورچىلار توپى لىشانى يېزىسى رايونىدا سېرب پولىتسىيەسىنىڭ توپىغا ھوجۇم قىلدى.

ئالبان سېپاراتچىلىرىنىڭ مەنپىيتىگە ۋاكالەتلىك قىلىدىغان كوسوۋو دېموكراتىك ئىتتىپاقىدا ئەستىقلىشىچە، شەنبە كۈنى يۈز بەرگەن توقۇنۇشتا كام دېگەندە 17 ئالبان قازا بولدى. «كوسوۋونىڭ ئازات قىلىش ئارمىيەسىنىڭ» بۇ تېرروورلۇق ھەرىكەتلىرىنىڭ ئاساسىي مەخسىتى كوسوۋونى سېربىيەدىن بۆلۈشتىن ئىبارەت.

***

ئىلگىرى كۆزىتىلگىنىدەك، يەكشەنبە كۈنى بولۇپ ئۆتكەن ئىنگۇشېتىيە پرېزىدېنتىنىڭ سايلىمىدا جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى رۇسلان ئائۇشېۋ قايتا پرېزىدېنت بولۇپ سايلاندى. ئالدىن ئالا ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، ئۇ سايلىغۇچىلارنىڭ 70 پائىز ئاۋازىغا ئېگە بولدى. رۇسلان ئائۇشېۋ مۇھىم بىلدۈرۈش ئېلان قىلدى: «چېچەنىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇئەمماسى، بۇ بىزنىڭ مۇئەمما، دېدى ئۇ. بىز پەيدا بولۇۋاتقان بارلىق مەسىلىلەرنى ئۆزىمىز — ئادەتلىرىمىز، ئەنئەنىلىرىمىز، قېرىنداشلىق مۇناسىۋەتلىرىمىز ئاساسىدا ھەل قىلىمىز. ئەگەر بۇ مۇئەممانى بىز ئۈچۈن كىمدۇ بىرى ھەل قىلىپ بېرىدۇ دەپ ئۈمۈت قىلساق خاتالاشقان بولىمىز. بىز ئۈچۈن بۇ مۇئەممانى بىر قېتىم ھەل قىلىپ كوردى»، - دېدى ر. ئائۇشېۋ.

***

روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى بورىس يېلتسىن ئىۋان رىبكىننى ۋىتسى - پرېمېر قىلىپ تايىنلىدى. ئەندى ئۇ م د ھ مۇئەممالىرىنى نازارەت قىلىدۇ.

ئىلگىرى روسسىيە فېدېراتسىيەسى بىخەتەرلىك كېڭەشىنىڭ كاتىۋى لاۋازىمىنى ئىگىلەپ كەلگەن ئىۋان رىبكىن شۇ كۈنى روسسىيە پرېزىدېنتى بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ ئۇچرىشىشتىن كېيىن ژۇرنالىستلار بىلەن بولغان سوھبەتتە ھۆكۈمەتىمىز چېچەنىستان بىلەن مۇناسىۋەت باغلاش مەسىلىلىرىنى نازارەت قىلىشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

***

گرۇزىيە پرېزىدېنتى ئېدۇئارد شېۋاردنادزې روسسىيەنىڭ بەزى بىر ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرى تارقاتقان پرېزىدېنت ئاغرىقىغا باغلىق ئىستىپاغا كېتىشكە مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ دېگەن سۆزلىرىنى رەت قىلدى. دەپ خەۋەر قىلىدۇ ئىتار - تاس س گرۇزىيە رەھبىرىنىڭ مىللىي رادىوغا بەرگەن بىلدۈرۈشىگە ئاساسلىنىپ.

ئۇرلۇق چېگىرىڭدىن توكۇلۇپ شەپقەت، بار گوزەللىكنى سېخى تەبىئەت،
شەھلا كۆزلىرىڭ تۇرىدۇ چاقناپ. پەقەت ساڭىلا بەرگەنمۇ ئاتاپ.

ئۇچقۇن قۇربانىنىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

مىرغىياس سېمەتوۋ

ئانا — دۇنيا تۈۋرۈكى

مېھرىۋانلىق، كويۇمچانلىق ئانىلاردىن تارالغان.
پەرزەنت دىلى سۈتتەك بولۇپ ئانىلاردىن يارالغان.
ژۇرىگىنىڭ ئوتى لاۋۇلاپ يانغان ئەشۇ ئانىلار
ھاياتلىقنىڭ، ئەڭ مۇقەددەس رەمزى بولۇپ ئاتالغان.

ناخشىلاردا شەرھىلىنىپ كېلەر ئۇنىڭ بايانى،
چېرتىپ قەلب تارلىرىنى چارلار كەڭرى دالانى.
مەدھىيىلىنىپ كېلىۋاتقان گوزەللىگى، پاكلىقى،
ئاڭا بولغان ئېتىقاتنىڭ يوقتۇر چېكى - پايانى.

شۇ تۈپەيلى ھەممە ئۈچۈن باغرى ئۇنىڭ ئوچۇقتۇر،
تەندە بارىن بېغىشلىغاچ ئوكىلالار - كېچىكتۇر.
نە - نەلەردىن ئۇۋاق تارتىپ، سېغىنىشىپ كەلگەندە،
مۇز ئېرىتار كۈن تەپتى بار ئانا قەلبى ئۇيۇقتۇر.

قەلەم ئەھلى چېكىت قويماي، يارىتىپ شاھ ئەسەرلەر،
تۈن ۋە تاڭلار، ئانىلارنى سويۇپ، كويۇپ تەسۋىرلەر.
ئانا بىلەن توققۇزى تەل ئەھلى ئىنسان زاتىنىڭ.
نامى داستان بولۇپ ياڭرار مەڭگۇ ئۇچمەيدۇ ئەسىرلەر.

ئاياللار — ھاياتنىڭ ياڭغان چىرىغى،

ئۇيغۇرنىڭ پەخىرلىك قىزلىرى

پاگونى ئۆزىگە ياراشقان خانىم

مەن تۇرسۇناي ھېتاخون قىزى ھاسانوۋانىڭ قازاقىستان ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىدە ئىشلەيدىغانلىقىنى، بىزگە مەلۇم بولغان ئۇيغۇر خانىم - قىزلىرى ئارىسىدىن چىققان تۇنجا پودپولكوۋنىك ئىكەنلىكىنى بىلەتتىمۇ، لېكىن ئۇ ھەققىدە بىر دەم ئۆزى بىلەن سوھبەتلىشىپ كۆرمىگەن ئىدىم.

مانا ئۇلارنىڭ تالغىر ناھىيىسى، بېغاچ يېزىسىدىكى ئۆيىدە ئولتۇرىمىز. [illegible] تۇرسۇناينىڭ ژىگىت بېشى ھۈسەيىن ئىلياس ۋە مەن. يولدىشى تۇرسۇنجان ھاسانوۋ تېخى ئىشتىن كەلمەپتۇ.

- بىز سىزنى ئىشتىمكىن، دەپ ئىككى تايىن بولۇپ كېلىۋېدۇق، - دېدىم ئۇنىڭ ئۆيدىلىكىدىن خۇرسەن بولۇپ.

- مەن ئەندى ھەر كۈنى ئۆيدە. پېنسىيەگە چىقىۋالدىم.

بۇ مەلۇماتتىن كېيىن ھۈسەيىن ئاكا ئىككىمىز ئۆز قۇلاقلىرىمىزغا ئىشەنمىگەندەك، بىر بىرىمىزگە بېقىشتۇق. ئۇنداق بولغىنى تۇرسۇنايىنىڭ تەققى - تۇرقى ئۇنىڭ ئەندىلا قىرىققا قارىلىغاندەك كۆرۈنۈش بېرىپ تۇراتتى.

- ئوزدەمغۇ ئەندى ئەللىككە كەلدىم، - تۇرسۇناي گويا بىزنىڭ ئويلىرىمىزنى ئۇققاندەك قوشۇمچە قىلدى، - ئىچكى ئىشلار خادىملىرى پېنسىيەگە يېشقا ئەمەس، ئىشلىگەن مۇددىتىگە قاراپ چىقىرىلىدۇ. مەن شۇ بەلگۈلىمىدىنمۇ ئۇشۇق ئىشلەپ، ئاندىن دەم ئېلىشقا چىقتىم...

شۇنداق ھېسابلىسام، تۇرسۇناي 1964 - ژىلى ئالمۇتا خەلق ئېكىلىكى ئىنستىتۇتىنى تاماملاپ ئەمگەك پائالىيىتىنى باشلىغان ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىكىنىڭ قارىمىغىدا توپ - توغرا ئوتتۇز ئۈچ ژىل ئىشلەپتۇ.

- مەن ئەسلىدە ئىشلەش ۋاقتىم تولغان يېشىم ئوتتۇزسەككىزگە كەلگەندىلا پېنسىيەگە چىقىشىم كېرەك ئىدى، - دېدى تۇرسۇناي، - بىراق، رەھبەرلىك يەنە ئىشلىشىمنى ئىلتىماس قىلىپ تۇرۇۋالدى.

دەرھەقىقەت، مول تەجرىبىلىك، ئىش بىلەرمەن خادىمنى كىمنىڭ قولىدىن چىقارغۇسى كېلىدۇ دېمىسىز. تۇرسۇناي ئەينە شۇنداق خادىم بولۇپ تونۇلغان ئىدى. ھەربىي ۋە مىلىتسىيە ساھاسىدا خادىمنىڭ ئىختىدارى، ئىشتا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىگە بېرىلىدىغان باھانى ئۇنىڭ ئۇنۋانىغا قاراپلا پەرىقلەۋېلىش تەس ئەمەس. شۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، كىچىك لېيتېنانتلىقتىن پائالىيىتىنى باشلىغان تۇرسۇنايىنىڭ پودپولكوۋنىك دەرىجىسىگە كۆتىرىلىشىنىڭ ئۆزى بىزگە ئۇنىڭ كەسپىي تالانت ئىگىسى ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىپ بەرسە كېرەك، دەپ ئويلايمەن.

بىز مالىيە دىگەندە ئاقچىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرىمىز. توغرى، تۇرسۇناي ئەق ئاقچا بىلەن مۇئامىلە قىلغىنى يوق. بىراق، جۇمھۇرىيەتتىكى بارلىق ئىچكى ئىشلار مەھكىمىلىرىگە مەبلەغنى تەقسىملەش، ئۇلارنىڭ ئىجراسىنى نازارەت قىلىش ئوخشاش ئاھايىتى جاۋاپكەرلىك ھەمدە نازۇك ئىشلارنىڭ ھوددىسىدىن شەرەپلىك چىققان مۇتەخەسسىس. ھە، ئوتتۇز ئۈچ ژىل داۋامىدا رەقەملەر بىلەن ئىشلەش ئېيتىشقىلا ئاسان. بىر سانىنىڭ ئارتۇق ياكى كام يېزىلىپ قېلىشى خادىم ئۈچۈنلا ئەمەس، مەنىيەتدار مەھكىمە ئۈچۈن چوڭ كوڭۈلسىزلىكلەرنى ئېلىپ كېلىشىنى بۇ ساھانىڭ ئادەملىرى ئوبدان چۈشىنىدۇ. قىسقىسى، مالىيەدە خاتاغا يول قويۇش جىنايەت دېمەكتۇر. بۇخىل جىنايەت بىلەن جاۋاپكەرلىككە تارتىلغان، تارتىلىۋاتقانلار ھازىرمۇ يوق ئەمەس.

تۇرسۇناي بولسا، ھەقىقىي مالىيە خادىملىرىغا خاس ئېغىر - بېسىقلىغى، قانۇنلارنى مۇكەممەل بىلىشى ۋە چوڭقۇر پىكىرلەپ، ئاندىن خۇلاسە چىقىرىش قابىلىيىتىگە ئىگىلىگى تۈپەيلى ئۇقسانسىز ئىشلەپ، ئاددىي ئىختىساتچىدىن مالىيە - ئىختىسات باشقارمىسىنىڭ باش مۇتەخەسسىسلىگىگە كۆتىرىلگەن زىيالى.

بىز زىيالى، دىگەندە كۆپىنچە مەلۇم ساھادە [illegible] ئادەملەرنى تەسەۋۋۇر قىلىمىز. [illegible] ھەقىقىي مەنادىكى زىيالى بولۇش [illegible] دۇنيا قارىشى، تەپەككۇرى، ئەخلاق [illegible]

[illegible]

زىسىدىن ئېيتىلىۋاتقان سوز ئەمەس، ئەينى ۋاقىتتا كۆپچىلىگىمىز ئۆلگە ئالساق ئەرزىگۈلۈك مەدەنىيەت ئىگىلىرى ئىكەنلىگىگە نىسبەتەن بېرىلىۋاتقان باھادۇر. بۇنىڭغا ئادىلا بىر مىسال: تۇرسۇناي ئوتتۇۋاتقان كۆپ خانىلىق ئۆينىڭ تاملىرىدا ھەتتا مېھمانخانىسىدا بىردىر كىلەم يوق. ئامما ئۇرۇق ئەمەس. ئاكسى، ئۆزبەكىستان خەلق رەسسامى مېدەت قاھاروۋ، ئۇيغۇر ھەمدە باشقا مىللەت رەسساملىرىنىڭ چىرايلىق رامكىلارغا ئېلىنغان رەسىملىرى ئېسىلغان. مابادا بۇ ئائىلىگە قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالسىڭىز، ئۆزىڭىزنى خۇددى قايسى بىر رەسسامنىڭ شەخسىي كۆرگەزمىسىگە كىرىپ قالغاندەك ھىس قىلىسىز. سۈرەتلەرنى تاماشە قىلىپ بەھرىڭىز ئېچىلىدۇ. ئۆيدىكى جىھازلارمۇ ئېھتىياج دەرىجىسىدىلا. زىننەت ئۈچۈن ئېلىنغان ھېچ نەرسە كۆزگە تاشلانمايدۇ. بۇ قولى قىسقىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس. ئەسلا، تۇرسۇنجان ئالمۇتىدىكى «ئارغىماق» ئاۋتوموبىل شىركىتىنىڭ ۋىتسى - پرېزىدېنتى، تاپاۋىتى ياخشى. تۇرسۇنايىنىڭ ئايلىغىمۇ يېتەرلىك بولغان. چوڭ قىزى تاللىق بولغان بولسا، كىچىگى ئانىسى ئىشلىگەن مىنىسترلىكتە، ئاقمولىدا خىزمەت قىلىۋاتىدۇ. بۇ يەردە گەپ ئاقچىدا ئەمەس، مەدەنىي سەۋىيەدە. ئەگەر ئەكسىنچە بولغاندا، تۇرسۇناي چەتنىڭ ئېسىل جىھازلىرى بىلەن ئۆينى «مۇزېي»غا ئايلاندۇرۇۋېتەرمىدى؟

- ئىلاجى بولسا، ئۆيىڭدە كىشى كۆرگەندە مەنئۇيى ئوزۇق ئالىدىغان نەرسىلەرنىڭ بولغىنىغا نېمە يەتسۇن، - دەيدۇ تۇرسۇناي.

خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇش مەدەنىيىتىگە سىڭىپ كىرسە پايدىدىن خالىي بولمايدىغان زامانىۋىي كۆز قاراش، مۇناسىۋەت دېگىنى شۇ بولسا كېرەك! قېنى ئەندى ھەممە خانىم - قىزلىرىمىز تۇرسۇنايدەك بولسا؟! - دەيمەن.

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

سۈرەتتە: مىلىتسىيە پودپولكوۋنىگى تۇرسۇناي ھاسانوۋا.

ژىللار ۋە تەغدىرلەر

جاپانى كىم تولا تارتسا...

مەن تۇۋەندە تەرىپىنى قىلماقچى بولۇۋاتقان ئۇرانىي ئائىلارنىڭ بىرى رىزۋانگۇل روزىيېۋا بىلەن كەسپدىشىمىز رۇستەم يۇسۇپوۋنىڭ ئۆيىدە ئۇچرىشىپ قالدىم. سوھبىتىمىز ئارا رىزۋانگۇل ھەدىنىڭ پېشقەدەم كولخوزچىلارنىڭ بىرى ئىكەنلىگىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇنىڭ ئۆتكەن ھايات يولىغا قىزىقتىم.

- بىزنىڭ ئەۋلات باشتىن كەچۈرگەن قىسمەتلەر ھازىرقى ئەۋلاتلارنىڭ بېشىغا چۈشمىسۇن، - دەيدۇ رىزۋانگۇل ھەدە، - ئۇرۇش دەھشىتى بالايى - ئاپەت ئېلىپ كەلدى. لېكىن ئۇ ژىللاردا ئادەملەرنىڭ بىر - بىرىگە بولغان مېھرىئانلىغى، ئادەمگەرچىلىكى يوقاپ كەتمىدى. بەلكى بىر - بىرىگە بولغان مېھرى - شەپقىتى كۈچەيدى...

ئازات يېزىسىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن رىزۋانگۇل روزىيېۋا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتەرگەندە گېرمانىيە كېگەش ئىنتىپاقىغا ئۇرۇش ئېلان قىلماي بېسىپ كىردى. بۇ دەھشەتلىك شۇم خەۋەرنى ئاڭلىغان يېزىدىكى چوڭ - كىچىك ئەر - ئاياللارنىڭ ھەممىسى ماتەم قايغۇسىغا چۈمگەن بولۇپ، ئەرلەر فرونتقا ئاتلىنىپ كەتكەندە «ئىلىچ» نامىدىكى كولخوزنىڭ پۈتكۈل ئىشى ئاياللار بىلەن باللارنىڭ قولىغا قالغان ئىدى.

[illegible] ئىشىدىن قول ئۈزمىگەن ئىدى. ئەينە شۇ [illegible] كولخوز [illegible] نىڭ بىرى رىزۋانگۈلنىڭ دادىسى ھاشىم ھوشۇروۋ، ئانىسى [illegible] خانلار ئىدى. موشۇنداق ئەمگەك سۆيەر ئائىلىدە تەربىيىلەنگەن رىزۋانگۈل ئۇرۇش دەۋرىدە [illegible] كەلگەن ھەر خىل قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بەردى. [illegible] قىزلار بىلەن [illegible]

ئىتىزلىقتا ئىشلەپ - قويۇپ، شۇ يەرگە چوڭ قازان ئېسىپ كوللېكتىۋ تاماقلىنىشاتتى ۋە ئىشلەتتى.

1943 - ژىلى ئۇ باشقۇرغان زۋېنو ئاشلىق، گوش، تېرە - ژۈڭ يېتىشتۈرۈش پىلانلىرىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىغانلىغى ئۈچۈن رەھبەرلىك رىزۋانگۈلگە تېلېگراممىا يوللاپ ئۇنى تەبرىكلىگەن ئىدى.

ئۇرۇش 1945 - ژىلى غەلىبە بىلەن ئاياقلاشتى. ئۇرۇشتىن ئامان قايتىپ كەلگەنلەر ئاز ئىدى. ئەينە شۇلارنىڭ بىرى شېرىپ روزىيېۋ رىزۋانگۇل بىلەن مەڭگۈلۈك ئائىلە قۇردى. ئىككىسى كولخوزدا بىللە ئىشلەپ جاپادا ھەم راھەتتە بىللە بولدى. رىزۋانگۇل روزىيېۋا 1950 - ژىلدىن 1954 - ژىلغىچە ئۆز يېزىسىدىكى مەكتەپتە باشلانغۇچ سىنىپلاردا مۇئەللىم بولۇپ ئىشلىدى. 1962 - ژىلى ئالمۇتا شەھرىگە كۆچۈپ كېلىپ «گورنىي گىگانت» مەھەللىسىگە ئورۇنلاشقان رىزۋانگۇل روزىيېۋا سوۋخوزدا 18 ژىل ئىشلەپ كېيىن پېنسىيەگە چىقتى.

مەيلى ئۇ قەيەردە ئىشلىمىسۇن، ھەممىلا يەردە پىداكارلىق بىلەن ئەمگەك قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئەل ئارىسىدىكى ئىززەت - ئابرويىنى يوقاتمىدى. قىلغان ئىشلىرى كۆزگە كورۈندى. يېزا كېڭەشنىڭ دېپۇتاتى بولدى، خەلق ئىشەنچىسىگە ئىگە بولغان رىزۋانگۇل ھەدە مەيلى ئازاتتا بولمىسۇن ياكى «گورنىي گىگانت» سوۋخوزىدا بولمىسۇن كولخوز، سوۋخوز ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇناسىپ ئۈلۈشىنى قوشقانلىقتىن بىر قانچە مۇكاپات ۋە مېدالارنىڭ ساھىبى بولدى.

ئۇزىنىڭ ئەمگەكچان، كەمتەرلىگى، كىچىك پېيىل، مېھرىئانلىغى بىلەن يۇرتقا تونۇلغان بۇ ئانا ھازىر پەرزەنتلىرى ئۇرمەھەممەت، گۈلجىملەم، گۈلبۇستان، يارمۇھەممەت ۋە نەۋرىلىرى ئالدىدا راھەت - پاراغەتتە ياشاۋاتىدۇ، ياشلىغىدا تارتقان جاپا - مەشەقەتلىرىنىڭ ھالاۋىتىنى كورۇۋاتىدۇ.

ئابدۇرېشىت قاسىمى.
ئالمۇتا شەھرى.

سۈرەتتە: رىزۋانگۇل روزىيېۋانى نەۋرىلىرى 8 - مارت ئاياللار بايرىمى بىلەن تەبرىكلىمەكتە.

رۇستەم يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

بىلىم دەرگاھلىرىدا

ئېقىدە ئەجرىدىن تاپقان ساخاۋەت

ئۇنىڭ ئەزان قىچقىرىپ قويغان ئىسمى خۇسىيەت بۇۋى بولسىمۇ، ئۇنى ئاتا - ئانىسى شارائىتقا بولا، رۇس مەكتىۋىگە ئوقۇشقا بەرگەچكە، شۇ چاغدىن باشلاپ دوستلىرى ئارىسىدا «گالىنا» دەپ ئاتىلىپ كەتتى. يەتتە ياشقىچە بىر ئېغىز رۇسچە سوزنى بىلمەيدىغان خۇسىيەتبۇۋى ئوتتۇرا مەكتەپنى ئالتۇن مېدال بىلەن تاماملاپ، ھەممىنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى.

مانا مەن بۇغداي ئوڭلۇك، ئۇيغۇرنىڭ چىن چىرايى، قەددى - قامىتى كېلىشكەن قىزى، ئالمۇتا شەھەرلىك تىببىي كوللېدژى دىرېكتورىنىڭ مۇئاۋىنى گالىنا سۇلتان قىزى بىلەن سوھبەتلىشىپ ئولتۇرىمەن.

- چېلەك تاماكا سوۋخوزىدا ۋە چېلەك تەۋەسىدە ھورمەتكە ئىگە بولغان سۇلتان مولام دېگەن ئادەمنىڭ قىزىمەن، - دەيدۇ ئۇ. ئاپام خاتەم بايسېيىتلىق ئىدى. شۇ نەرسە يادىمغا چىڭ ئورۇنلىشىپ قالغانكى، دادام، ئاپامۇ ژۇگاچ - يۇمشاق، مومۇن كىشىلەر بولغاچقا، ئۇيۇمىزدە ۋاڭ - چۇڭ، جېدەل بولغانلىقنى ھەرگىز بىلمەيمەن. قولىغىمىدا قالغىنى «قىزىمىزنى دوختۇرلۇق ئوقۇشقا بېرىمىز، دوختۇرلۇقتا ئوقۇسا ياخشى بولاتتى» دېگەن ئۇلارنىڭ سوزلىرى كوڭلۇمدە دوختۇر بولۇش ئارزۇسىنى ئويغىتىپ، 1964 - ژىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپلا، توپ - توغرا ئالمۇتىغا - تىببىي ئىنستىتۇتقا كېلىپ ئىمتىھان تاپشۇردۇم...

ھە، خۇسىيەتبۇۋى سۇلتان قىزى تىببىي ئىنستىتۇتنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملىغاندىن كېيىن، ئالمۇتىدىكى جۇمھۇرىيەتلىك تىببىي ئۇچىلىشىغا مۇئەللىم بولۇپ كەلدى. ئۇ بۇ دەرگاھتا 1981 - ژىلغىچە ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ ھەر جەھەتتىن قابىلىيەتلىك ئىكەنلىگىنى كورسەتتى. شۇ ژىلى ئالمۇتا شەھەرلىك تىببىي ئۇچىلىشى يېڭىدىن ئېچىلغاندا، خۇسىيەتبۇۋى بۇ بىلىم دەرگاھىدا دەسلەپ بولۇم باشلىغى، ئاندىن دىرېكتورنىڭ مۇئاۋىنى ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرۇشقا باشلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇچىلىشىنىڭ ئوقۇش - ئوقۇتۇش ئىشى ئالاھىدە جانلىنىپ كەتتى. 500 ئوقۇغۇچىسى بار، بۇنىڭ ئىچىدە 75 ئۇيغۇر قىز - ئوغۇللىرى ئوقۇيدىغان بىلىم دەرگاھى 1992 - ژىلى شەھەرلىك تىببىي كوللېدژى بولۇپ قۇرۇلدى. يېتۈك مۇتەخەسسىلەرنى تەييارلاش مەخسىتىدە ئىككى ژىللىق كۇرسلار تورت ژىللىق بولۇپ ئۆزگەردى. ھەمشىرىلەرنىڭ بىلىم دائىرىسىمۇ كەڭەيدى، مۇكەممەللەشتى.

- كوللېدژنىڭ دىرېكتورى، - دەيدۇ خۇسىيەتبۇۋى سۇلتان قىزى، - قالقامان ئاياپ ئوغلى ئەجايىپ ئىش بىلەرمەن ئادەم، مول تەجرىبىگە ئىگە، كادىر - ئۇستازلارنى تاللاشتا چېۋەرلىكى بىلەن ھورمەتكە سازاۋەر.

ھەقىقەتەنمۇ ئەينە شۇنداق كىشىلەرنىڭ ئىزدىنىپ، جانكۆيەرلىك بىلەن ئىشلىشى ئارقىسىدا، جۇمھۇرىيەتتىكى ئوتتۇز نەچچە ئۇچىلىشىنىڭ ئىچىدىن موشۇ تىببىي كوللېدژى بىرىنچى ئورۇنغا كوتىرىلگەنلىكىنى سوھبەتدىشىم مەمنۇنىيەت بىلەن ئىزھار قىلدى.

ھەر دايىم يېڭىلىققا ئىنتىلىپ، ئىزدىنىدىغان، ياخشىلىقنى ئويلايدىغان خۇسىيەتبۇۋى 1993 - ژىلدىن باشلاپ ئامېرىكىلىقلار بىلەن ئالاقە باغلاپ، تىببىي تەجرىبە ئالماشتۇرۇشنى يولغا قويدى. ئۇ ئىككى نوۋەت ئارىزونا شتاتىنىڭ توسۇن شەھرىدىكى ئۇنىۋېرسىتېتىدا بولۇپ، تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ قايتتى. ئىنسانلارغا بىردەرنەپ بەرمىگىچە كوڭلى ئۇنىمايدىغان خ. سۇلتان قىزى بۇگۈنكى ئىختىسادىي بوھرانچىلىقنىڭ دەردىنى تارتىۋاتقانلارنى كورۇپ، بولۇپمۇ، شۇنىڭ ئاقىۋىتىدە تۈرلۈك ئاغرىق - سىلاقلارغا دۇچار بولغان بىمارلارنىڭ دەردىگە - دەرمان بولۇش نىيىتىدە ياركەنت شەھرىگە 6 نەپەر دوختۇر، 20 نەپەر ستۇدېنت بىلەن بېرىپ ئاھالىدىن تىببىي ھال سورىدى. ئۇلارغا 300 مىڭ تەڭگىلىك دورا - دەرمەك ئاپىرىپ، ھەقسىز تۈردە ئاغرىقلارنى داۋالىدى. بۇ ساخاۋىتى ئۈچۈن ئۇلار تۈگىمەس - پۈتمەس ئالقىش - رەخمەتكە بولىنىپ قايتتى.

خۇسىيەتبۇۋىنىڭ يەنە بىر شىجائىتى موشۇ تىببىي كوللېدژى يېنىدا كەچكى ھەق تولەپ ئوقۇيدىغان كوللېدژىنى ئاچتى. ئۇنىڭدا 200 ستۇدېنت ئوقۇماقتا.

خۇسىيەتبۇۋى ئىككى ئوغۇلنىڭ مېھرىۋان ئانىسى. چوڭ ئوغلى مىرۇسلان روسسىيەدە ئالىي ھەربىي ئۇچىلىشىنى تاماملىغان، جۇمھۇرىيەتنىڭ ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىدا كاپىتان ئۇنۋانىدا ئىشلىمەكتە. كىچىك ئوغلى ئەنۋەر ئانىسىنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ، ئالمۇتا تىببىي ئۇنىۋېرسىتېتىدا بىلىم ئالماقتا.

ئىنسانلار ئالقىشىغا ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ بىر دەملىك مۇھتاجىدىن چىقىپ كېلىۋاتقان خۇسىيەتبۇۋى سۇلتان قىزىنى 8 - مارت بايرىمى بىلەن مۇبارەكلەپ، ئىشىغا مۇۋاپپەقىيەت تىلەيمىز.

مومىنجان ھەمرا.

ئىزگۈلۈك، ساخاۋەت ئۇلار تىلىگى

مەكتەپ ھاياتى

ئۆينىڭ مۇستەھكەملىكى ئۇنىڭ ھۇلىغا باغلىق

8 - مارت خەلق ئارا خانىم - قىزلار بايرىمى ھارپىسىدا ئۇستازلار ھەققىدە بىرەر ماقالە يېزىش مەخسىتىدە كالىنىن يېزىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە كەلدىمدە، ئۇچرىشىشىم كېرەك بولغان ئىلمىي مۇدىر پەرىدەم قۇربانىيازوۋانى سۈرۈشتۈردۈم.

- ئاكا، ئىككىنچى قەۋەتتە جىق مۇئەللىملەر مەجلىس قىلىۋاتىدۇ. پەرىدەم ھەدەم شۇ يەردىمىكىن، - دېدى ئىشىك ئالدىدىكى مەن مۇراجەت قىلغان قىز - جۇرۇك، بولسا چاقىرىپ بېرەي.

پەرىدەممۇ، مەكتەپ مۇدىرىمۇ يوق، قاياققىدۇر كېتىپ قاپتۇ. ئىچكىرىدىن ماكىلا ئەمەس، بارچە مەرىپەتچىلەرگە ياخشى مەلۇم قازاقىستان ۋە س س س ر «مائارىپ ئەلاچىسى»، باشلانغۇچ سىنىپلار بويىچە بىر قانچە مېتودىك قوللانما. دەرسلىكلەرنىڭ مۇئەللىپى ئىبادەت ھەدە جاھانوۋا چىقىپ كەلدى.

- راسا ئوبدان ۋاقىتتا كەپسىز، - دېدى ئۇ قىسقىچە سالام - ئىلىكتىن كېيىن، جۇرۇك، ئىچكىرىگە كىرەيلى.

- سىلەرنىڭ ۋىغىنىڭلارغا كىرسەك قانداق بولىدىكىن؟

- نەنىڭ ۋىغىنى؟ - ئىبادەت ھەدەم ئىزاھلاپ كەتتى، - ئىككى كۈندىن بۇيان ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەرنىڭ بىلىمىنى ئاشۇرۇش ئىنستىتۇتىغا كەلگەن باشلانغۇچ سىنىپ مۇئەللىملىرىگە دەرس ئوتۇپ، تەھلىل قىلىۋاتىمىز. ھازىر تەجرىبىلىك مۇئەللىمىمىز بانۇم باۋدىنوۋا مۇھەددىن قىزى 3 - سىنىپ پروگراممىسى ئاساسىدا تەبىئەتشۇناسلىق پەنىدىن دەرس ئوتۇۋاتىدۇ. كەسپىداشلىرىمىز ...

ئۇلارنىڭ دىققىتىنى بولۇپمۇ كەلمەي ئىبادەت ھەدە بىلەن مەكتەپ ھاياتىغا ئالاقىدار سۆھبەتلەشتۇق.

مەلۇم بولۇشىچە، مەزكۇر مەكتەپتە ئەينى كۈنلەردە 95 مۇئەللىم 1620 ئوقۇغۇچىغا تەلىم - تەربىيە بېرىۋېتىپتۇ. شۇلاردىن 460 بالىنى ئۆز تەركىبىگە ئالغان 19 سىنىپ ئۇيغۇرلارغا تەئەللۇق ئىكەن. ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەرنىڭ بىلىمىنى ئاشۇرۇش ئىنستىتۇتى مۇشۇ مەكتەپنى تاللاپ، ئۇستازلارنى بۇ يەرگە ئەۋەتىشى، مەكتەپنىڭ تەلىم - تەربىيە ئىشلىرىدا باشقىلار ئۈلگە ئالغۇدەك نەتىجىلەرگە يەتكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ.

بانۇم دەرسىنى تاماملىشىغا سىنىپقا كىرىپ تاللىغ، ئەمگەكچىقازاق، ئۇيغۇر ناھىيەلىرىدىن كەلگەن ئۇستازلار بىلەن ئۇچرىشىپمۇ ئالدىم.

- بۇ يەردە ئوقۇتۇلۇۋاتقان دەرسلەردىن قانائەتلىنەلىدىڭلارمۇ؟ - دېدىم يېڭى تونۇشلىرىمغا قاراپ.

- ئوقۇغۇچىلار ... ھەدىسىمە ... مەتوۋۋا ... سىنىپلاردىكى ... تىلى، ... دەرسلىكلەر ... دېدى ...

- دەرسلىكلەرنىڭ يېتىشمەسلىكى ... ئىبادەت ھەدەم ... مۇئەللىملەر ...

شۇمچە ماتېرىياللار، كۆرگەزمىلىك ۋاستىلاردىن كەڭ ۋە ئۇنۇملۇك پايدىلانغان ھالدا پۇختا تەييارلىق بىلەن كېلىدىكەن. بىز بۇلاردىن تالاي نەرسىلەرنى ئۆگەندۇق. بۇنىڭ ئۈچۈن پەقەتلا رەخمەت ئېيتىمىز.

- ئىختىساتتىكى ئۆزگىرىشلەر ئىشلىرىڭلارغا سەلبىي تەسىر قىلىۋاتقىنى يوقمۇ؟ - يۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، جايلاردىكى مائارىپنىڭ ئەھۋالىنى بىلىش مەخسىتىدە ھەممىگە قارىتا شۇ سوئالنى بەردىم.

- ئاخىرقى بىر - ئىككى يىل داۋامىدا ئايلىقنى ۋاختىدا ئالالماي ئىختىسادىي جەھەتتىن قىينالساقمۇ، كېلەچىكىمىز بولمىش بالىلىرىمىزنىڭ تەغدىرىنى ئويلاپ دەردىمىزنى ئېچىمىزغا چىقارماي ئىشلەۋەردۇق، - دېدى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى م. ئەۋەزوۋ نامىدىكى مەكتەپنىڭ مۇئەللىمى نۇربۇۋى جامالوۋا. - خۇداغا شۇكرى، كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئىش ھەققىنى دېيەرلىك ۋاقتىدا ئېلىۋاتىمىز.

- كۆز تەگمىسۇن، مائارىپقا بولغان ئېتىۋار مانا ئەندى بارغانسىرى ياخشىلىنىۋاتىدۇ. ئوقۇتقۇچىلار ... قالغانلار.

- بۇ ئوقۇش يىلى بىزگە ۋەيرانچىلىق ئېلىپ كەلدى، - ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ئاردولاتتا يېزىسىدىكى ئۇيغۇر سىنىپىنىڭ مۇئەللىمى، قازاق قىزى جەملە تولەندىيېۋا

شۇ سوزى بىلەن ھەممىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلدى، - مەكتىۋىمىز سەككىز يىللىق ئىدى. بۇ يىل باشلانغۇچ بولۇپ قالدى.

- نېمىشكە؟ - دەيمەن تەئەججۇپ ئىلكىدە.

- يېزىدىكى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار، ئىشسىزلىق تۈپەيلى ياشلارنىڭ باشقا ياقلارغا كوچۇشى سەۋەپلىك بالىلارنىڭ سانى ئازىيىپ، سىنىپ ئېچىش ئىمكانىيىتى بولمىغانلىقتىن چوڭ سىنىپلار يېپىلىپ، بالىلار تەرەپ - تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بەختىگە ھازىر بۇزۇلۇنقىدەك مەكتەپ - ياتاقخانىلار بولسىچۇ كاشكى. موشۇ كۈندە بىرەۋلەرنىڭ ئويىدە تۇرۇپ ئوقۇش ئاسان دەمسىز؟ شۇنىڭ ئۈچۈن يېپىلىپ قالغان سىنىپلارنى قايتا ئېچىشقا ھەرىكەت قىلىۋاتىمىز. ئاقىۋىتى نېمە بولىدۇ، بىلمەيمىز.

- ئىلاھىم، ئاقىۋىتى خەيرلىك بولسۇن!، دېدىمدە، كىشىنىڭ ۋۇرىكىنى ئېزىدىغان بۇ ماۋزۇنى داۋاملاشتۇرۇشقا جۇرئەت قىلالماي، دەررۇ گەپنى يوتكىدىم. - ئەگەرخالاشمسام، ئوتكەن يىلى خېلە - خېلە جايلاردا ئوتۇن - كومۇرنىڭ يېتىشمەسلىكىدىن قىشنىڭ سوغ كۈنلىرى مەكتەپلەر ۋاقتىنچە يېپىلىپ قالغان ئەھۋاللار بولغان. بۇ مەسىلە ھازىر قانداق بولىۋاتىدۇ؟

- ئوتكەندە شۇنداق بولغىنى راست، - دېيىشتى ئۇلار، - بىراق، بۇ يىل ئۇ ئەھۋال تەكرارلانمىدى.

- مېنىڭچە، يېتىشمەسلىكلەرنىڭ ئاز، كوپلىكى مەلۇم مەنادا مەكتەپ مۇدىرىنىڭ تەشكىلاتچىلىق، ھەرىكەتچانلىقىغا باغلىق ئوخشايدۇ، - دەيدۇ ئۇيغۇر ناھىيەسى دولاتا يېزىسىنىڭ مەكتىۋىدىن كەلگەن مۇئەللىم توختىخان غازىيېۋا. - مەسىلەن، بىزنىڭ مۇدىرىمىز پولات ئاكا موردىنوۋ يازلىق ئوتيۇكسىنى «يوق»لارنى ئۆزىدۇرۇش بىلەن ئوتكۈزۈۋېتىدۇ. بولۇپمۇ ئوتۇننى يېتەرلىك دەرىجىدە ۋىغىۋالىدۇ. ئىشەنمەسىز، مەكتىۋىمىز ئۆيلىرىمىزدىن ئىسسىق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇغۇچىلارمۇ، ئوقۇتقۇچىلارمۇ مەكتەپكە بېرىشقا ئالدىرايمىز.

قېنى، ھەممە مۇدىرلار شۇنداق بولسا؟! سوھبىتىمىز داۋام قىلىپ، يەنە تەلىم - تەربىيەگە كېلىپ قالدى.

- قانداق قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلمەيلى، ئۇنى باھانە قىلىپ بالىلارغا سۇپەتسىز بىلىم - تەربىيە بېرىشقا ھەققىمىز يوق، - دەيدۇ ئىبادەت ھەدە ئېيتىلغانلاردىن خۇلاسە چىقىرىپ. - كۈن ئوتكۈزۈپ ئايلىق ئېلىش ئۈچۈنلا ئىشلەش - جىنايەت. بىزگە ئىشىنىپ بالىلىرىنىڭ تەغدىرىنى قولىمىزغا تاپشۇرغان ئاتا - ئانىلار ئالدىدا جىنايەتچى بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنايلى. ئۆينىڭ مۇستەھكەملىكى ئۇنىڭ ھۇلىغا باغلىق بولغىنىدەك، بالىلىرىمىزنىڭ كەلگۈسىدىكى ئىلىم - مەرىپەتكە ئىنتىلىشى، ئۇنى ئېگەللەش دەرىجىسى باشلانغۇچ سىنىپلاردا ئالغان تەلىم - تەربىيەسىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئەگەر خەلقىمىز، ۋەتىنىمىزنىڭ پارلاق كېلەچىكىنى ئويلىساقلار، ئوز ئىشىڭلارغا ھەر قاچان شۇ نۇقتىدىن قارىشىڭلارنى سورايمەن...

ئولتۇرغانلار ئىبادەت ھەدىنىڭ ۋۇرەكتىن چىقىرىپ ئېيتقان سوزلىرىنى دىققەت بىلەن تىڭشاپ، چوڭ مىننەتدارچىلىق ئىلكىدە قوبۇل قىلىشتى.

- ھەممىڭلارنى كېلىۋاتقان بايرىمىڭلار بىلەن تەبرىكلەپ، ئىشلىرىڭلاردا ئىبادەت ھەدەمگە ئوخشىشىڭلارنى تىلەيمەن!، - دېدىم ئۇلار بىلەن خەيرلىشىۋېتىپ.

ئابدۇخالىق ماخمۇت.
تالغىر ناھىيەسى.

سۈرەتتە: بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەن ئۇستازلار. ئۇچقۇن قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئەدەپ ۋە ئەخلاق

كۆككە سورۇلغان ئارزۇ - ئۈمۈتلەر

ئاسىيەم ھەدە بىلەن ھەيدار ئاكا شەھەرنىڭ قىزلىرى ئەركە - تايتاڭ كېلىدۇ، سەرانىڭ قىزلىرى بولسا ئۆزى تۇۋدىن ئەدەپ - ئەخلاقلىق، تۇرمۇشتا پىشقان بولىدۇ دەپ ۋۇرۇپ، ئالىي ئوقۇش يۇرتىنى پۇتەرگەن يالغۇز ئوغلىغا ئۆزلىرى ئارمان قىلغاندەك يېزىدىكى بىر تونۇشىنىڭ قىزىنى ئېلىپ بىرىپ، كوكۈللىرى ئىمىن تېپىشتى. ئۆزلىرى كېلىشىپ ۋۇرۇپ كويدۇم - پېشتىم دېيىشمەي «نېكا - غايىپ» دېگەندەك. قوشۇلغان ئىككى ياش بىر ياستۇققا باش قويۇپ، ئىناق - ئىجىل ھايات كەچۈرۈپ ۋۇرۇشتى، ئۇلار كېلىنىنى شەھەر نوپۇسىغا ئالدۇرغاندىن كېيىن، يولدىشىنىڭ بىلىم - سەۋىيەسىدىن ئارتتا قالمىسۇن دېگەن ئويدا ئۇنى مەخسۇس كەسپىي بىلىم بېرىدىغان ئوقۇش يۇرتىدا ئوقۇتۇپ، تاماملىغاندىن كېيىن ئىشقىمۇ ئورۇنلاشتۇردى.

يىللار ئوتۇپ خالىدەمنىڭ كوزى يورۇپ ئوغۇل نەۋرە دۇنياغا كەلدى. بۇ خوشاللىق بىلەن ھەيدار ئاكا، ئاسىيەم ھەدىلەرنىڭ بېشى ئاسمانغا، ئاغزى قولىغىغا يەتكەن ئىدى. نەۋرىسىنىڭ ئىتىنى بەختىلىك بولسۇن دەپ بەختىيار قويدى.

ئارىدىن بىر نەچچە يىللار ئوتۇپ، يەنە بىر قىز نەۋرە دۇنياغا كەلدى. بۇ قېتىممۇ ئانىنىڭ تەلۋى ئىناۋەتكە ئېلىنىپ، بەختىيارغا يېقىن بولسۇن دەپ، قىزغا بەختىگۇل دېگەن ئىسىم قويۇلدى.

ئاسىيە ھەدە ئۈچۈن ئىككى نەۋرىسى ھاياتىنىڭ بار قىزىقى، شاتلىقى بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ بىرسى كوزىگە ئاي، بىرسى كۈن كورۇنەتتى. تىل تۇمار پۇتتۇرۇپ، نەۋرىلىرىنىڭ بويىنىغا ئاستى. پېنسىيەگە چىققان بولسىمۇ كۈچ - قۇۋۋىتىدىن ئايرىلمىغاچقا كېلىنىگە نەۋرىلىرىنىڭ ھېچ ئىغىرلىغىنى چۈشەرمەي، ھېچ نەرسىدىن كام قىلماي، پاكىز بېقىپ ئوستۇردى. بەختىگۇل ئەجايىپ ئوماق، ئېقىللىق قىز بولۇپ ئوستى. ئون ئىككى يىل ئىناق، خوشال - خورام ياشاپ كەلگەن بۇ بەختىيار ئائىلە ئوستىگە بەختسىزلىك كولەڭگۈسىنى چۈشۈرۈشكە باشلىدى. ئوغلى ئالماس ئوي بولۇپ چىقىپ ياشاشقا باشلىغاندىن كېيىن خالىدەمنىڭ سىرلىرى ئېچىلىشقا ئوتتى. ئايىغى ئىشتىكلەپ، تىلى ئوزۇرۇشقا باشلىدى. غەلىتى ياسانچۇقلىغى بىلەن يالغانچىلىغى ئاشكارە بايقالدىغان بولدى. ئىش ئورنىدىن سەۋەپسىز سائاتلاپ كېچىكدىغان قىلىق چىقىرىۋالدى. ئىش ئورنىدىكى ئەرلىرىدىن ئاجراشقان بىر - نەچچە جۇگانلار بىلەن ئىشقويۇن - تاشقويۇن دوست بولۇپ غوجىمەكلىشىپ ئالدى. سىرتلارغا دەم ئېلىش بانىسى بىلەن چىقىپ، ھەتتا قونۇپ قالىدىغان بولدى. ئالماس ئۇنىڭ نەدە ئوتلاپ، نەدە سۇلاپ ۋۇرگەنلىكىنى ھەقلىق ھالدا سۈرۈشتۈرگەنلىرىدە «مال ئېگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك» دېگەندەك، تاكاللىشىپ، جاكجال قىلىدىغان قىلىق چىقىرىۋالدى. ئىككى كۈننىڭ بىرىدە ئاجرىشىپ كېتىمەن دەپ دوق قىلاتتى. ئالماس بالىلىرىنى ئىنتايىن ياخشى كورىدىغان ئاتىلىق مېھرىۋانلىغى تۈپەيلى ئالدى ئون بەش ياشقا كىرگەن ئىككى پەرزەندىنى ۋىتىم قالدۇرۇشقا قىيماي بەرداشلىق بېرىپ كەلدى. ئامالسىزلىقتىن ھەيدەر ئاكا بىلەن ئاسىيەھەدە بىر نەچچە قېتىم ئارىلىشىپ، نەسىھەت قىلىپ كورسىمۇ، ھاكاۋۇرلۇشۇپ كەتكەن كېلىنگە كار قىلمىدى. كۈندە دېگىدەك ئائىلىدە يۈز بېرىدىغان غىڭ - غىڭ تۈپەيلى ۋۇرەك ئالدى بولۇپ كەتكەن بالىلار بىر بۇلۇڭغا تىقىلىشىپ، شۇمشەرىشىپ ئولتىرىشاتتى.

ئاسىيە ھەدىنىڭ تەكتۇشلىرى، - سىزنىڭ بۇ كېلىنىڭىزنىڭ بولەكچىلا ھالى چىقىپ، ئاسمانغىلا قاراپ كېتىپتۇغۇ! بۇرۇنقى سەرادىن كەلگەن ۋاقىتتىكى خالىدە ئەمەس، - دېگەن تەنە - تاپا سوزلىرىنى ئاڭلىسىمۇ بىلمەسكە سېلىپ، ياشقۇتېخى دەپ قويغىنى بىلەن ئىچىدە تىت - تىت بولۇپ ۋۇردى ئانا. بېگىزنى قاپتا ساقلاش مۇمكىن بولمىغىنىدەك، خالىدە ئىش ئورنىدىن تورت - بەش ئايال بىلەن مەلۇم ئەرەپ مەملىكىتىگە ئىش بابى بىلەن ئەۋەتىدىغان بولدى دەپ يالغان ئېيتىپ، ئالماسنىڭ بېشىنى تېگىپ، يېرىم ئايدىن ئوشۇق كورۇۋتقا بېرىپ كىمدۇ بىرى بىلەن دەم ئېلىپ قايتىدۇ. سۈرۈشتۈرۈلگەندە سىرى پاش بولغان خالىدەگە ئىخرار قىلىشتىن باشقا يول قالمايدۇ.

ئاقىۋەتتە ئەر - ئايال سوت ئارقىلىق ئاجرىشىدۇ. لېكىن بۇ ۋەيرانچىلىق ئومۇرنىڭ ئاخىرقى باسقۇچلىرىغا كېلىپ قالغان ئاسىيە ھەدىگە ئىغىر چۈشتى. بەختىگۇلنى خالىدە ئوز تەرىپىگە تارتىپ. بوشۇكتىن تارتىپ پەپىلەپ چوڭ قىلغان مومىسىغا يېقىنلاتمايدىغانغا ئوتتى. نەۋرىسىنىڭ تاتلىق سوز، قىلىقلىرى بىلەن شاتلىنىپ كېتىدىغان ئوي ئىچى ئەندى سورۇنلىشىشكە ئوتتى. ئاسىيە ھەدە بۇ كۆلپەتنىڭ دەردىدە داراس تارتىپ ئاغرىپ كەتتى.

بەختىگۇل بۇ يىل يەتتە ياشقا تولۇپ مەكتەپكە باردى. ئاسىيە ھەدىنىڭ ئۇنىڭ قولىغا گۇل تۇتقۇزۇپ، مەكتەپ بوسۇغىسىنى ئاتلىتىش ئارزۇسى كوككە ئۇچتى. ئەندى ئۇنىڭ ئۈچۈن بىرلا يول قالغان ئىدى. ئۇ مەكتەپكە ھەر كۈنى دېگىدەك بېرىپ، نەۋرىسىنى باغرىغا بېسىپ سويۇپ، خۇمارىنى چىقىرىش بولدى. ھەر قېتىم تەنەپۇسقا قوڭغىراق ئاۋازى چېلىنىش بىلەن بەختىگۇل تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتقان مومىسىغا كېپىنەكتەك ئۇچۇپ كېلىپ، بويىنىغا ئېسىلىپ، «مەن سىزنى سېغىنىپ كەتتىم موما» دېگەن سوزلىرىنى ئاڭلاش بىلەن تەنلىرى جۇغۇلداپ، مېھرى سماپتەك ئېرىپ كېتىدۇ. ئاندىن ئاسىيە ھەدە خالتىسىدىكى تاتلىق - تۇرۇملىرىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزىدۇ. بەش مىنۇتلۇق قىسقا تەنەپۇس ئاسىيە ھەدىنىڭ سېغىنىش ئوتىنى قانداق قاندۇرالىسۇن! بىر كۈنى ئاسىيە ھەدە كېچىكىپ مەكتەپكە بېرىشقا خالىدەنىڭ بەختىگۇلنى مەكتەپتىن ئېلىپ چىقىۋاتقانلىقىغا دۇچ كېلىپ قالدى. ئاسىيە ھەدىنى كورگەن خالىدە قاش - قاپىغىنى تۇرگىنىچە بەختىگۇلنى سورىگەن ھالدا ئىشتىك ئېلىپ ماڭدى. بەختىگۇل يول بويى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ مومىسىغا قارىغىنىدا خالىدەنىڭ ئۇنى قولىدىن سىلكىشتۇرۇپ ئېلىپ كەتكەنلىكىنى كورگەن ئاسىيە ھەدە ئويىگە كېلىپ ھوكۇرەپ ۋىغلاپ كەتتى. ئالماس ئانىسىنىڭ دەرت - ئەلەم ئىچىدە ياشاۋاتقانلىغىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا بىر نەچچە قېتىم تەسەللى بەرگەن بولسىمۇ ئاسىيە ھەدىدە ھېچ ئوزگىرىش بايقالمىدى. ئانا! - ياق ئوغلۇم، مەن سېنىڭ ئومۇرلۇك ھاياتىڭغا پۇتلىكاشاڭ بولدۇم. «ئايرىلغانىغا ئولمەيمەن، ئېقىدەمگە ۋىغلايمەن» دېگەندەك، مېنىڭ شۇنچىۋالا قىلغان راپاۋىتىمنى خالىدەنىڭ بىلمىگىنىگە ئاغرىنىمەن، - دەپ كوزىگە ياش ئالدى.

بىز بۇ ئائىلە بىلەن ئوتتۇز يىلدىن ئارتۇق ئارىلىشىپ كەلگەنلىكىمىز ئۈچۈن بولۇۋاتقان ئىشلاردىن خەۋەردار بولۇپ ۋۇردۇق. قىشنىڭ قاتتىق سوغ كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئاسىيە ھەدە مەكتەپكە نەۋرىسىنى كورگىلى كېتىپ بېرىپ تېيىلغاقتا ۋىقىلىپ چۈشكەن ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئاغرىقخانىغا چۈشۈپ قالغان ئاسىيە ھەدىنى ئوپېراتسىيە قىلغىنىدا، بىر كوزى تۇتۇلۇپ قالدى. ھازىر ئاسىيە ھەدىنىڭ بۇرۇنقى ئوچۇق - يورۇق، تىمەنلىكىدىن ئەسىرمۇ قالمىغان. يۈزىدە غەمكىنلىك، مۇڭ چۈيۈپ ئىككى مۇرىسى چىقىپلا كەتتى. يېقىندائايالىم ئاسىيە ھەدىنى كىرىپ يوقلاپ چىقتى. ئاسىيەم ھەدە ئۇنىڭ بويىنىغا ئېسىلىپ، ئۇن سېلىپ ۋىغلاپ كېتىپتۇ. - ھىلىقى ھازازۇل خالىدە ماڭا تېلېفون قىلىپ بۇنىڭدىن كېيىن بەختىگۇلگە يېقىن كەلگۈچى بولما! قىزىمنىڭ كوڭلىنى ئارسالدا قىلىپ ئوزەڭگە قارىتىپ ئالماقچىمسەن، دەپ ھاقارەت قىلدى.

كاشكى مەن مەكتەپ ئالدىدىن ئوتكىنىمدە، ئاسىيە ھەدىنى مەكتەپ دارۋازىسى ئالدىدا قولىدىكى تۇگۈچى بىلەن تەل مۇرۇپ تۇرغانلىغىنى كورۇمەن. ئامما ئۇنىڭغا ئىچىم سىرىلىپ، كورمەسكە سېلىپ ئوتۇپ كېتىمەن. مومىنىڭ تارتقۇلۇغىنىڭ نېمە بىلەن ئاياقلىشىدىغانلىغىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن. بالا بېقىپ قېرىيسەن، نەۋرە بېقىپ تۇگەيسەن، دېگەن موشۇ ئوخشايدۇ.

ھەبىبۇللا مۇتەللىپ.

مەرتلىك مەكتىپى

بايلىقنى ھېچ كىم ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كېتەلمەيدۇ

دۇنيادا مەرتلىكتىن ۋە سېخىيلىقتىن ماختانمايدىغان مىللەت بولمىسا كېرەك. ئەرەبلەردە مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام دۇنياغا كېلىشتىن بۇرۇن ياشاپ ئۆتكەن ھاتەم تاي دېگەن بىر ئادەم مەرتلىك ۋە سېخىيلىقنىڭ بىردىن - بىر ئۈلگىسى ۋە ئەمۇنىسى بولۇپ كەلگەنكەن. ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى شائىرلاردىن باشلاپ تا ھازىرغىچە ھەر قانداق شائىر كىشىلەرنى ھاتەمنىڭ سېخىيلىقى بىلەن ماختىغان. بىز ئۇيغۇرلاردىمۇ سېخىي بىر ئادەمنى كۆرسە، «ھاتەمتايدەك» ئادەم دېيىشىدۇ.

دۇنيادا ئوتتۇرا ئاسىيا خەلقلىرى ئىچىدە ... مەرتلىك، سېخىيلىق، مېھماندوستلۇق ... قىلغان بولىدۇ.

ھاتەمتايىنىڭ ئەكسىچە، مۇسا پەيغەمبەرنىڭ زامانىدا ئۆتكەن بېخىل بايى قارۇن بولسا، بېخىللىقنىڭ ۋە ئاچكۆزلۈكنىڭ بىردىن - بىر ئۈلگىسى بولۇپ، دۇنيادىن ... خەلقلەر ... قارۇن ... ساقلىنىپ كەلمەكتە.

... 40 ... ئىسلام دىنىدا ... (قۇرئان) ... «سۈرە ... 78 ...» ...

... ئاللاھ تائالا ... بەخىللىق ... قىلغان بولىدۇ.

... «زالىملار (يەنى ... قىلغۇچىلار) ياكى پۇل - مېلىنى ... يېتىملارغا ياردەم قىلماستىن كۆنام ئىشلارغا سەرپ قىلغانلارغا ھېچ قانداق مەدەتكار چىقمايدۇ.» (بەقەرە سۈرىسى 270 - ئايەت).

سالام بىر ھەدىستە «بايلىق ... بېخىللىق ... شىپ كەتكەندە سىلەرگە يەرنىڭ ئۈستىدىن ئۇنىڭ ئاستى ياخشىراق بولۇپ قالىدۇ» دېيىلگەن.

بۇ ھەدىسنىڭ مەنىسى: «جەمئىيەتتىكى بايلار بېخىللىق قىلىپ ئاللا بەرگەن بايلىقلاردىن باشقىلارنى بەھرىمەن قىلمىسا، ئىلىم - پەن كەشپىياتلىرىنى قوللاپ - قۇۋۋەتلىمەي، پۇل - ماللىرىدىن سەرپ قىلمىسا، ئۇنداقلارنىڭ ئۆلگىنى ياخشىراق، چۈنكى بۇنداق ھاياتتىن مەنپەئەت يوقتۇر» دېگەنلىكتۇر. دۇنيادا تۇرغۇزۇلغان ئىلىم پەن، كەشپىياتلار ئەڭ ئاۋۋال بايلارنىڭ قوللىشى ۋە ياردەم قىلىشى ئارقىسىدا ئۆز مېۋىلىرىنى بەرمەكتە...

ئىلىم - دۇنيا ۋە ئاخىرەتلىك بەخت - سائادەتنىڭ ئاچقۇچىسىدۇر. كۆپ ھاللاردا بۇ ئىلىمنى تارقىتىش ۋە ئېلىش ئىشلىدىن پىدائىيلار ئۈچۈن بىر قانچە ئات سورايدۇ. بېخىل باي بىر ئېتىنىمۇ ئۇلارغا بەرمەيدۇ. كېيىن ئىنقىلاپ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن شىنىڭ شىشەي ھاكىمىيەت بېشىغا چىقىپ ھېلىقى باينىڭ پۈتۈن مال - مۈلكىنى مۇسادىرە قىلغانىنىڭ سىرتىدا باينى ئۆز ئاتلىرىغا سۆرەتكۈزۈپ، بويىنىنى سىم بىلەن بوقۇزۇپ ئۆلتۈرىدۇ.

ئىسلام تارىخلىرىدا ئېيتىلىشىچە: چىڭگىزخان باغداتنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن باغدات پادىشاسىنى تۇتۇپ ئۇنىڭ ئۆز ئالتۇنىنى ئېرىتىپ ئاغزىغا قۇيۇپ ئۇنى ئازابلاپ ئۆلتۈرگەن ئىكەن. بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىشقانلارغا چىڭگىزخان: «بۇ پادىشا شۇنچە ئالتۇننى يىغىپ ياتقىچە ئۇنى سەرپ قىلىپ ئەسكەر توپلاپ بىزگە قارشى تۇرغان بولسا، مەملىكىتىنى ئامان ساقلاپ قالاتتى. سىلەرنىڭ بېخىللىقلارنىڭ سەۋەبىدىن ئاللا مېنى سىلەرگە جازا قىلىپ ئەۋەتتى» دەپ جاۋاپ بەرگەن ئىكەن.

ھازىر جەمئىيىتىمىزدە تۇرغۇزۇلغان مىللىونېرلارنىڭ رېكتىيورلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلۈپ دۇنيا، ماللىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشى بۇنىڭ تىپىك مىسالىدۇر. پۇل، ماللىرىنى مەكتەپ، مەسچىت ۋە مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ يۈكسىلىشى ئۈچۈن ياردەم بېرىۋاتقانلار ئامان، خاتىرجەم ياشاۋاتىدۇ.

بىز ئەزەلدىن تىرىشچان، ھەرىكەتچان مىللەت بولغاچقا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارقالغان بولساقمۇ باشقىلارغا قارىغاندا خېلىلا ياخشى ياشاۋاتىمىز. بىراق، بىزدىكى مەرتلىك، سېخىيلىق ئۆز ئارا ياردەملىشىش ۋە مېھماندوستلۇقتىن ئىبارەت مىللىي ئەنئەنىمىز ۋە مۇقەددەس ئەخلاقىمىز تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بۇزۇلغاندىن كېيىن بىغەم، ھېسسىياتسىز، ئۆزىمىزنىلا ئويلاپ ياشاۋاتىمىز. ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىز، ئەۋلاتلىرىمىز سەرسان، بىچارە، خورلۇقتا ياشاۋاتسىمۇ بىز ئۇلارنى ئېسىمىزگىمۇ ئېلىپ قويمايمىز. بۇرۇن بىزدىن ھاتەمتايلارنى تۇققان ئۇيغۇر ئانىلىرى ئەندى قارۇنلارنىلا تۇغمىغان بولۇشى كېرەك...

تۈركىيە بەقەت قازاقىستاندىلا 30 مەكتۇۋى، 480 ئوقۇتقۇچىسى بار مەكتەپ ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پۈتۈن چىقىمىنى تۈركىيەدىكى بايلار كۆتىرىپ كەلمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بايلارنىڭ بايلىقى ھەسسىلەپ ئاشماقتا.

ھەر قانداق بىر مىللەتنىڭ روناق تېپىپ گۈللىشى ۋە ئۆزدۆلىتىگە ئۆزى خوجا بولۇپ تۇرالىشى ۋە قەد كۆتىرىشىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى شۇ مىللەت خەلقىنىڭ ئۆز ئارا قېرىنداشلارچە مېھرىۋانلىقى، بىر - بىرىنى قىيىنچىلىقتىن قۇتقۇزۇشى ۋە خالىسانە ياردەملىشىشى بولسا كېرەك. ئۆز ئارا بىر - بىرىنى قۇتقۇزۇپ، ياردەم قىلىشمىغان بىر مىللەتنى باشقىلارنىڭ ياردەم قىلىپ ۋە يۆلىشى مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر بايلىرىمىز يوقسۇللارغا قېرىنداشلارچە ياردەم قىلىپ، ئوقۇالمىغان بالىلىرىنى ئوقۇشقا كىرگۈزۈپ، ھەر خىل ماددىي قىيىنچىلىقنى تەڭ كۆتىرىپ، پۈتۈنلەشتۈرۈلگەن بولساق بەختلىك بىر مىللەت بولغان بولار ئىدۇق!

... 270 - ئايەت).

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە: بۇرۇنقى زامانىدا قابۇس دېگەن بىر بايى ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ئۆلىدىغان ۋاقتىدا: «مېنى تاۋۇتقا سالغاندا ئىككى قولۇمنى تاۋۇتتىن چىقىرىپ قويۇڭلار...» دەپ ۋەسىيەت قىپتۇ. بۇ ئۇنىڭ مەن ئۆلمەيدىغاندەك دۇنيا يىغدىم.

ئەندى ئۆلگىنىمدە مال - دۇنيالىرىم شۇنداقلا قالدى، ئاخىرەتكە ئۇنى ئېلىپ كېتەلمىدىم. شۇڭا مېنىڭ قۇرۇق قول كەتكىنىمنى كىشىلەر كورسۇن» دېگىنى ئىكەن.

خوتەن خەلقىنىڭ ئاغزىدا مەشھۇر بولۇپ قالغان مۇنداق بىر قىسسە بار. مۇھەممەت ئەمىن بۇغرا خوتەندە ئىنقىلاب باشلىغاندا ناھايىتى كۆپ ئىلقىسى بار بىر باي ...

مەھەممەت يۇسۇپ،
ئىشكىتە شەھىرىدىكى قازاق - تۈرك لىتسېيىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى.

ملىتسىيە ھاياتىدىن

ئادەم ئۆزىنىڭ ئادىمي ئىنسانلىقى، سېخى - ساخاۋەتلىكى، خەلقى، ۋەتىنى ئۈچۈن قىلغان ياخشى ئىشلىرى بىلەن يۇرت جامائەت ئارىسىدا ئىززەت - ئابرويغا ئىگە بولىدۇ.

ئەينە شۇنداق ئابرويغا ئىگە بولۇپ كېلىۋاتقانلارنىڭ بىرى ئابدۇمېجىت ئابدۇرېشىت ئوغلى مەمرووۋتۇر. ئۇ توغرىلىق سۆز بولغاندا، ئابدۇمېجىتنى مەن باللىق دەۋرىدىن ياخشى بىلىدىغانلىغىم ئۈچۈن ئۇنىڭ قىياپىتى كۆز ئالدىمدا پەيدا بولدى. مەن ئابدۇمجىت بىلەن ئۇچرىشىش نىيىتىدە يېقىندا ئۇنى ئىزدەپ ئۆيىگە بارغان ئىدىم.

- خۇش كەپسەن ئاكا، سەن بىلەن ئۇچراشمىغىنىمىزغا كوپ ۋاقىت بولغان ئىدى. بىر چاغلاردا سەن قىزىل غەيرەتكە خوشنا ئۆچخوز بېغىدا قاراۋۇل بولۇپ ئىشلەپ ژۇرگەندە بىز بىر نەچچە بالا يېنىڭغا بېرىپ، قەھرىمانلىق توغرىلىق ھېكايە، چوچەكلەرنى ئاڭلاتتۇق. شۇندىن كېيىن كوپ ژىللار ئۆتۈپ كەتتى. ئوقۇدۇم، ئۆستۈم، جەمئيەتكە خىزمەتكە چىقتىم. ئۆيلەندىم، ئۆزەڭ كورۇپ تۇرغان موشۇ قۇتلۇق ماكانغا ئىگە بولدۇم. ئايالىم گۈلنارە ئۆي ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. چوڭ ئوغلۇم ساۋۇت 9 - سىنىپتا، قىزىم ئايدە 6 - سىنىپتا، ئەزىز 3 - سىنىپتا ئوقۇيدۇ. ئەھۋالىمىز يامان ئەمەس، - دېدى ئۇ.

ئۆزگەسىپىنى سويگەن ژىگىت

ئابدۇمېجىت ئابدۇرېشىت ئوغلى مەمرووۋ 1960 - ژىلى قىزىل غەيرەت يېزىسىدا دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. بۇ يېزىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپ، كولخوزدا داۋاملىق كومباينېر بولۇپ ئىشلەپ كېلىۋاتقان دادىسى ئابدۇرېشىت مەمرووۋقا ياردەمچى بولۇپ ئىشلەپ، بىر نەچچە ژىل ئېگىلىك ئىشلىرىغا مۇناسىپ ھەسسە قوشتى. 1978 - ژىلى ئارمىيەگە چاقىرىلدى. ياروسلاۋ ۋىلايىتىنىڭ ئۆگلىچ شەھىرىدە خىزمەتتە بولدى. دوستى پەرھات بىلەن 6 ئاي سېرژانتلىق مەكتىۋىدە تەلىم ئالدى. ئارمىيە خىزمىتىدىن قايتىپ كەلگەن ئابدۇمېجىت تالغىر شەھىرىدىكى دوختۇرخانىلارنىڭ بىرىدە بىر ژىل شوفىيور بولۇپ ئىشلىدى. كېيىن ئالمۇتا شەھىرىدىكى ئوتتۇرا ملىتسىيە مەكتىۋىگە ئوقۇشقا چۈشتى. ئۇ بۇ يەردىكى مۇئەللىملىرى پولكوۋنىك مۇخپۇل يۇسۇپوۋ، ئۇرەخمەت قاسىموۋلاردىن پۇختا بىلىم ئىگەللىدى. ئىككى ژىلدىن كېيىن ئۇ چېلەك ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە خىزمەتكە ئورۇنلاشتى. بۇ يەردە بىر ژىل ئىشلەپ ئەمەلىي تەجرىبە، ماھارەتكە ئىگە بولدى.

بۇ ناھىيەدىكى «ئاسپى» تاماكا سوۋخوزى مۇزەككەپ، ئۇنىڭغا قاراشلىق كوپ مەھەللىلەردە ئوغرى، بۇزغۇنچىلىق ئىشلار كوپ بولغاچقا 1984 - ژىلى رەھبەرلىك ئابدۇمېجىتنى بۇ يەرگە ئەۋەتتىدۇ. ئۇ ئۆز خىزمىتىنى ئەتىجىلىك ئاتقۇرغانلىقتىن ئۇنى يەنە چېلەك ناھىيەسى بويىچە چوڭ ئۇچاستكا ئىنسپېكتورى خىزمىتىگە قويىدۇ. ئۇ كىشىلەر بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىپ، مۇناسىۋەتنى ياخشىلاپ، ئاما ئارىسىغا چوڭقۇر چوكۇپ ئىشلەشكە باشلايدۇ.

1987 - ژىلى مالئۇاي يېزىسىدىن ئۈچ ئاتلىق كىشى چېلەك ئۈزۈم سوۋخوزىغا ئوغرىلىققا كېلىدۇ. ئۇلار كېچىسى بىر قويچىنىڭ قورۇسىغا چۈشۈپ قوينى كوتىرىپ چىقىۋاتقاندا، قويچى ئويغىنىپ ئۇلارنى بىرىنى ئاتىدۇ. يارىلانغان ھېلىقى ئوغرى ئېتىغا مىنىپ قاچىدۇ.

قويچى قوراسىغا ئوغرى چۈشكەنلىكى توغرىلىق ئۇچاستكا ئىنسپېكتورىغا ئەرىزە يازىدۇ. بىراق، ئاتقانلىغى توغرىلىق ھېچ نەرسە دېمەيدۇ. شۇ ئارىدا ئابدۇمېجىت ملىتسىيەدىكى نۆۋەتچىدىن «غەيرەتتە ئوق تېگىپ يارىلانغان بىرى ئاغرىقخانىغا چۈشتى» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلايدۇ. ئۇ بۇ ئىشلارنى چوڭقۇر تەھلىل قىلىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدۇ. قويچى ۋە ئوغرىلارنى تېپىپ ئايرىم - ئايرىم سوھبەت ئۆتكۈزۈش نەتىجىسىدە ئۇلارنىڭ قىلمىشىنى ئاچىدۇ. قويچى ئوغرىنى ئاتقانلىغىنى، ئۇلار ئوغرىلىققا بارغانلىغىنى ئىقرار قىلىدۇ. ئوغرىلار مىنگەن ئۈچ ئاتمۇ ئوغرىلانغان ئاتلار بولۇپ چىقىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇلار سوۋخوزنىڭ ئۇرغۇن مۈلكىنى ئوغرىلاپ كېتىدۇ. قىلمىشكارلارغا جازا بېرىلىپ 8 ژىللىق ئەركىنلىكىدىن ئايرىلىدۇ.

قورام يېزىسىدىن مالئۇاي يېزىسىغىچە چوڭ ئۇچاستكا ئىنسپېكتورى بولۇپ ئىشلەشكە باشلىغان ئابدۇمېجىت مۇرەككەپ ئىككى چوڭ قىلمىشنى پاش قىلدى. بۇنىڭ بىرى، لاۋار يېزىسىدا بىر ئوغرى كىشىلەرنىڭ ماللىرىنى ئوغرىلاپ ئۇزاق ۋاقىت ئۇتتۇرالمايدۇ. ئۇ ئۇن بىر قېتىم قىلمىش سادىر قىلىدۇ. ئىككى شېرىكى بىلەن دروۋبا يېزىسىدا بىرلىرىنىڭ ئۈچ مىڭ دوللارلىق بويۇملىرىنى بۇلاپ چىقىپ كېتىدۇ. ئوغرىلاپ سويغان كالا گوشلىرىنى سۇ ئاستىغا، ئوتكۇزۇلەرگە يوشۇرىدۇ.

ئىككىنچىسى، ئوغرىلىقنى كەسىپ قىلغان كازبېۋ دېگەن مالچى ئۆزى يالغۇز سوۋخوزنىڭ 6 ئات، 2 كالىسىنى ئوغرىلاپ چىقىپ قىرغىزستان تەۋەسىگە ئوتكۈزۈۋېتىدۇ. ئۇ قارىتورۇق، قورام مەھەللىرىدىن مال ئوغرىلاپ 16 قېتىم قىلمىش ئۆتكۈزىدۇ. ئۇنى قولغا ئالغاندىن كېيىن بەش بالىسىنىڭ كۆز يېشىنى ئېتىۋارغا ئېلىپ، ئۇيىدىن چىقماسلىق ۋەدىسى بىلەن قويۇپ بېرىلىدۇ. بىراق، ئۇ تۇۋۇا قىلمىشنىڭ ئۇرنىغا بالا چاقىسىغا قارىماي قېچىپ كېتىدۇ. ئابدۇمېجىت ئۇنى 8 ئاي ئىزدەيدۇ. تالدىقورغان ۋىلايىتىگە بېرىپ يوشۇرۇنۇپ، چوڭ ئوغرىلار بىلەن ھەرىكەت قىلىۋاتقان بۇ ئوغرىنىڭ ئىزىغا چۈشكەن ئابدۇمېجىت بىر كېچىدە ئۇنى قولغا ئېلىپ تۇتۇپ كېلىدۇ.

ئابدۇمېجىتنىڭ ژۇقارقى خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىدە خىزمەتداشلىرى ت. بەختاخۇنوۋ، م. باراتوۋ، ق. ئۇمېستالىيېۋ قاتارلىق ژىگىتلەر ياردەم كورسىتىدۇ.

ئابدۇمېجىت ئابدۇرېشىت ئوغلىنىڭ ئىشلىگەن ئىشلىرىدىن پەقەت بىر نەچچە سىنىلا مىسال كەلتۈردۇق. ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ خەلق ئۈچۈن سەممىي ساداقەتلىك، خەلق ساقچىسىغا خاس خىسلەت بىلەن ئىشلەپ قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇقلىرى كوپ.

ئابدۇمېجىت 1991 - ژىلى ئالمۇتا شەھىرىدىكى ئالىي ملىتسىيە مەكتىۋىگە ئوقۇشقا كىرگەن ئىدى. 1994 - ژىلى مەكتەپنى پۈتىرىپ، ئالمۇتا ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىغا ئىشقا ئورۇنلاشتى.

- خەلققە ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت قىلىش مېنىڭ پرىنسىپىم، - دەيدۇ ئابدۇمېجىت سوھبەت ئارا. جىنائىي ئىشلارغا قارشى كورەش قىلىپ تەرتىپ ئورنىتىلىشقا ئۆز ئۆلۈشۈمنى قوشتۇم. ئالدىمدا قىلىنىدىغان ئىشلار ئۇرغۇن.

كورسەتكەن خىزمىتى مۇناسىپ باھالىنىپ، پودپولكوۋنىك دەرىجىسىگە كوتىرىلگەن ئا. مەمرووۋ ھازىر ئالمۇتا ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىدا جاۋاپكەر لاۋازىمىدا، ئالاھىدە تاپشۇرۇقلار بويىچە ئىنسپېكتور بولۇپ خىزمەت قىلىۋاتىدۇ. كورسىتىلگەن بۇ چوڭ ئىشەنچنى ئاقلاش يولىدا ئابدۇمېجىت ھەر دائىم چوڭ ياشتىكى تەجرىبىسى مول خىزمەتداشلىرىدىن تىنماي كىچىك پېشىللىق بىلەن ئۆگىنىشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىۋالغان كەمتەر ئىنساندۇر.

ئابدۇرېشىت قاسىمى.
ئالمۇتا شەھىرى.

بۈگۈنكى ھايات كورۈنۈشلىرى

ئۆزەڭگە مەھكەم بول...

ھالال بىلەن ھارامنىڭ پەرقىگە بارمايدىغان ئادەملەر كوپىيىۋاتامدۇ ياكى ئاچ قېلىش كىرداۋىغا كېلىپ قالغانلىقتىن بولۇۋاتقان ئىشلارمۇ ھەر ھالدا ئوغرىلىق، جىنايەتچىلىك «مودىغا» ئايلىنىپ كېتىپ بارىدۇ. ھارامتاماق بۇلاڭچى - ئوغرىلار بولۇپمۇ يېزىلىق جايلاردا خەلقنى زار قاخشاتماقتا.

مەن ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئالمۇتىنىڭ ماگلىيېدىكى بىباغاچ (دزېرژىنسكىي) يېزىسىنىڭ ئۆزىدىلا چارۋا بىلەن ئايلىنىشۋاتقان ئائىلەرنىڭ ئىچىدە بىر - ئىككىدىن بولسىمۇ بىلىنى ئوغرىلاتمىغانلاردىن ئوغرىلاتقانلار جىق. مەسىلەن، مالسىز، قىمىزسىز ھاياتنى تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان قوۋرمان چال كېيىنكى ئىككى - ئۈچ ژىل ئىچىدە ئون يەتتە جىلقىسىدىن ئايرىلىپ قالدى. سىپتۇالدى ئاغنىمىزنىڭ ئون بىر قويى چوڭ كوچىدا ژۇرۇپلا «غايىپ» بولۇپ كەتتى. بەختاخۇن دېگەن ئاكىمىزنىڭ قانچە قوينى تەييار تاپلارغا بىقىپ، بوداپ بەرگەنلىكىنى بىرلا ئۆزى بىلىدۇ. ھەتتا ھويلىغا يېيىپ قويغان كىر - قاتلارمۇ ئىكسىز قالسا. «ئېكىسىنى» تاپىدىغان ئەھۋاللارنىڭ كۆزىچىسى بولۇۋاتىمىز.

كىشىگە ئەلەم قىلىدىغىنى ساقچى خادىملىرىنىڭ ئۇلاردىن ئۇنىدىن بىرىنى تاپالماسلىغى. شۇسەۋەپ چىقىمدار بولغانلار «سۇغا چوكۇۋاتقان ئادەم خەشەككە يېپىشىدۇ» دېگەندەك، ئەندىلىكتە ساقچىلاردىن گورە پالچىلارغا ژۇكرەيدىغان بولۇۋاتىدۇ. بەختكە قارشى پالچىلارنىڭ دېگىنى توغرى چىقسىچۇ كاشكى. ئۇلارنىڭ دەيدىغىنى: «ئوغرى مەلۇمىز دېگەن. ئەگەر پالان ۋاقىتقىچە تۇتۇپ ئالمىسىڭىز، يوقىتىۋېتىدۇ...» ۋە ھاكازا. ۋاھالەنكى، «بەشارەتكە» ئىشەنگەن كىشى گۇمان قىلغان كىشىسىنىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىرىپ، ئارىدا رەنجىش، جاڭجاللار چىقىۋاتقان. بۇنداق ۋاقىئەلەرگە كۆلۈشىڭىزنىمۇ، رەنجىشىڭىزنىمۇ بىلمەي قالىسىز.

قىسقىسى، مال بېقىش تەس بولۇپ كەتتى. ئەگەر ئوغرىدىن قورقۇپ مال باقمىساق بېقىن كېلەچەكتە ئەھۋالغا قارىغاندا، بىر كىلوگرام گوشنىڭ باھاسى بەش يۈز، ھەتتا مىڭ تەڭگىگە چىقىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمە قىلىش كېرەك؟ جىنايەتچىلەر تېچلىق، خاتىرجەملىكىمىزنى ھىمايە قىلىدىغان ئىچكى ئىشلار خادىملىرىغا نىسبەتەن تايقۇرلىقى، تەدبىركارلىقى جەھەتتىن ئۈستۈنلىكنى ئىسپاتلاپ كېلىۋاتقان تۇرسا، بىزنى كىم ھىمايە قىلىدۇ؟

«ئۆزەڭ ئۈچۈن ئول ژىتىم» ھايات تەرزىمىزگە ئايلانغان ئەينى كۈنلەردە ئەڭ ياخشىسى ئۆزىمىزنى - ئۆزىمىز ھىمايە قىلىشنى جىددىي قولغا ئالمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ. شۇ مەنادا بىزنىڭ يېزىنىڭ يېڭى مەھەللىسىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇۋاتقان بىر ئىشنى ئېيتسام، كوپچىلىككە ئەمۇنە بولىدۇ، دەپ ئويلايمەن. يېڭى مەھەللە كوچىلىرىنىڭ ئۇزۇنلىغى تەخمىنەن بىر يېرىم كىلومېترغا سوزۇلىدۇ. شۇ كوچىلارنىڭ بېرىدىكى بەش كۆۋارتال ئارىلىغىدا ياشايدىغان ئوتتۇزنىڭكى ئۆيلۈك ئۇيغۇر ياشلىرى بۇنىدىن بىر نەچچە ئاي مۇقەددەم نوۋەتلىك كۆزەتچىلىكنى تەشكىل قىلغان ئىدى. شۇنىدىن بۇيان قاراڭغۇ چۈشۈشتىن تا تاڭ ئاتقىچە كۆزەتچىلىك قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسى تېچلىق، خاتىرجەملىك ئىكەنلىكىنى كورۇپ كېلىۋاتىمىز.

شۇنداق ئىكەن، زامانىنىڭ رەپتارىغا قاراپ ئولتارماي، يۇرت، مەھەللە بولۇپ ئۆزىمىزنى - ئۆزىمىز ھىمايە قىلىشنى ئۆگىنەيلى. خەلق داناليغى ئېيتقاندەك، «ئۆزەڭگە مەھكەم بول، خوشناڭنى ئوغرى تۇتما».

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

مىللىي تارىخىمىز مەنبەلىرى

شۆيتسىيە كۆتۈپخانىلىرىدا ساقلىنىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللار ھەققىدە

موشۇ ئەسىرنىڭ 20–30 - يىللىرىدا شۆيتسىيە، ئانگلىيە، روسسىيە، ياپونىيە، فرانسىيە، گېرمانىيە قاتارلىق ئەللەرنىڭ تۈركىشۇناس، ئارخېئولوگ ئالىملىرى ۋە دىن تارقىتىش گۇرۇھلىرى ئۇيغۇرلار دىيارىنىڭ قەشقەر، خوتەن، كۇچار، يەكەن، تۇرپان قاتارلىق تارىخىي يادىكارلىقلار بىلەن ئەسەرە - ئەتىقىلەر كوپ بولغان جايلارغا كېلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيىتى، تارىخىغا ئائىت كوپلىگەن قول يازما ماتېرىياللار بىلەن ھەر خىل بۇيۇملارنى ئوز ئەللىرىگە ئېلىپ كەتكەنلىكى مەلۇم. بۇ ھەقتە خىتاي تارىخچىلىرى «جاھانگىر قاراقچىلىرى بىزنىڭ تارىخىي يادىكارلىقلىرىمىزنى ئوغرىلاپ كەتتى، بۇلاپ كەتتى»، - دەپ جاھانغا ۋايسىغان ئىدى. ئوز ۋاقتىدا بۇ ۋەسۋەسىلەر بىزنىڭمۇ جېنىمىزنى ئېچىشتۇرۇپ «ئىست!» دەپ قالغان ئىدۇق. ئامما كېيىنكى يىللىرى خىتاي مۇستەملىكچىلىرىنىڭ ئۇيغۇرلار دىيارىدا يۈرگۈزگەن خۇنۇك سىياستى ۋە ھەرىكەتلىرىنىڭ ئاقىۋەتلىرىگە قاراپ «تازىمۇ ياخشى قىلغان ئىكەن. ئىست، ئۇلار ئېخىمۇ جىقراق ئېلىپ كەتكەن بولسا، بىزنىڭ تارىخىي نامايەندىلىرىمىز ئېخىمۇ كوپرەك ساقلىنىپ قالار ئىكەن» دېگەن چۈشەنچىگە كەلدۇق.

چەت ئەللەردە ساقلىنىۋاتقان ئۇيغۇر تارىخىغا ئائىت قول يازمىلار ۋە تارىخىي ھوججەتلەر ئىچىدە شۆيتسىيە كۆتۈپخانىلىرىدا ساقلانغانلىرى ئەڭ كوپ قىسمىنى ۋە ئەڭ مۇھىم ئورۇننى ئۆتىدۇ. بۇ ھەقتە ياپونىيەلىك تۈركىشۇناس سىنمىن ياسوسى ئەپەندىنىڭ ئوتكەن يىلى نەشردىن چىققان «ئورتا ئاسىيا تەتقىقاتى» خەلىق ئارا ئىلمىي ژۇرنالنىڭ 3 - 4 - سانلىرىدا بېسىلغان «شۆيتسىيەدە ساقلىنىۋاتقان شىنجاڭ تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللار ھەققىدە» ناملىق ماقالىسىدا تۆۋەندىكى مەلۇماتلار بىلەن تونۇشتۇرىدۇ.

«ئىسلام دىنىغا ئوتكەندىن كېيىنكى شىنجاڭ (ئۇيغۇر) تارىخى ماتېرىياللىرىدىن»، - دەپ تەكىتلەيدۇ ياسوسى ئەپەندى، - «تەتقىقات ئىشلىرىمىزغا پايدىلىنىش قانائەتلىنەرلىك بولماي، شۇنداقلا ھازىر قولىمىزدا بار ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىشمۇ ناچار. ئۇلاردىن پايدىلىنىشنىڭ ئوزىمۇ گۇمان تۇغدۇرىدۇ. چۈنكى تارىخچىلار ئۇزاق يىللاردىن بېرى پەقەت خىتاي مەنبەلىرىدىن ۋە ياۋروپا سەياھەتچىلىرىدىن پايدىلىنىپ كەلدى. ھالبۇكى، ئۇلاردا مەلۇم دەرىجىدە بۇ دىياردا ياشاپ كەلگەن ئۇيغۇرلارنىڭ دىنى ئېتىقادى، ئۆرپى - ئادەتلىرى، شۇ دەۋردىكى ئىجتىمائىي ئەھۋالى، تارىخىي ھەقىقەتلەر ئۈزۈزە خاتىرىلەنگەن. ئۇلارنىڭ كوپ قىسمى شۇ دەۋرلەردىكى ھوكۇمرانلارنىڭ قاش - قاپىغىغا قاراپ، دەۋر تەلىۋىگە مۇۋاپىق يېزىلغان بولۇپ، ئەندى بەزىلىرى تۈركىي تىلنى بىلمەيدىغان شەخسلەرنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە چالا - پۇچۇق ئاڭلىغان ئۈزەكى خاتىرىلىرىدىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا بۇ ماتېرىياللارنىڭ كوپىدە شەكلىگە يارىشا مەزمۇنى يوق دېيىشكە بولىدۇ. ئەندى ئۇنىڭ ئەكسىچە شۇ يەرلىك ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆزلىرى يازغان تارىخىي ماتېرىياللار (خاتىرىلەر) ياكى شۇ يەردە ئۇزاق تۇرۇپ يەرلىك تارىخنى، يەرلىك خەلقنىڭ قول يازمىلىرىدىن ياكى ئۇلارنىڭ ئوز ئاغزىدىن يېزىۋېلىنغان چەت ئەللىك ئالىملارنىڭ (سەياھەتچىلەردىن تاشقىرى) مەلۇماتلىرى ۋە چۈشۈرۈۋالغان فوتو سۈرەتلىرى خېلە ئىشەنچىلىك. ئۇلاردىن قىممەت باھالىق مەلۇمات - ماتېرىياللارنى تېپىشقا بولىدۇ. مەسىلەن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر تارىخچىلىرىنىڭ چاغاتاي تىلىدا ئوز خەلقى توغرىلىق يازغان قول يازمىلىرى ھازىرغىچە ساقلانماقتا. ئەپسۇسكى، مەزكۇر بىباھا ماتېرىياللار تاھازىرغىچە [illegible]

[illegible]

شۆيتسىيە كۆتۈپخانىلىرىدا ئۇيغۇرلارغا مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللار [illegible]

سۈئېرلارنىڭ تاپشۇرغان ماتېرىياللىرىمۇ بار. بولۇپمۇ 20- ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىدا ئۇيغۇرلار دىيارىدا دىپلومات بولۇپ تۇرغان مەشھۇر تۈركىشۇناس ئالىم گۇننار ياررىڭنىڭ [illegible] ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەندى شۆيتسىيەلىك تارىخچىلار بىلەن مىسسىونېرلارنىڭ ئۇ دىيارغا قويغان مەخسىتى بىلەن [illegible] مەسىلەن، 1894- يىلى بىر گۇرۇپپا مىسسىونېرلار قەشقەرگە كەلگەن. ئۇلار تا 1937 - يىلغىچە قەشقەر، خوتەن، قەشقەر كوناشەھەر ۋە يېڭىسار دىن ئىبارەت تورت شەھەرنى مۇھىم نۇختا قىلغان ھالدا پائالىيەت ئېلىپ بارغان، ئۇلارنىڭ ئەمەلىي پائالىيىتى پەقەت دىن تارقىتىشلا ئەمەس، شۇنىڭ بىلەن بىللە بارغان يەرلىرىدە دوختۇرخانىلارنى ئېچىپ داۋالاش، مەكتەپ ئېچىپ مائارىپ ئىشلىرىنى يۈكسەلدۈرۈش، قوشۇمچە كىتاپچىلارنى نەشر قىلىش ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ تىلىنى، ئۆرپى - ئادەتلىرىنى ئۆگىنىش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان. ئامما 1937- يىلى شىنجاڭ ئولكىلىك ھوكۇمىتى ئۇلارنىڭ بۇ پائالىيەتلىرىنى چەكلەپ، ئوزلىرىنى قوغلىغان.

1929- 1930- يىللىرى بولغۇسى مەشھۇر تۈركىيشۇناس گۇننار ياررىڭ قەشقەرنى زىيارەت قىلىش جەريانىدا قولىيازمىلارنى توپلاش ۋە ئۆگىنىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانغان. ئەينى زاماندا ئۇ، شۆيتسىيەدىن كەلگەن مىسسىونېرلار بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ كوپلىگەن ماتېرىياللارنى قولغا چۈشەرگەن.

تۆۋەندە بىز ئۇلارنى مەزمۇنى بويىچە ماۋزۇلارغا بولۇپ تونۇشتۇرىمىز.

1 - روندا دارىلفۇنۇنىدىكى كۆتۈپخانىدا ساقلىنىۋاتقان گۇننار ياررىڭنىڭ توپلىغان ماتېرىياللىرى ئومۇمەن ئىككى چوڭ قىسىمغا بولۇنىدۇ.

ئا) تۈركىي، پارسىي ۋە ئەرەپ تىللىرىدىكى قولىيازمىلار.

ب) قەشقەر مەتبۇئاتىدىن چىققان ئەدەبىياتلار.

مۇندىن باشقا شۆيتسىيە دولەت ئارخىۋىدا مىسسىونېرلارنىڭ ئۇيغۇرلار دىيارىغا بېرىپ توپلىغان ھوججەتلىرى ۋە چۈشەرگەن فوتوسۈرەتلىرىمۇ بار، بۇ ھەقتە گ. ياررىڭنىڭ بىر ماقالىسىدا ئوزىمۇ ئىزھار قىلغان، شۇنداقلا ياپونىيەلىك تۈركىشۇناس ئالىم بىنتەنجىگىمى ئوزىنىڭ «چاغاتاي ھوججەتلىرى ھەققىدە تونۇشتۇرۇش» ناملىق ماقالىسىنى يېزىشتا مەزكۇر ماتېرىياللاردىن پايدىلانغانلىقى مەلۇم.

يۇقۇرىدىكى ئۈچ تىلدىكى قول يازمىلارنىڭ مەنبەسىگە كېلىدىغان بولساق، ئۇنى ئەڭ ئاۋال توپلىغان گ. ياررىڭنىڭ ئۇستازى، ئاتاقلىق تۈركىي تىللار مۇتەخەسسىسى، تىببىي دوختۇر گۇستاف راكېتتە ئەپەندى ئىدى. ئۇ 1924- يىلى ئۇيغۇرلار دىيارىدىن ۋەتىنىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن روندا دارىلفۇنۇنىدا ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن تەلىم ئالغان گ. ياررىڭ بولسا 1929- 1930- يىللىرى ئۇستازىنىڭ ئىزى بىلەن ئۇيغۇرلار دىيارىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئىشىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. ئۇ بۇ يەردە توپلىغان ماتېرىياللارنى رەتلەپ، ئۇلارغا رەت نومېرى ۋە مۇندەرىجە قويۇپ روندا كۆتۈپخانىسىغا تاپشۇرىدۇ. بۇ ماتېرىياللارنى تەرتىپكە سېلىش ئۈچۈن ئالىم ئوزىنىڭ 1983- يىلدىن 1993- يىلغىچە بولغان 10 يىللىق ۋاقتىنى سەرىپ قىلغان. ئالىم توپلىغان ماتېرىياللار ئىچىدە موغۇلستان خانلىقىنىڭ 16- 17- ئەسىرلەردىكى 7 نۇسخا يارلىغى، 18- ئەسىردىكى ھوججەتلەر ئىچىدىن ماختۇمزادە غوجىنىڭ 2 نۇسخا يارلىغى ۋە يەنە ماختۇمزادىغا مۇناسىۋەتلىك ئۇزۇنلىغى 4 مېتر كېلىدىغان رەڭلىك تۇرالما قولىيازمىلار ئالاھىدە دىققەتكە سازاۋەردۇر. مەزكۇر قولىيازما ئۈچ قىسىمدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككىنچى قىسمىدا ماختۇمزادە باشلىق شۇ زاماندا ئوتكەن مەشھۇر زاتلارنىڭ ئىسمىلىكى يېزىلغان. ئۈچىنچى قىسمىدا خانغوجىنىڭ، يەنى ئاتاقلىق بۇرھانىددىن غوجىنىڭ تەرجىمە ھالى ۋە قىسمەن سەرگۈزەشتلىرى بايان قىلىنغان. ئەپسۇس، بۇ ماتېرىياللارغا زامانداش بولغان مانجۇر خاندانلىقىنىڭ 19- ئەسىردىكى ھوكۇمرانلىقى توغرىسىدىكى مەلۇماتلار ئاز ئۇچرايدۇ.

بۇ ھوججەتلەر ئىچىدە ۋاھاپىنىڭ ئىككى نۇسخا قولىيازمىسىمۇ بىلىر ۋە يەنە بىر نۇسخا يىلى نامەلۇم بولغان «ئۇشۇرە - زاكات» توغرىسىدىكى قولىيازمىمۇ بار. ھازىرقى ۋاقىتتا [illegible] يەرلىك تىل - ئەدەبىياتىنى ۋە ئۇنىڭغا ئائىت تارىخىي ھوججەتلەرنى توپلاپ ئۇ[illegible] تەتقىقات ئىنستىتۇتىغا مەنسۇپ. ھازىر [illegible] 19- ئەسىردىن 20- ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىغىچە بولغان 500 دىن ئارتۇق تارىخىي ماتېرىيال - ھوججەتلەر بار. [illegible] پايدىلىنىش ئىمكانىيىتى يوق.

ئەندى روندا دارىلفۇنۇنىنىڭ كۆتۈپخانىسىدا ساقلىنىۋاتقان ھوججەتلەرگە كەلسەك، ئۇنىڭدا ئالدى بىلەن 18- ئەسىردىن ئىلگىرىكى ۋاقىئەلەرگە مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللارنى تىلغا ئېلىشقا بولىدۇ. مەسىلەن، سۇتۇق بۇغراخاننىڭ تەرجىمە ھالىنى تونۇشتۇرۇش ئاساسىدا «تۇۋەيسىيە» ئېقىمىنىڭ ئاساسچىلىرىنىڭ بىرى غوجا مۇھەممەت شېرىفنىڭ «تەزكىرەئى غوجا مۇھەممەت شېرىف» ناملىق ئەسىرى ۋە جالالىددىن غوجىنىڭ تۇغلۇق تومۇرنى ئىسلام دىنىغا دەۋەت قىلغانلىقىنى تەسۋىرلەيدىغان «جالالىددىن كاتاكىنىڭ تەزكىرەسى» ناملىق ئەسەرى ھەم ئىسلام پەيغەمبەرلىرىنىڭ تەرجىمە ھالىنى ئاساس قىلغان «قىسسە سۇل ئەنبىيا»، شۇنداقلا «تەزكىرەئى سېيىت ئاپپاق غوجام» يەنى سېيىت ئاپپاق غوجامنىڭ تەرجىمە ھالى دېگەن مەشھۇر ئەسەرلەر بار.

18- ئەسىرگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم تارىخىي ماتېرىياللاردىن «تەزكىرەئى ئەزىزان» ناملىق ئەسەرنىڭ ئىككى خىل قولىيازمىسى بار. ئۇنىڭ بىرى كوپەيتىپ ئېلىنغان تولۇق نۇسخا. قالغان نۇسخىلىرى روسسىيە شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا ۋە ش ئۇ ئار كىتاپ مۇزېيىدا ياتىدۇ.

ئەندى 19- ئەسىرگە مۇناسىۋەتلىك تارىخىي ماتېرىياللارغا كەلسەك، ئالدى بىلەن موللا مۇسا سايرامىنىڭ «تارىخى ئەمنىيە» ۋە «تارىخى ھەمدىيە» ناملىق ئىرىك تارىخىي ئەسەرلىرىنى تىلغا ئېلىشقا بولىدۇ. «تارىخى ئەمنىيەگە» رۇس تۈركىشۇناس ئالىمى پانتۇسوۋ ئىزاھاتلارنى كىرگۈزگەن. مەزكۇر كىتاپنى يەكەندە 40 يىل تۇرۇپ، كېيىن ئوز ۋەتىنىگە قايتىپ كەلگەن شۆيتسىيەلىك ئالىم ستېفىن گۇننار ياررىڭغا تەقدىم قىلغان. بۇ كىتاپنىڭ خاتىمىسىدە ئۇيغۇرلارنىڭ مەشھۇر تارىخچىسى غۇلام مۇھەممەتخاننىڭ يازغان تەقرىز ماقالىسى بار. ماقالىدا شىنجاڭنىڭ 1911- يىلدىن كېيىنكى ۋاقىئەلىرى تەپسىلىي بايان قىلىنغان. شۇنداقلا 19- ئەسىردىكى قوزغىلاڭلارغا ئائىت تارىخچى تالىپ ئاخۇننىڭ نادىر ئەسەرىنىڭ ئۈچ نۇسخا قولىيازمىسى بار. بۇنىڭدا ئەدىپ ياقۇپبەك دەۋرىدىكى ئۇيغۇرلار دىيارىنىڭ ئەھۋالىنى بىر قەدەر تولۇق ۋە ئەتراپلىق چۈشەندۈرۈپ بەرگەن.

ئەندى 20- ئەسىرنىڭ بىرىنچى يېرىمىغا مۇناسىۋەتلىك تارىخىي ماتېرىياللارغا كەلسەك، ئۇنىڭدا ئۇيغۇرلار بىلەن مىسسىونېرلارنىڭ ئوز ئارا يازغان 500 پارچە سالام مەكتۇبلىرى ۋە ئوز ئارا تۈزگەن كېلىشىم - شەرتنامىلىرى قاتارلىق ھوججەتلەر بار.

شۆيتسىيە كۆتۈپخانىلىرىدا ساقلىنىۋاتقان تارىخىمىزغا ئائىت ماتېرىياللار قاتارىدا شۇنداقلا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆرپى - ئادەت، تىل - شېۋە، دىنىي ئادەتلىرى توغرىلىق خاتىرىلەرمۇ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇ ماتېرىياللارنىڭ بىر قىسمىنى گ. ياررىڭ ئالىلقاچان رەتلەپ نەشر قىلدۇردى.

قولىيازمىلار ئىچىدە يەكەنلىك بىر ئادەمنىڭ ئېيتىپ بەرگىنى بويىچە يېزىۋېلىنغان ئۇيغۇرلارنىڭ «مىراس - خورلۇق»، «بەستىكارلىق»، «ئوي ئوچاقلىق بولۇش» ۋە «ئېكادىن ئاجرىشىش قائىدىلىرى»، «مەسچىت - مەدرىسلەر» قاتارلىق 90 تۈرلۈك مەسىلىنى ئوز ئىچىگە ئالغان ماتېرىياللار بار. شۇلارنىڭ قاتارىدا ئۇيغۇر تىلىنىڭ تەلەپپۇز قائىدىلىرى ۋە ئۇيغۇر ئىدىئوملىرىنىڭ توپلىمى، شۇنداقلا ئانگلىيەنىڭ قەشقەردىكى كونسۇلىنىڭ تۈزگەن «ئۇيغۇر تىلىنىڭ گراممانىكىسى» ۋە مىسسىونېرلار تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «ئۇيغۇر تىلىنىڭ لۇغەتلىرى»، ئالتىشەھەرنىڭ يەرلىك شېۋىلىرى، ھەتتا ئۇيغۇر كاسىپلىرىنىڭ ھۈنەرۋەنچىلىكى بىلەن موللىلارنىڭ ھەر بىر مەراسىمدا ئوقۇيدىغان دۇئالىرى خاتىرىلەنگەن، كىتاپ، رىسال ۋە قولىيازمىلار ئورۇن ئالغان.

كۆتۈپخانىدا شۇنداقلا 1933- 1934- يىللىرى قەشقەردە نەشر قىلىنغان «شەرقىي تۈركىستان ھاياتى» ۋە «ئەركىن تۈركىستان» ھەپتىلىك مەجمۇئەلەر، 1934- 1937- يىللىرى قۇتلۇق شەۋقىنىڭ رەھبەرلىكىدە نەشر قىلىنغان «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ توپلەنگەن توپلاملىرى بار.

يۇقۇرىدا ئېيتىلغان تارىخىي ماتېرىيال - ھوججەتلەرگە قوشۇمچە گۇستاف راكېتتە ئەپەندىنىڭ ئىككىنچى رەپىقىسى 1982- يىلى مۇزېيغا تاپشۇرغان 1360 دانە سۈرەت بىلەن 1985- يىلى شۆيتسىيەنى زىيارەت قىلىپ بارغان يەكەنلىك تونساخانىمنىڭ شۆيتسىيە دولەت ئارخىۋىغا تاپشۇرغان ھوججەت ۋە تارىخىي سۈرەتلەر بار. شۇنداقلا، مىسسىونېر ۋە سەياھەتچىلەرنىڭ پائالىيەت ئېلىپ بېرىش جەريانىدا چۈشەرگەن 800 دانە تارىخىي سۈرەتلىرىمۇ دولەت كۆتۈپخانىسىدا ساقلانماقتا. ئەگەر ئۇلارغا ئېكاتۇتكى 3194 دانە سۈرەتنى قوشقاندا جەمى 8729 پارچە سۈرەت شۆيتسىيە ئارخىۋلىرىدا ساقلىنىۋاتىدۇ دېگەن سوز. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇرمۇشىدىن چۈشەرىلگەن سۈرەتلەر كوپ. سۈرەتلەر ئىچىدە يەنە 1933- 1937- يىللىرى قەشقەردىكى ھوكۇمەت باشلىقلىرىنىڭ ۋە ھەربىي سەردارلارنىڭ، جۈملىدىن، شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەھبىرى سابىت داموللامنىڭ ۋە باشقا رەھبەرلەرنىڭ سىمالىرىنى كورۇش مۇمكىن. مەزكۇر سۈرەتلەردە شۇنداقلا شۇ يىللاردىكى ھەر تۈرلۈك ئاممىۋىي پائالىيەتلەر، يىغىنلار، قەشقەردىكى س س س ر ۋە ئانگلىيە كونسۇلخانىلىرىنىڭ بىنالىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ ھېيت - بايرام ۋە سەيلىلىرىدىن ئېلىنغان كورۇنۇشلەر ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

بىز شۆيتسىيە كۆتۈپخانىلىرىدا ئۇيغۇرلار دىيارىنىڭ تارىخىغا ئائىت شۇنچىلىك باي مەدەنىيەت مەنبەلىرىنىڭ ساقلىنىپ قېلىشىغا ئېرىنمەي ئىزگۇ ئەمگەك قىلغان ئۇلۇق تۈركىشۇناس ئالىم گۇننار ياررىڭنىڭ تۆھپىسىنى يۇقۇرى باھالايمىز.

شۆيتسىيەدە ساقلىنىۋاتقان بۇ ماتېرىياللار جاھان تۈركىشۇناس، ئۇيغۇرشۇناس ئالىملىرىنىڭ كېلىپ زىيارەت قىلىشىنى ۋە ئۇنىڭدىن تەتقىقات ئىشلىرىغا پايدىلىنىشىنى كۈتمەكتە!

خىتاي تىلىدا چىقىدىغان «ئورتا ئاسىيا تەتقىقاتلىرى» ژۇرنالىنىڭ 1996- يىللىقى 3 - 4- سانلىرىدىن قىسقارتىپ تەرجىمە قىلىپ تەقرىز يازغان

يۇسۇپ خوجايېۋ.

خىتاي بىلەن ئا ق ش ئوتتۇرىسىدىكى سودا ئالاقىلىرى

بېيجىن. ئوتكەن يىلى خىتاي - ئامېرىكا سودىسىنىڭ ئومۇمىي كولەمى ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنىڭ پۈتكۈل تارىخىدا رېكوردلۇق دەرىجىدە - 48,99 مىللىارد دوللارغا يەتتى. مەملىكەتنىڭ تاشقى سودىسىنىڭ ستاتىستىكا ھېساۋىتى ژۈرگۈزىدىغان خىتاي باجخانىسىنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، 1996- يىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا، 14 پروتسېنت ئوشۇق.

ئېلان قىلىنغان مەلۇماتلارغا مۇۋاپىق، ئېكسپورتى 32,69 مىللىارد دوللارنى، ئەندى ئىمپورتى بولسا - 16,3 مىللىارد دوللارنى تەشكىل قىلغان. ھازىرقى ۋاقىتتا ئا ق ش ئۇلۇشىغا خ خ ج نىڭ پۈتكۈل تاشقى سودىسى ئومۇمىي كولەمىنىڭ 15 پروتسېنتتىن ئوشۇق قىسمى توغرا كېلىدۇ. ئوتكەن يىلى خ خ ج نىڭ تاشقى سودىسى 325 مىللىارد دوللارنى تەشكىل قىلغان.

خىتاي ئېكسپېرتلىرىنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، ئوتكەن يىلى ئا ق ش بىلەن بولغان سودا بەزىبىر ئالاھىدىلىكلەر بىلەن خاراكتېرلەنگەن. جۈملىدىن، سودىنىڭ ئومۇمىي كولەمىنىڭ 40 پروتسېنتقا يېقىنىنى شاككاك ئارقىلىق قىلىنغان ئېكسپورت كېلىشىملىرى تەشكىل قىلغان، ئەندى بۇ بولسا ئا ق ش قا ئېكسپورت قىلىنىدىغان تاۋارلار تەن نەرقىنىڭ ئوسۇپ كېتىشىگە ئېلىپ كەلگەن. شۇنداق قىلىپ، ئوتكەن يىلى ئا ق ش بىلەن بولغان سودىدا خىتاينىڭ ئاكتىۋ سالدوسىنىڭ (سودىدىكى قالدۇق) خېلە كوپ ئوسۇشى يۈز بەرگەن. خ خ ج باش باجخانا باشقارمىسى ۋەكىلىنىڭ پىكرىچە، بۇنىڭدا بىرىنچى خ خ ج غا يۇقۇرى تېخنولوگىيەلىك مەھسۇلاتنى سېتىشقا باغلىق قوشما شتاتلار تەرىپىدىن بولغان ئىختىسادىي چارىلەر مۇھىم رول ئوينىغان.

خىتاي ۋەكىلى 1998 - يىلى ئىككى تەرەپلىمىلىك سودىنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالىغا توختىلىپ، داۋام قىلىۋاتقان مالىيە بوھرانچىلىقى نەتىجىسىدە شەرقىي - جەنۇبىي ئاسىيا ئەللىرى ۋالىيۇتىلىرىنىڭ پاخاللىشىپ كېتىشى «بېيىل چوقۇم خىتاي ئېكسپورتىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ». ئۇنىڭ پىكرىچە، بېيىل ئا ق ش قا قىلىنىدىغان خىتاي ئېكسپورتىنىڭ ئوسۇش سۈرئىتى تۆۋەنلەپ كېتىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ۋاشىنگتون تەرىپىدىن ئېچىلىق مەخسەتلىرى ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن يادرو تېخنولوگىيەلىرى ۋە يۇقۇرى تېخنولوگىيەلىك مەھسۇلاتنىڭ باشقا تۈرلىرىنى خىتايغا يەتكۈزۈپ بېرىشقا بولغان بەزى بىر توسالغۇلۇقلارنىڭ مەنئىي قىلىنىشى ۋە چەت ئەل ئىنۋېستىتسىيەلىرىنى رەغبەتلەندۈرۈشكە قارىتىلغان بېيجىن تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان بىر قاتار يېڭى چارىلەرنىڭ قوبۇل قىلىنىشى مۇئەييەنلىك بىلەن، بېيىل ئا ق ش تىن خىتاي ئىمپورتىنىڭ چاپسان ئوسۇشى كۈتىلىدۇ، دەپ تەكىتلىدى خ خ ج باجخانا خىزمىتىنىڭ ۋەكىلى.

سەنئەتكار ھەققىدە سۆز

قەلب ھارارىتىدە سوغۇرۇلغان ناخشىلار

ئىلى ناخشىلىرىنىڭ تەسراتى ئىلكىدە ھاياجانلىنىپ، بەزەن خەلقىمىز ئارىسىدا «ناخشىلار قەشقەردە چىقىپ، ئىلىغا كەلگەندە تۈزىلىدۇ» دېيىلىدىغان سۆزنىڭ تېگىدە بىر رىيال ھەقىقەتنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى خىيال تەسەۋۋۇر ئېگىزىدىن ئۆتكۈزىسىز. دېمەك، تەگرى تېغىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى خەلقىمىزنىڭ مۇڭ - زارى، ئارزۇ - ئىستەكلىرى بىر - بىرى بىلەن ئۇلاشتۇرۇلغاندا ئەينە شۇنداق تەسرى كۈچكە ئىگە ناخشىلار بارلىققا كېلىدىغان ئوخشايدۇ.

ئىلى ناخشىلىرى كىملەرنى ئۆزىگە شەيدا قىلمىدى، ژىراق ئۆتمۈش توغرىلىق سۆز ئاچمىغاننىڭ ئۆزىدە بۇنىڭدىن بىر ئەسىردىن كۆپىرەك ئۆتكەن ۋاقىت ئىچىدە تۇخۇم - پۇشتى، چۈشىنىش خائىشى بىزگە ئانچىلا يېقىن كەلمەيدىغان رۇس ساياھەتچىسى پانتۇسوۋنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىنى ئىلى ناخشىلىرى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ، نەتىجىدە زۇقمەنلىك تۇيغۇسىدا ئۇ ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى يېزىۋېلىپ، سانكت - پېتربۇرگتا نەشر قىلدۇرغانلىقىمۇ ئىلى ناخشىلىرىنىڭ ئەينە شۇ تەسرى كۈچىگە باغلىق يۈز بەرگەن بولسا كېرەك.

ھازىرقىدەك ئەجىز - مەجۇزلەر قاپلاپ بېسىپ كېلىپ پەركايى ئۆچمىگان شۇ دەۋرلەردە ئىلى ۋادىسىنىڭ مۇنبەت دالاسى، باغۇ - بوستانلىرى، كوزىنىڭ يېغىنى يەپ تۇرىدىغان تاغ تىزمىلىرى ئەينە شۇ ناخشىلارغا ئەجايىپ كوتىرەڭگۈ روھ، ۋەزمىنلىك ئىللىق ھارارەت بەخش ئېتىپ كەلگەن ئىدى. ئۇ دىلرابا ناخشىلار ئەسرلەردىن بېرى ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقا ئوتۇپ داڭلىق ئىجراچىلىرىنى قالدۇرۇپ كەلدى. بىز ياشاۋاتقان ھازىرقى دەۋرىمىزدە ئەينە شۇ نامغا ۋارىسلىق قىلىپ كېلىۋاتقان غەزەلخانلىرىمىزنىڭ بىرى - ئايتۇرغان نەمەناخۇن قىزى سابىتوۋا دەپ ھەقلىق تۈردە ئېتىراپ قىلىمىز.

ناخشا - سازنىڭ قايىنمى غۇلجا شەھرىدە 1935 - ژىلى دۇنياغا كەلگەن ئايتۇرغاننىڭ قەلب تارلىرىنى بالىلىقىدىنلا شۇ ناخشىلار تەۋرىتىپ، جان - تېنىغا سىڭىپ ئۇسكەنلىكىدىنمۇ، ياكى ئۇلار بىلەن بىر مەھەللىدە تۇرىدىغان ئانىسىنىڭ سىرداش - مۇڭداش يېقىن دوستى دۇتارچى ئەلاخان ئايلامنىڭ پات - پات ئۇلارنىڭ ئۆيىدە بولۇپ چالىدىغان دۇتارنىڭ سادالىرى ئۇنىڭ جىسمىدىكى يارلىشىدىن تەبەت ئاتا قىلغان ئىختىدارىنى ئويغاتقانلىقتىنمۇ، ئۇ ئەلتەك قىز ئۇزىچە غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ ژۈرىدىغان بولدى. بارا - بارا ئۇنىڭ ناخشىغا بولغان ئىشقى - زوقى ئۇلغىيىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ تاملارنىڭ ئۈستى، دەرەقلەرنىڭ پۇتاقلىرىغا چىقىۋېلىپ، ناخشا ئېيتىپ ئولتارغىنىنى كورگەن كىشىلەر ئاتا - ئانىسىغا: «ھەي سىلەرنىڭ موشۇ ئەركە - تايتاڭ قىزىڭلار ئارتىست بولىدىغان ئوخشايدۇ، جۇمۇ!» دەپ قويىشىدىغان. بولۇپمۇ ئۇ ئانىسىدىن ئۇگەنگەن «ۋادەرىخا» ناخشىسىنى ئېيتىشقا خۇمار ئىدى. ئايتۇرغان ئۇچ دەرۋازىدىكى ئۇمۇت مەكتۆپىدە ئوقۇپ ژۈرگىنىدە ئۇنىڭ بۇ ساھادىكى قابىلىيىتى ئۇستازلىرىغىمۇ ئايان بولدى.

تۈرلۈك ھىيلە - نەيرەڭلەر، رەھىمسىزلىك يوللار بىلەن ئۇيغۇرلار دىيارىغا دوبەن بولۇپ ئولتىرىشقا مۇيەسسەر بولۇۋالغان جاللات شىڭ شىبەينىڭ قانلىق قولى ئۇلارنىڭ ئائىلىسى ئۇستىگىمۇ چۈشۈپ، دادىسى نەمەناخۇننى تۇتۇپ كەتكەنلىكى بىر مەزگىل ئۇنىڭ ئاۋازىنى بوغۇپ، روھىي چۈشكۈنلۈككە سېلىپ قويدى. ناخشىسىز ژۈرمەيدىغان ئەلتەك قىز شۈككىدە بولۇپ كەتتى. شۇ كوڭۇل بىئاراملىقىدا ئاردىن بىر ئاز ۋاقىت ئوتكىنىدىن كېيىن ئانىسى زەينەپخان ھەدە بىلەن دادىسىنىڭ بىرەر خەۋىرىنى ئېلىش ئۈچۈن شۇ مەزگىلدە ئۇرۇمچىدە تىياتىردا ئىشلەۋاتقان ھەدىسى خۇرشىدەمنىڭ يېنىغا بارىدۇ ۋە ئۇلارغا ئۇرۇمچىدە بىر نەچچە ژىل تۇرۇپ قېلىشقا توغرا كېلىدۇ.

كىشىلەر تەغدىرىنى مۇشكۇل ئۇتكەللەر، قىيىن - قىستاڭلارغا دۇچ كەلتۈرىدىغان ھايات ئېقىمى بەزەن كۆتۈلمىگەن يەردىن قىسمەن ئەپلىك شارائىتلارنى ھاسىل قىلىپ قويىدىغىنىدەك، ئايتۇرغاننىڭ بۇ سەھەرنىڭ ئوتلۇق بولغان بىرى شۇ بولدىكى، ئۇ ھەدىسى بىلەن تىياتىرغا بىللە بېرىپ كېلىپ ژۈرۈپ ژۇ-جۇدىنى رام قىلىپ كېلىۋاتقان سەنئەت يولىدىكى دەسلەپكى قەدەملىرىنى شۇ يەردىن باشلىغانىدى. تېخى كاماللەت يېشىغا يەتمىگەن ياش قىز شۇندا «غېرىپ - سەنەم» درامىسىدا ھەدىسى ئىجرا قىلىدىغان سەنەمنىڭ رولىدا كىچىك سەنەم (پارتىيىر) بولۇپ ئويناپ چىقىپ، جاراڭلىق ناخشىلىرى بىلەن تىياتىر تاماشىبىنلىرىنى ئۆزىگە قايىل قىلدۇردى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار غۇلجا شەھەرگە قايتىپ كېلىپ ئاتاقلىق سازەندە ۋە مۇقامچى سۇلتانمۇرات رەزمۇشلىق رەھبەرلىكىدە كېڭەش پۇخرالىرى تىياتىرىدا تەشكىل قىلىنغان سەنئەت ئومىكىگە كىرىپ ئىشلەش ئۇنىڭ پەرۋازىغا قانات پۇتكۈزدى.

- مەن سەنئەت يولىدا كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىن چىققىدەك دەرىجىگە يەتكەن بولسام، ئۇنى شۇ ژىللاردىن باشلاپ ماڭا ئۇستازلىق ياردەمدە نا-تەدارچىلىق قىلىپ كەلگەن سۇلتانمۇرات ئاكام رەزمۇشلىقنىڭ ئىپقەندىمە دەپ چۈشىنىمەن، - دەپ ئەسلەيدۇ سەنئەتتە بېسىپ ئۆتكەن يولىنى ئايتۇرغان سابىتوۋا.

ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابى شاراپىتى بىلەن ھەر خىل ساھالاردا قولغا كەلتۈرۈلگەن مۇمكىنچىلىكلەرنىڭ بىرىدە قايتا قۇرۇلغان غۇلجا شەھەرلىك تىياتىر پائالىيىتى جانلاندۇرۇلۇپ، خەلق تالانتلىرىنىڭ بىر يەرگە ئۇيۇشۇشى، مىللىي سەنئەتىمىزنىڭ رىۋاجلاندۇرۇلۇشىغا زەمىن يارىتىلدى. [illegible]

[illegible]

ئۇيغۇرلار دىيارىدا [illegible]

نىپ ژۈرگەن كېيىن ئىشلەر ئىنتىپاقىغا كوچۇپ چىقىپ كېتىشكە ئېلىپ كەلدى.

ئۇز ئېلىگىدە يار بولمىغان بەختىنى خارجى ئەللەردىن ئىزدەپ نەدىن تاپاتتىڭ! شۇڭلاشقا ئا. سابىتوۋا بۇ تەۋەگە كوچۇپ چىققىنىدا، ئۇنىڭ قەدرىگە يېتىدىغانلار سەنئەت يولىدا ئۇنىڭ يەنىلا ئوز ئورنىنى تېپىشىغا ھەسداشلىق بىلدۈرۈشكىنى بىلەن نەق مەيداندا يولەكچىلىك قىلىش قوللىرىدىن كەلمىگەندىن كېيىن، ئۇ كوڭلىگە پۈككەن ئارزۇ - ئارمانلىرىغا قول يەتكۈزەلمەي بىر نەچچە ژىللار روھىي چۈشكۈنلۈكتە ھايات كەچۈرۈپ ژۈردى.

سەنئەتتىن، سەھنىدىن قول ئۈزۈپ قالغىنى ئۈچۈن ئۆزىنى خۇددى سۇدىن ئېلىپ تاشلانغان بېلىقتەك بىچارە ھالەتتە ھىس قىلغان ئايتۇرغان سابىتوۋا تەغدىر بۇيرۇغى بىلەن قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى فرۇنزې (بىشكېك) شەھرىگە كېلىپ ئورۇنلاشقىنىدا، ئۇ يەردىكى ۋەتەنداش، تەغدىرداش مۇخلىسلىرى ئۇنى زور خوشاللىق بىلەن قارشى ئېلىپ، ئۇزلىرىنىڭ مىسكىن كوڭۇللىرىگە ئارام بېغىشلايدىغان سەنئەتكارنىڭ ئارىلىرىغا كەلگەنلىكىگە خوش بولۇشتى. ئايتۇرغان خەلق ئارىسىدىكى تالانتلار بىلەن بىرلىشىپ، سەنئەت ئومىكىنى تەشكىل قىلدى. ئاردىن كوپ ۋاقىت ئوتمەي مەزكۇر ئانسامبىلنىڭ نامى جۇمھۇرىيەت دائىرىسىدىن چىقىپ، كەڭ ئاممىغا تونۇلۇشىغا ئۇ چوڭ ھەسسە قوشتى.

ئايتۇرغان سابىتوۋانىڭ سەنئەت يولىدىكى ھايات ئېقىمىنىڭ بىر قىنىغا چۈشۈشى ئۇنىڭ تاشكەنت رادىو خەۋەرلىرىنى ئاڭلىتىش كومىتېتى يېنىدا تەشكىل قىلىنغان ئۇيغۇر ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىغا تەكلىپ قىلىنىپ، ئۇ يەردە ئوز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇشىغا باغلىق بولدى. ئانسامبلغا ھەر تەرەپتىن توپلانغان سەنئەتكارلارنىڭ ژىغىلىشى ئۇنىڭ كوڭلىگە خوش كەيپىيات بېغىشلاپ، ناخشىلىرى يەنىلا ئىشقى - زوق بىلەن ياڭراشقا ئوتتى. تەلىيىگە يارىشا ئۇنىڭغا ئۇلۇغ ئۇيلا ئۇ يەردە مۇقاملارنى رەتلەپ، ئۇلارنى بىر ئىزغا سېلىش ئىشى قولغا ئېلىندى. ئۇنىڭ ئۈچۈن تەكلىپ قىلىنغان مۇقامچى - ئەلنەغمىلەرنىڭ ھەممىسى دېگىدەك ئىلگىرى بىر سەپتە ئىشلىگەن سەپداشلىرى، ئۇستازلىرى ئىدى. بۇ ئىزگۇ ئىشتا ئۇ ئانسامبل تەركىبىدە مۇقاملارنىڭ داستان، مەشرەپلىرىنى ئورۇنلاشقا قاتنىششى ئۇنىڭ ئۈچۈن يەنمۇ بىر ئۇگىنىش مەكتىۋى بولدى. لېنتىغا يېزىلغان مۇقاملارنى ئاڭلاپ ئولتارغىنىمىزدا ئۇلارنىڭ مەشرەپ، سەنەملىرىگە جان كىرگۈزۈپ تۇرغان ئايتۇرغاننىڭ ئاۋازى باشقىلارنىڭكىدىن ئالاھىدە پەرىقلىنىپ تۇرىدۇ.

يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار تۈپەيلى ئوزبەكىستاندا ئۇزۇنمۇلۇك پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئۇيغۇر ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىنىڭ ئوز ئىشىنى توختىتىپ قويغانلىقى ھاياتىنىڭ قىزىقى ۋە مەزمۇنىنى سەنئەتسىز تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان ئا. سابىتوۋا ئۈچۈن چوڭ بىر يوقىتىش بولۇپ تۇيۇلدى. شۇ سەۋەپلىك يەنىلا سەنئەت سەھنىسىدىن چەتنەپ، مىسكىنلىككە چۈشۈپ قالغان ئايتۇرغان يېشىنىڭ ئۇلغىيىپ قالغانلىقىغا قارىماي، ئوتكەن ژىلى تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىگە ئوتۇپ، سەنئەت يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ كورۈش تەۋەككۇلىگە بەل باغلىغان ئىدى. لېكىن ئۇنىڭغا ئۇ يەردىكى ئەھۋال ئويلىغىنىدەك بولۇپ چىقمىغانلىقىغا ئەپسۇسلىنىپ قايتىپ كېلىشكە توغرا كەلدى.

- ئەينە شۇ خىل كوڭۇلسىز كەيپىيات ئىلكىدە ژۈرگىنىمدە، ئالمۇتىدا يېقىندىن تەشكىل قىلىنغان «رىي تىياترى» مېنى تەكلىپ قىلىپ قالدى، - دەيدۇ سوھبەت ئارا ئايتۇرغان سابىتوۋا. - «خېرىدارىڭ بولمىسا، زىبالىغىڭ نە كېرەك» دېگەندەك، سەنئىتىمىزگە بولغان جان كويەرلىك تۈپەيلى سەنئەتكار قىزىمىز ماھىنۇر راخمانوۋانىڭ ھەر قانداق قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، مۇستەقىل بىر يونىلىشتە شەخسىي تىياتىر قۇرۇشتەك ئىزگۈ ئىشقا بەل باغلىغانلىقى، شۇنداقلا مېنىڭ قەدرىمگە يېتىپ، ئۇزلىرىگە تەكلىپ قىلىۋاتقانلىقىنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزدۈمدە، قەيەردىلا بولسا خەلقىمىزنىڭ كوڭلىنى ئالغىدەك خىزمەت قىلىپ قالسام مەيلى ئەمەسمۇ، دېگەن نىيەت بىلەن مەزكۇر تىياتىردا ئىشلەش قارارىغا كەلدىم»

ھەقىقىي تالانت ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان تىياتىر نامىنىڭ چوڭ - كىچىك، سەھنىسىنىڭ تار - كەڭ بولۇشى ھەل قىلغۇچى ئامىلغا ئىگە ئەمەس. دەسلەپ سەنئەتسىپىگە كىرگىنىدە غۇلجا كوچىلىرىدا ھارۋۇلارنى توختىتىپ قويۇپ، ياكى باغ ۋە ئېتىز - ئېرىقلار، ھەر خىل تار - قىسىلچاق سورۇنلاردا ناخشا ئېيتىپ ژۈرگىنىدىلا، ئۇ، ئايتۇرغان نامى بىلەن خەلقىنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئېلىپ قالغان ئىدى. ھەقىقىي سەنئەتكارنىڭ قەدىر - قىممىتى ئۇنىڭ ئامىتى ئۇچقۇدىن كېلىپ قېلىپ ئېرىشكەن ئاتاق، دەرىجىسى بىلەنلا ئەمەس، خەلقىنىڭ سويگۇ ئېتىۋارىغا قانچىلىك ئىگە بولالىغانلىقى بىلەن باھالىنىدۇ. ئايتۇرغان سابىتوۋا ئۇزىنىڭ دىلرابا ناخشىلىرى بىلەن نامى ئەينە شۇنداق ئەۋلاتلار قەلبىدە مەڭگۇ ساقلىنىپ قالىدىغان سەنئەتكار.

ساۋۇت ئىسكەندەرىي.

مەكتەپ ھاياتى

ئېلىپبە بىلەن خوشلىشىش ئەنئەنىسى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىللىككە ئېرىشكىنىدىن كېيىن ماتارىپ ساھاسىدىمۇ ئاساسىي ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. مەكتەپلەردە ئوقۇغۇچىلارنى يېڭى پروگراممىلار ئاساسىدا ئوقۇتۇش يولغا قويۇلدى. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك دەرسلىكلەر مەزمۇنى ۋە بېزەندۈرۈلۈشى جەھەتتىن ژۇقۇرى تەلەپلەر بويىچە قايتىدىن نەشر قىلىنىۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە، بارلىق پەنلەر بويىچە دەرسلىكلەرنى بىردىن يېڭىلاش مۇمكىنچىلىكى بولمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئايرىملىرى ھازىر ئوقۇغۇچىلارنىڭ قوللىرىغا تېگىپ، ئۇلارنى خوش قىلماقتا. ئەينە شۇلارنىڭ بىرى «ئاتامۇرا» نەشرىياتىدىن سۈپەتلىك چىقىرىلغان ئېلىپبە كىتاۋى بولدى.

ئوقۇش ژىلىنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئوقۇتۇلۇشقا باشلىغان بۇ ئېلىپبە كىتاۋى بىلەن بۇ كۈنلەردە مەكتەپلەردە خوشلىشىش مەراسىملىرى ئۆتكۈزۈلۈۋاتىدۇ. شۇلارنىڭ بىرى يېقىندا ئالمۇتا شەھىرى، مۇرات ھەمرايېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە بولۇپ ئوتتى. ئۇنىڭغا ئۇچ بىرىنچى سىنىپلاردا ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلار، مەكتەپ مۇئەللىملىرى، ئاتا-ئانىلار، ئېلىپبە مۇئەللىپلىرى قاتناشتى.

كىشىنىڭ دىققىتىنى بىردىن ئۆزىگە جەلىپ قىلغىدەك زىننەتلەنگەن سىنىپ تاختىسى بىلەن تاملىرىغا ئانا تىلىنىڭ قەدىر-قىممىتى، كىتاپنىڭ بىلىم بۇلىقى ئىكەنلىكى، مەھمۇت قەشقەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپلارنىڭ بىلىم ئېلىشنىڭ ئەھمىيىتى ھەققىدىكى دانا سوزلىرى يېزىلغان پلاكاتلار ئېسىلغان.

مەكتەپ ئىلمىي مۇدىرى جوھەرگۈل سادىقوۋانىڭ باشقۇرۇشىدا ئوتكۈزۈلگەن بۇ ئېلىپبە بىلەن خوشلىشىش مەراسىمىنى بىرىنچى سىنىپ مۇئەللىملىرىگە ۋاكالەتەن گۈلناز ئىسكەندەروۋا ئېلىپ باردى. شۇ ئەسنادا ھەر خىل تاۋۇشلارنىڭ بەلگۈلىرىنى باش كىيىم قىلىپ كىيىۋالغان ئوقۇغۇچىلار قىزغىن ناخشىلارنى ئېيتىشىپ كىرىپ كېلىشتىدە، ئۇلار سىرتتىن ئېلىپبە كىتاۋىنى چاقىردى. شۇندا ئېلىپبە كىتاۋىنىڭ يوغان سۈرىتىنى بويىغا ئاسقان ئوقۇغۇچى كىرىپ بالىلارنىڭ بىلىم چۈشەنچىسىنى سىنايدىغان ھەرخىل سوئاللارنى بېرىشكە باشلىدى. ئۇنىڭغا جاۋاۋەن ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭدىكى ھەرىپ، تاۋۇشلار، شېئىر ۋە تېپىشماقلارنى شۇنداقلا ئىلىم - بىلىمگە، ئەمگەكچان بولۇشقا، ۋەتەنگە مۇھەببەتنى سۆيۈشكە دەۋەت قىلىدىغان قانائەتلىق سوزلەرنى تەسىرلىك يادقا ئوقۇشتى. قازاقستاننىڭ پرېزىدېنتى، تۇغى، گېربى توغرىلىق ھازىر جاۋاپلىق بىلەن چاقماقتەك سوزلەپ بېرىشتى. ناخشىلار ئېيتىلىپ، سوز ئويۇنلىرى ئوينالدى. بىز مەكتەپ بوسۇغىسىنى ئىلىم ئېلىش يولىدا دەسلەپ ئاتلاپ كىرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېلىپبە كىتاۋىنى مۇكەممەل ئۆزلەشتۈرگەنلىكىنىڭ شاھىدى بولدۇق.

ياش ئۇسمىلەرنىڭ قەلبىدە مەڭگۇ ساقلىنىپ قالىدىغان بۇ ئېلىپبە بىلەن خوشلىشىش مەرىكىسىگە قاتناشقان مەزكۇر دەرسلىك مۇئەللىپلىرى، پېداگوگىكا پەنلىرىنىڭ نامزاتى بۇۋىخان ئەلاخۇنوۋا، مەملىكەت ئەلىموۋا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېلىپبەنى پۇختا ئۆزلەشتۈرۈپ، ساۋاتلىرىنى چىقارغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارغا مىننەتدارلىقلىرىنى ئىزھار قىلىپ، كەلگۈسىدە بىلىملىك ياشلاردىن بولۇپ چىقىشىغا تىلەكلىرىنى بىلدى.

خۇرشىدە ئەلاخۇنوۋا.

دانالار خانىم - قىزلار ھەققىدە

ئايال - بۈيۈك ئىبارە. ئۇنىڭدا نازاكەت، دوستقا خاس پېدالىق، ئانا جاسارىتى مۇجەسسەملەشكەن.

ن. ئا. نېكراسوۋ.

***

مەدەنىيەتنىڭ قانداق دەرىجىلىكى ئايالغا بولغان مۇناسىۋەت بىلەن بەلگۈلىنىدۇ.

م. گوركىي.

***

ئاياللارنى سويۈش ۋە ئىززەت قىلىش، ئۇلاردىن پەقەت ھېملا يېنىلا ئەمەس، بەلكى ئىلھامسىزغا كۈچ، مەنىۋىي ۋە ئەقلىي قابىلىيەتلىرىڭىزنى ئىككى باراۋەر ئاشۇرغۇچى قۇدرەت ئاختۇرۇڭ.

ۋ. مادزىنى.

***

ئايالغا بولغان مۇھەببەت بىز ئۈچۈن بۈيۈك. ھېچ نەرسىنىڭ ئورنىنى باسالمايدىغان دەرىجىدىكى تۇيغۇ. ئۇ خۇددى گۈشكە سېپىلگەن تۇزدەك. ژۈرەككە سىڭىپ، ئۇنى بۇزۇلۇشتىن ساقلايدۇ.

ۋ. گيۇگو.

***

ئاياللار ئەسەبلىرىمىزنى، ئارتۇقچە شەخسىيەتپەرەسلىكىمىزنى يۇمشىتىدۇ، ئۇلار بىزگە قەيەردىن پەيدا بولغانلىقىمىزنى ئەسلىتىپ تۇرىشىدۇ.

م. بارۋىس.

***

ئايالنىڭ ۋەزىپىسى - ئەركەكنىڭ قەلب تۇيغۇسىنى، ئۇنىڭدىكى ئالىيجاناپ ئېھتىراسلارنى ياڭقۇنلىتىش، بۇرچ مەسئۇلىيىتى ۋە يۈكسەكلىك ھەمدە بۈيۈكلۈككە بولغان ئىنتىلىشنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەشتىن ئىبارەتتۇر - ئايالنىڭ قىسمىتى شۇ ۋە بۇ قىسمەت بۈيۈك، ئەينى چاغدا مۇقەددەستۇر.

ۋ. گ. بېلىنسكىي.

***

ئەگەر ئايال ئەركەكلىكنى داۋا قىلماي، ئاخىرىغىچە ئاياللىقىنى قىلسا، ئۇ كوپىرەك ئىززەت - ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ. ئايالدا ئايالغا خاس پەزىلەتلەرنى چەكلەپ، ئەركەكلىك خىسلەتلىرىنى كۆچەيتۈرۈش ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزۈش دېمەكتۇر.

ژ. ژ. رۇسسو.

ژۈرەك قاتلىرىغا سىڭگەن شېئىرلار

(راھىلە هاپىزوۋا تەۋەللۇدىغا 60 ژىل)

پەرۋانىمەن بېشىڭدا،
مېھرىم ساڭا تاشقىن ساي.
سەن ئۇخلىغىن قېشىمدا،
مەن ئەللىتەي ئۇخلىماي.

ئۇيغۇر شېئرىيىتى مۇخلىسلىرىغا «قەلەم ۋە بالام»، «دىل ئارامى»، «هايات شۇنداق» شېئىرلار كىتاپلىرى بىلەن تونۇلغان شائىرە راھىلە هاپىزوۋا قەلبلەرنى نازۇك تۇيغۇلار بىلەن دولقۇنلاندۇرىدىغان چوڭقۇر مەزمۇنلۇق هەم تەسىرچان لىرىكىلىرى ئارقىلىق شېئىرخانلارنى رام قىلىۋالغاندۇر.

راھىلەنىڭ باللىق دەۋرى كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستاندا ئۆتتى. ئۇ غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلۇپ ئوتتۇرا بىلىم ئالغاندىن كېيىن، ئۆرۈمچىدە شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىدا ئوقۇپ، تىل ۋە ئەدەبىياتتىن ئالىي بىلىملىك بولدى. بىر ژىل شۇ دەرگاھتا ئوقۇتقۇچى بولۇپ، ئەدەبىياتتىن دەرس بەردى. شائىرە تۇيۇقسىز ئانا ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، ئۆزبەكىستاننىڭ تاشكەنت ۋىلايىتى ئاھانگاران شەھىرىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. ئۇ ئۆز ئېلىدە ئالىي مەلۇمات ئېلىپ چىققان بولسىمۇ، يېڭى ۋەتەندە زامانىغا يارىشا بىلىمگە ئىگە بولۇش مەخسىتىدە نىزامىي نامىدىكى تاشكەنت دۆلەت پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا سىرتتىن ئوقۇشقا كىرىپ تاماملىدى.

هەم زاۋۇدتا ئىشلەپ هەم سىرتتىن ئوقۇپ هەم ئائىلىدە بالا تەربىيىلەپ ژۈرۈپ، ئىجادەتتىن قول ئۈزمەي، شېئىرىيەتنىڭ تۈرلۈك-تۈمەن سىرلىرىنى ئىزدىنىپ-ئۆگەندى، ئىجات قىلدى. هاياتىي ماۋزۇلارغا مۇراجەت قىلدى.

گەرچە بولسامۇ نامازشام گۈلدەك،
گۈل بولۇپ كۆڭلىنى ئالاي ئىنساننىڭ.
چوللەردە چاڭقىسا، سۇ بولۇپ مۇزدەك،
ئۇسسۇلغىن بېسىپ قالاي ئىنساننىڭ.

دەپ دىل ئارزۇسىنى ئىپادىلىدى.

راھىلە هاپىزوۋا 1970-ژىلدىن باشلاپ، ئاھانگاران شەھىرىدىكى 5-ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىشقا كىرىپ، ئۆزبەك تىلى-ئەدەبىياتىدىن دەرس بەردى. ئۇ هايات ۋە تەبەتتە ئۇچرايدىغان ئاددىي ۋاقە-هادىسىلەردىن چوڭقۇر پەلسەپىۋىي خۇلاسىلار چىقىرىپ، ئوقۇغۇچىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلاتتى.

ئاسمان كەڭلىگىنى ژۈرەككە سالسام،
دېڭىز چوڭقۇرلىغى بولسا پىكرىمدە.
هوسۇننى باهارنىڭ كۆركىدىن ئالسام،
ئالەم دولقۇنلىنىپ تۇرسا زىكرىمدە.

شائىرە ئۆزىنىڭ ئۇزاق ۋە جاپالىق ئىجادىيەت يولىدا ئەينە شۇ پىكىر چوڭقۇرلىغىغا ئېتىۋار بەردى. ئۆز پرىنسىپىغا ئەمەل قىلدى. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت رەسۇلىللا ئۆز هەدىسلىرىنىڭ بىرىدە: «بەزى سۆزلەردە سېھىر بولىدۇ، بەزى شېئىرلاردا هېكمەت بولىدۇ» — دېگەن ئىكەن. بۇ هېكمەت شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ قاناتلىق تىل بىلەن ئىپادىلىنىپ ئوقۇغۇچىنى ئۇي دېڭىزىدا غۇلاچ تاشلىغۇزىدۇ. شائىرەنىڭ «قىز كۈلدى» كەبى قاتار شېئىرلىرى ئىنسان قەلبىدە نازۇك تۇيغۇلارنى قوزغايدۇ.

راھىلە هاپىزوۋا هوسۇلدار، ئۈنۈملۈك ئىجات قىلغان شائىرلار قاتارىغا كىرىدۇ. ئۇمۇمەن شائىرنىڭ ئىجادىنى باھالاشتا ئۇنىڭ قانچە توم ئەسەر يازغانلىغى هېسابقا ئېلىنمايدۇ، ئەلۋەتتە. بولۇپمۇ ئىختىساتنىڭ قەدرى كۆتىرىلىپ، مەنىۋىيەتنىڭ قەدرى پەسىيىپ كېتىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە قەلبىنى لەرزىگە سالالمايدىغان، كىتاپ دۇكانلىرىدا تويا بېسىپ ياتىدىغان قىلىن ۋە توم-توم كىتاپلارنىڭ نېمە كېرىكى بار؟

شائىرە راھىلەنىڭ دەسلەپكى ئىجادىي مېۋىسى كېڭەش ئېلىغا چىققاندىن كېيىن، ئالمۇتىدا ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان «كوممۇنىزم تۇغى» (هازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») ۋە «يېڭى هايات» گېزىتلىرىدا شېئىرلىرىنى داۋاملىق ئېلان قىلىپ تۇردى. شۇنداقلا، ئالمۇتىدىكى «ژازۇشى» نەشرىياتى، ئۇيغۇر رېداكسىيەسى تەرىپىدىن ئۈچ شېئىرلار توپلىمى نەشىر قىلىندى. كوپلىگەن شېئىرلىرى ئۆزبەك، رۇس، قازاق تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى. ئەڭ مۇهىمى شائىرە شېئىرلىرى خەلق قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى.

شۇنى تەكىتلەپ ئېيتىش مۇمكىنكى، راھىلە هاپىزوۋا ئۆزىنىڭ شېئىرىيەتتىكى ئورنى، ئاۋازى بىلەن ئەل ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان بەختىيار شائىرەدۇر.

ر. هاپىزوۋا بۈگۈنكى كۈندە ئىجادىيەتتە كامالەتكە يەتكەن دەملەرنى بېشىدىن كەچۈرمەكتە. شائىرەنىڭ ئۆتكەن ژىلى «ئالقىنىمدا مۇقەددەس تۇپراق» شېئىرلار تۈركۈمى ئۈچۈن تاشكەنت ۋىلايەت هاكىملىغى ۋە «تاشكەنت هەقىقىتى» گېزىتى بىرلىكتە ئۆزبەكىستان مۇستەقىللىغىنىڭ بەش ژىللىغى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزگەن «ۋەتەننى سۆيمەك ئىماندىندۇر» كونكۇرسىنىڭ ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولغانلىغى-پىكرىمىزنىڭ دەلىلىدۇر.

بىز تالانتلىق شائىرەمىزنى مۇبارەك ئاتمىش ياشلىق تەۋەللۇدى بىلەن بارلىق مۇخلىسلىرى نامىدىن سەممىمىي تەبرىكلەيمىز. ئەدىبكە ئۇزاق ئۆمۈر، مۇستەھكەم سالامەتلىك، ئىجادىي مۇۋاپپەقىيەتلەر تىلەيمىز.

سېيىتجان سېتىشېۋ.
ئۆزبەكىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى
ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

راھىلە هاپىز قىزى

شائىرە ئىجادىدىن

ئايال

ئايال زەھەر ژۇتۇپ ئۆتتى كوپ ژىللار،
زەھىرىنى سۈمۈرۈپ ئالالمىدى يەر.
چۈمۈلىدەك تىنماي، تىرمىشىپ، دىللار-
قات-قېتىغا سىڭگەن يوشۇرۇن دەرتلەر.

«ئەر-يارىم خۇدا» دەپ كوتەردى باشقا،
قامىتى پۈكۈلدى، چاچلىرى ئاپپاق.
تاقىتىن تاغ قىلىپ قوشتى بەرداشقا،
ئەر ئۇنىڭ قەدرىنى بىلمىدى مۇتلەق.

ئەر ژۈرگەن يوللارغا كوز يېشىن سېپىپ،
سۈمبۈل چېچى بىلەن سۈپۈرۈپ ئۆتتى.
قولىنى كوسەي قىپ، تونۇرغا كىرىپ،
پېتىر توغاچ يېقىپ ئېرىنى كۈتتى.

تالغان قوللار تۈندە تەۋرىتىپ بوشۇك،
دىلبەندىن ئەللەيلەپ ئاتقۇزدى تاڭنى.
ئەر يارىم تۈن كېلىپ قاقىقاندا ئىشىك،
شۈبھىلىك گۇمانلار ئەزدى پاك جاننى.

گودەك كۈلەر، مەسۇم، مۇساپپا گودەك،
شولىلارنى چېچىپ بىر بوشۇك قۇياش.
ئۇرغا ئىنتىلگەندەك مايسە، گۈل، چېچەك،
ئانىغا تەلپۈنەر، ئاتا باغرى تاش.

نەپەرزەنت، نە يارنى بىلەر رىزالەت،
ئەر ۋىجدانىن ژۇتۇپ ئۆتتى ياز، قىشلار.
ئايال ئۆزلىگىدىن سورار بېتاقەت،
قېنى ئۇ ساداقەت، ئۇ شېرىن چۈشلەر؟!

خىيال ئاغۇشىدا تولغىنار ئايال،
ژۈرىگى مىڭ پارە، ئۆزگەرمەس پەلەك.
نى كويلارغا چۈشتى، قەددى بولدى دال،
نە قىلسۇن، ئاجىز ئۇ، ئەمەس كېپىنەك.

شۈنچىلىك بېشەپقەت ئىكەنغۇ هايات،
ئايالنىڭ جېنىنى مىڭغا بولۇپتۇ،
ئەرلەر ئۈيدە يېتىپ باغلايدۇ قانات،
ئايالار ئومىلەپ ئىشلەپ ژۈرۈپتۇ.

ئايال بارلىغىنى بېغىشلاپ يەرگە،
ئۆتەر مېھرىن تۆتۈپ پەرزەنتكە، ئەرگە!

* * *

تارىخنىڭ ئىزى بولۇپ،
ئۇيغۇرنىڭ قىزى بولۇپ،
ئۆزبەكنىڭ سوزى بولۇپ،
ياشاپ ئۆزبەكستاندا.

تۈركنىڭ بىرى بولۇپ،
قازاقنىڭ جىرى بولۇپ،
قىرغىزنىڭ قىرى بولۇپ،
ياشىدىم تۈركستاندا.

تۈركمەننىڭ هۇزۇرىدا،
تاجىكنىڭ كەڭ يولىدا،
ئازارنىڭ غۇرۇرىدا،
ياشاپ ئوتكۇم تۇراندا.

خۇرشىدە ئىلاخۇنوۋا

يېڭى شېئىرلار

تۇتقۇن

باغۋەن ئېدى ئاتام رەھمەتى،
تۇتۇپ كەتتى ئۇنى بىر كېچە.
ئايرىلىشنىڭ چېكىپ زەخمىتىن،
قاخشاپ چىقتۇق شۇ كۈن تاڭغىچە.

كۈننى قارا بۇلۇتلار توسۇپ،
جوشقۇن سايلار سۇرلۇك تولغاندى.
موڭلۇق ئانام هەسرەتكە تولۇپ،
مەزگىلسىزلا چېچى ئاقاردى.

«خەلق دۇشمىنى سېنىڭ ئاتاڭ» دەپ،
يۇرتتىن-يۇرتقا قوغلاندى بولدۇق.
خورلۇق كورۇپ، تارتتۇق ئەلەم-دەرت،
باغۋەننىڭ بىز گۈللىرى سولدۇق.

ژىللار تۇهمەت-تەنە قىلسىمۇ،
ئانام مېھرى بىلەن كوكلىدۇق،
ئاتىسىزلىق دىلنى تىلسىمۇ،
ئۈمۈت بىلەن هەقنى كوزلىدۇق.

ئاتام ئەجرى-مىراسى باغدىن:
بىر توپ ئالما-ئورۇك قالغاندەك.
يەتتىمىزدەك ژىتىم شاخلىرى،
جۇدالىقتىن قاخشاپ تالغاندەك.

قۇچاغلىدىم ئاتام دەرىغىنى،
مېھىر كىنەپ باغرىمنى ياقتىم.
كوز يېشىمدىن سايدىكى تۈگمەن،
چوگىلىدى، سەل بولۇپ ئاقتىم.

ئاتا، مانا كەلدىم قەبرىڭگە،
پۇشتى-پاناڭ توكۇپ يېشىمنى.
بۇ دۇنيادا سەن قىبلىگاھىم،
هەر تاڭ سەھەر ئەگدىم بېشىمنى.

ئىپەك يۇرتۇم مەرۋايىتلىرى

(ۋەتەندىن كەلگەن سەنئەتچىلەرگە)

ئىپەك يۇرتۇم مەرۋايىتىنى،
ئېلىپ كەپسەن ئەي سويۈملۈك يار!
هىجرانىڭدا بولدۇم ئادايى،
ئاي ئۇزۇڭگە هەر كۈن ئىنتىزار.

خانتەڭرىنىڭ سۈزۈك نەپەسى،
خان ئەۋلادى گۈزەل پەرىزات.
ناخشاڭنى ئاڭلاپ ژۈرەك قەپەزدىن،
چىققان كەبى بولدى شۇنچە شات.

ئىپەك يۇرتىنىڭ مەرۋايىت-دۈرىن،
سوغا قىلغان ئەي كارۋان بېشى.
جەننەت باغىنىڭ سەن ئېدىڭ هۆرى،
مۇقامىڭدىن تامدى كوز يېشىم.

ناخشاڭ ياڭرار: «قاراڭغۇ تۈنلەر،
تاڭ ئاتمايدۇ نېچۈك بۇ كۈنلەر!
قىچقار غوراز، قىچقار، تاڭ ئاتسۇن،
نۇرغا زاردۇر، تەشنا ئومۇرلەر»

ئىپەك يۇرتىنىڭ مەرۋايىتى،
بۇ جاهاننىڭ چاچقىن قويىنىغا.
ۋەتەندىشىم-غېرىپ-مۇساپىر،
تەۋەرۈك قىپ ئاسسۇن بويىنىغا.

سۈرەتتە: گۈل ۋە گودەك قىز.
ئۇچقۇن قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

راھىلەم مۇزەپپەر

مىسرالىرىم — مېھرىم مەرۋايىتلىرى

ئەللىك يېشىم

ئەللىك يېشىم ئەۋرىشىم
ياشلىغىمنىڭ تاج-تەختى.
ئەللىك باهار تەكتۈشۈم،
مەن بىلەن داۋان ئاشتى.

ئەللىك يېشىم يېنىپ سەن،
كەلمەيسەنغۇ، كەل دېسەم.
بىر خۇرسىنىپ قالمەن،
ياشلىغىمنى ئەسلىسەم.

ئەللىك ياز، كۈز، قىش ئۆتتى،
كورمىسەممۇ كوپ راهەت.
خاتىرجەملىك بىر نەپەس،
ئەللىك ژىلغا تەڭ پەقەت.

سەن سەهەرنىڭ سەلكىنى،
دىلنى خۇش قىل سەن قېنى،
سوزلەي پەقەت هىممەتلىك،
تەرىپىڭنى هەر كۈنى.

قەلب بۇيرۇغى

ئوچەر ئالەم يادرو ئۇننى،
كورسۇن خەلق پارلاق كۈننى.
ئاڭلاپ بۇلبۇل-كاككۇك ساداسىن،
ياڭراتسۇن ئەل شاتلىق كۈيىنى.

ئاز تارتقىنى يوققۇ پاك ئىنسان،
ئازاۋىنى يادرو سىناقنىڭ
بىر تەرەپتىن ئۇيغۇر قان ژۇتسا،
پەلەك قۇچتى ئاهى قازاقنىڭ.

ئالەمگە تىنچ-ئارام تىلىگەن،
گۈل خۇمارى ئۇيغۇر قىزىمەن.
ئەجداتلارنىڭ مېھرى دىلىمغا،
سىڭگەن مەنمۇ ئوچمەس ئىزىمەن.

جاهاننىڭ ساپ-پاكلىغىن ئويلاپ،
تۈن ۋە تاڭلار ئۆتىمەن ئويغاق.
ئاتوم دەهشىتىن ئۇنتۇپ ئىنسانلار،
كېلەچەك هايات بولسىكەن پارلاق.

گۈل ئۇستەردىم

گۈل ئۇستەردىم، گۈللەر تەردىم،
بۇ گۈللىرىم ژۈرەك مەيلىم.
بۇلبۇلى بوپ سايراپ قالدىم،
گۈل خۇمارى موشۇ ئەلنىڭ.

شوق ژۈرەكنىڭ شۇدۇر تەپكىنى،
ئىلهام ئۈچۈن بولدۇم لەيلى.
ئەل بەختىنى كوزلەپ دىلدا،
شائىر بوپ قالسام مەيلى.

گۈل ئۇستەردىم، خۇش پۇرىغى،
بېرىپ يەتسە پاك دىللارغا،
گۈل ئاشىغى دەپ سوزلىنىپ،
قالسام ئېدى شوق تىللاردا.

ئىرادەم

بولسامۇ ئەلگە تالىپ،
يوللاردا ژۈردۇم ئالىپ.
كىمدۇ قارار ئالىيپ،
بەيگىدىن چىقسام غالىپ.

باشتا بەختىم يولۇقماي
كەتتى دوستلار يوخلىماي.
ئېقىدە-ئەجىر قىلدىم،
بۇ هاياتتا توختىماي.

ياخشىلارنىڭ دىلى بىر،
يامانلارنىڭ كوڭلى كىر.
نەق ئۇزۇڭگە ئېيتىمەن،
ساخلىمىدىم ئەسلا سىر.

ئانام ئوخشاش دوستلىرىم،
گۈل بىلەن كۈتۈپ ئالدى.
رەقىبىمنى مەن ئۇنتۇپ،
كوڭلۇم شۇ دوستتا قالدى.

شۇڭا دوستسىز ئەمەسمەن،
دوستلىرىم بار هەر يەردە.
ئوچمەس ئوتتەك يالقۇنلار،
خەلقىم دېگەن ئىرادەم...

يۇرتۇم-ئارامىم

ئاۋات-يۇرتۇم، ئارامىم،
مېھىر بۇلىغى، كانىم.
سەندىن ژۇققاي مەندىكى،
بار ياخشىلىق ئىلاهىم.

يارىشا ئۆز ئىسمىڭغا،
قويىنى ئاۋات، ئاۋىتىم.
دېسەم بولار ئاغزىمغا،
سېلىنغاندەك ناۋىتىم.

كىندىك قېنىم توكۈلگەن،
سەن مېنىڭ يوقۇ-بارىم.
گۈلدەستە قىپ ناخشامنى،
تۇتسام چىقار خۇمارىم.

كۆرەش كوسەن

تۇيغۇلار ئىسيانى

پەلەك شۇنچە رەھىمسىزمۇ، ماڭا پۇرسەت بېرىلمەسمۇ،
بېغىمدا سايرىسام دەيمەن لېكىن ئېغىر كۈمان كەلدى.
«بۇ تارىخ ھوكمىدۇر ئۇچمەس، سېنىڭغۇ پۇرسىتىڭ يەتتى،
ناۋا قىل، سايرا، بول تەييار» دېدى بۇلبۇل، زۇۋان كەلدى.

شۇنداق ئىكەنمىز

قولىمىزدا چوڭا بار، كولاش بىزنىڭ كەسپىمىز،
چوكىمىزنى يوقاتساق ئۇنىمايدۇ نەپسىمىز.
قېرىنداشلىق بىزدە يوق، ياتقا شەپقەت چاچىمىز،
كولاپ ژۈرۈپ ئاخىرى قانداق بولار نەسلىمىز.

دوڭگە چىقساق بىرسىمىز ئۇنىڭغا تاش ئاتىمىز،
تىللاپ ژۈرۈپ ئارقىدىن نامىنى ھەم ساتىمىز.
ئۇ تىكىلسە بىر ھەيكەل، ياقتۇرمايمىز چاقىمىز،
ھەممە ئوخشاش قۇل بولساق، ئاندىن ئارام تاپىمىز.

شوھرەت ئۈچۈن بىردەملىك، پو دېگەننى ئاتىمىز،
قوي سويۇشقا كەلگەندە غىپ قىلىپلا قاچىمىز.
بەش ۋاق ناماز كام ئەمەس ھەم بەك يوغان سەللىمىز،
قان توكۇلسە بىر ياندا خىيال سۈرمەي ياتىمىز.

شۈكمۇ يوق جاھاندا ھايۋانچىلىك ئەرقىمىز،
دىل بىلەن تىل بىر ئەمەس، كۆپاردىن نە پەرقىمىز.
دىنىدا ياكى ئىلىمدا يوقتۇر بىردىر سەركىمىز،
ھەقىقىمىز يوق باتناشقا قولىمىزدا ئەركىمىز.

گۇمان قىلدىم بەزىدە، نېمە بولغان زاتىمىز،
ھەممە ئويغاق بۇ كۈندە بىز غەپلەتكە پاتىمىز.
يولەپ قويۇش بىزدە يوق كۆرگە سورەپ تارتىمىز،
بەش ئاتىدىن تاپقانمۇ بىزنى ياكى ئاپىمىز.

موجىزاتلار ياراتقان بىر تارىختىن كەپتىمىز،
شۇ تارىختىن كورەكلەپ ئاكاڭ نوچى دېپتىمىز.
ئەۋلات ئۈچۈن نېۋە قويماي يۇتۇن يەپتىمىز.
ۋىجدان بىلەن تەكشۈرسەك كىمگە ئوخشار ئەپتىمىز.

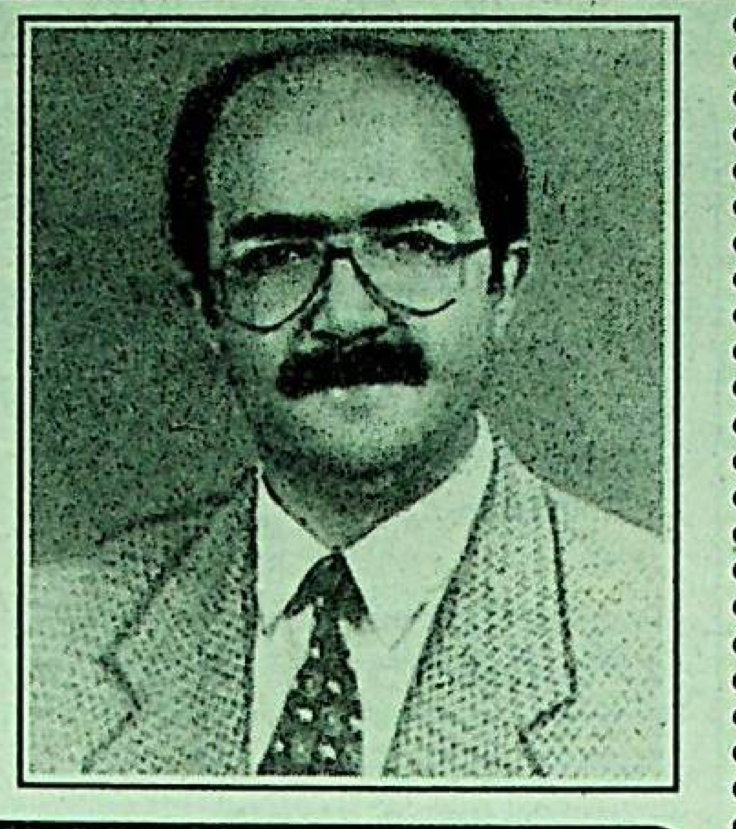

كۆرەش كوسەن سەنئەتكار بولۇش بىلەن بىللە شائىردۇر. ئۇ قەلب نىداسىنى ئوتلۇق شېئىر مىسرالىرى بىلەنمۇ خەلقىگە يەتكۈزۈپ كېلىۋاتىدۇ. تۆۋەندە بىز ئۇنىڭ ئەينە شۇنداق بىر جۈپ شېئىرىنى گېزىتخانلىرىمىزغا تەغدىم قىلدۇق.

بۇلبۇل بىلەن سوھبەت

ئەجەپمۇ سايرىدىڭ بۇلبۇل ساڭا بەلكى زامان كەلدى،
باھار كەلدىيۇ ياز كەلدى، جىمى پۇرسەت ئامان كەلدى.
سەھەردە باشلىدىڭ نەغمە قىلىپ مىسكىن بۇ ھالىمنى،
ساڭا دۇنيا بولۇپ كۆلباغ، ماڭا زەپمۇ يامان كەلدى.

سەھەرنىڭ پەيزىگە جور بوپ ئەجەپ خۇشخوي ناۋا قىلدىڭ،
ئەشۇنداق ئورغىغان كۆيدىن ماڭا دەردۇ-پىغان كەلدى.
ساڭا قانۇن، سىياسەت يوق، ۋەتەن، چېگرا دېگەنلەر ھەم،
مېنىڭ ئەپسۇس، بېغىم يوقكەن يولۇمدا مىڭ داۋان كەلدى.

تەبەت ھەر قاچان كۆلدى ساڭا ھىممەت بېرىپ شۇنچە،
بىلەلمەيمەن كۈنايىمنى بېغىمغا مىڭ قاۋان كەلدى.
ۋەتەن نېمە بىلەتتىمغۇ، كېچە-كۈندۈز تىلەتتىمغۇ،
ماڭا تەغدىر كېلىپ تەتۈر ساڭا ھەر ئىش راۋان كەلدى.

سەنئەت ۋە ھايات

ۋەتەن ئىشقىدىن تۇغۇلغان ناخشىلار

مىللىي مۇزىكا سەنئىتىمىزدە خەلقىمىزنىڭ قەلب نەپەسلىرىنى، شاتلىق ۋە دەرت-قايغۇلىرىنى ئىپادىلەپ كەلگەن ناخشا-سازلىرىمىز ئۇزىنىڭ ھاياتىيلىغى بىلەن قانچە ئەسىرلەردىن بېرى ئەۋلاتتىن-ئەۋلاتقا مىراس ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. ئومۇمەن، ئۇلاردا خەلقىمىزنىڭ تەغدىر قىسمىتى ئوز ئەكسىنى تاپقان. دېمەك، ناخشا ئۇ-ھايات تەرىزى. قايسى دەۋردە بولمىسۇن، ھەر قانداق مۇستەبىت تۈزۈم دائىرىلىرى خەلقنىڭ ئىنقىلاۋىي ھەرىكەتلىرىنى باسالغانلىغى بىلەن ئۇلارنىڭ ژۈرەك سادالىرى بولغان ناخشىلىرىنى توختىتالمىغان. كەلگۈندىلەر تەرىپىدىن ئىشغال قىلىنىپ، زۇلۇم-سىتەملەر چەكتىن ئېشىۋاتقان ئۇيغۇرلار ۋەتىنىدە كېيىنكى ۋاقىتلاردا خەلقىمىزنىڭ ئاھۇ-زارىدىن ژۈرەكلەردىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ناخشا-سازلار شۇنىڭ ئەمەلىي ئىپادىسىدۇر. نامى بۇ كۈنلەردە چەت ئەللەرگىمۇ تونۇلغان ئاتاقلىق سازەندە ۋە ناخشىچى، شائىر كۆرەش كوسەن شۇ خىل ناخشىلار ئىجاتكارى، ئورۇنلىغۇچىلىرىنىڭ بىرىدۇر.

1996-ژىلى ۋەتەنگە بارغىنىمىزدا، ئۇنىڭ ناخشىلىرىدىن چىقىرىلغان بىر كاسېتىنى ئاڭلىغىنىمىزدا چەكسىز ھاياجانلىق ھىسلارغا چومۇلگەن ئىدۇق. شۇ قېتىم كاسېتىنى تەسىكتە تېپىپ، قىرغىزستانغا ئېلىپ چىقىپ، ئۇيغۇرچە رادىو ئاڭلىتىش خەۋەرلىرى ئارقىلىق ئاڭلاتقان ئىدۇق. ئۇ ناخشىلار شۇنىدا بىردىن كىشىلەرنىڭ كوڭلىگە يېقىپ، ئۇلارنى ئوزىگە شەيدا قىلغان. شۇندا كوپچىلىك كىشىلەردە ئۇ ژىگىت بىلەن بىر دىدارلىشىپ، باشقىمۇ ناخشىلىرىنى ئاڭلاش ئارزۇسى تۇغۇلغان ئىدى. ئۇنىڭ قىرغىزستان دىيارىغا چىقىشى كوپچىلىكنىڭ ئەشۇ ئارمانلىرىنى روياپقا چىقاردى. ئۇ بۇ يەردە ئوزىنىڭ ئەجايىپ دىلرابا ناخشىلىرى، ناخشا كاسېتلىرى بىلەن مۇخلىسلىرىدە چوڭقۇر ھەۋەس قوزغىماقتا. ئۇ ناخشىلار ھەر بىر ئۇيغۇر پەرزەندىنىڭ ژۈرەكلىرىدىكى ئوتلىرىنى لاۋۇلىتىپ، ئۇلارنى ۋەتەننى، مىللەتنى سويۇشكە دەۋەت قىلماقتا. دۇشمەنلەرگە بولغان نەپرىتىنى كۈچەيتمەكتە.

بىر چوڭ سورۇن ئۇستىدە بىشكېك شەھىرىدىكى ئاسانباي مىكرورايونىدا تۇرۇشلۇق زىلەيخان ھاجىم چوڭقۇر تەۋرىنىش ئىلكىدە، بۇ ئوغۇلنىڭ ناخشىلىرىنى يىغلاپ-يىغلاپ ئاڭلىسام يەنىلا ئاڭلىغۇم كېلىدۇ. ئوز ناخشىلىرىدا خەلقىمىزنىڭ دەرت-مۇڭلىرىنى ئىپادە قىلىپ ژۈرگەن ئۇ ژىگىتكە خۇدايىم ئۇزۇن ئومۇر ئاتا قىلسۇن، -دەپ تەسىراتلىرىنى ئىزھار قىلغىنىدا، ئۇ يەردىكى پۈتكۈل جامائەت ئەھلى ئەينە شۇ تىلەككە ياندىشىپ ئۇنىڭغا مىننەتدارچىلىغىنى بىلدۈرۈشتى.

ئوتكەن ژىلى بىشكېكتە ئىنقىلاۋىي شائىرىمىز لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ 75 ژىللىغىنى خاتىرلەش مەراسىمىدا كۆرەش كوسەن سەھنىگە چىققىنىدا تاماشىبىنلار ئۇنى قىزغىن ئالقىشلار بىلەن قارشى ئالدى. ئۇنىڭ ئىجراسىدىكى تەسىرلىك ناخشىلار ژىغىننىڭ روھىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. ئۇلار ۋەتەنپەرۋەر، مىللەتپەرۋەر بۇ كوپ قىرلىق سەنئەتكارنىڭ تالانتىغا ئاپىرىن ئېيتىشىپ، ۋەتەن ئىشقىدىن تۇغۇلغان بۇ ناخشىلارنىڭ يەنىمۇ ياڭراۋېرىشىگە تىلەك بىلدۈردى.

خەيرىنسا تۇردىيېۋا.
بىشكېك شەھىرى.

ئاياللار بىخەتەرلىگى ھەپتىلىگى

موشۇ ھەپتە ئاياللار تەشكىلاتلىرىنىڭ تەشەببۇسى ۋە ب م ت ۋاكالەتخانىسىنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشى بىلەن قازاقستاندا «ئاياللارغا زورلۇق قىلماسلىق ھەپتىلىگى» شارى ئاستىدا ئوتىدۇ. بىيىل ئاياللار ئوز بايرىمى كۈنى ئوزلىرىنىڭ مۇئەممالىرى توغرىلىق بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئالمۇتىدا مەنشۇك مەمېتوۋا بىلەن ئەلىيە مولداغۇلوۋالارنىڭ ھەيكىلى ئالدىدا مىتىنگ ئوتكۇزۇشتۇرىدۇ.

كوپلىگەن ئاياللار ھازىرقى ئىختىسادىي جەھەتتىن ئېغىر، قەھەتچىلىك زاماندا ئامان قېلىش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلا ھاقارەتلەنمەسلىك ھوقۇقى ۋە ئوز ھاياتى ئۈچۈن دائىم كۆرەش قىلىشقا مەجبۇر بولماقتا. ستاتىستىكا مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، ھەر ئۈچىنچى ئائىلىدە يولدىشى ئايالىنى ئۇرىدىكەن. پات-پاتلا بۇ شەرمەندىلىك ئەھۋال كىچىك ياشتىكى باللىرىنىڭ كوز ئالدىدا يۈز بېرىدىغانلىغى تېخىمۇ ئېچىنارلىقتۇر.

ئاياللار لىگىسى تەرىپىدىن ژۈرگۈزۈلگەن پىكىر ئېلىش مەلۇماتلىرىنى تەھلىل قىلىش ئالمۇتا ۋە تاراز شەھەرلىرىدە پىكىر ئېلىنغان 159 ئايالدىن 39 پروتسېنتى ئەرلەرنىڭ قوپاللىق مۇناسىۋەت قىلىشىنىڭ ۋە زورلۇق قىلغۇچىلارنىڭ قۇربانلىرىغا ئايلانغانلىغىنى كورسەتتى.

موشۇ يەتتە كۈن داۋامىدا ھاقارەتلەنگەن ۋە كامسىتىلغان ئاياللار ئوز دەرت-ھەسرەتلىرىنى بايان قىلىپ، شۇنداقلا ئىشەنچ تېلېفونلىرى ئارقىلىق دوختۇرلارنىڭ، كەسپىي پسىخولوگلارنىڭ ۋە يۇرىستلارنىڭ مەسلىھەتلىرىنى ئېلىشى مۇمكىن...

ئاياللارغا نىسبەتەن بارلىق كامسىتىش شەكىللىرىنى يوقىتىش توغرىلىق كونۋېنسىيەسى دۇنيانىڭ 154 مەملىكىتىدە قانۇن بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. ئەندى قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە بولسا ئاياللارنىڭ ھوقۇقلىرىنى ھىمايە قىلىدىغان ب م ت نىڭ بىرمۇ قانۇنىنىڭ تەستىقلەنمىگەنلىگى ئادەمنى ھەجەپلەندۈرىدۇ.

***

«نېۋادا-شەمەي» خەلىق ئارا ھەرىكىتىگە ئون ژىل

بىيىل خەلىق ئارا يادرو قۇراللىرىغا قارشى «نېۋادا-شەمەي»ھەرىكىتىنىڭ ئوز پائالىيىتىنى باشلىغىنىغا ئون ژىل تولىدۇ. «2030-ژىلغىچە بولغان دەۋردە قازاقستاننىڭ تەرەققىيات ستراتېگىيەسى دائىرىسىدە قازاقستان تەۋەسىدە يادرو قۇراللىرىنىڭ سىناق قىلىشىنىڭ ئاقىۋەتلىرىنى يوقىتىش يوللىرى» دېگەن خەلىق ئارا كونفېرېنسىيە ئەينە شۇ سەنەگە بېغىشلاندى.

مەزكۇر خەلىق ئارا كونفېرېنسىيەگە ئالىملار، ھوكۇمەت ۋەكىللىرى، ئاق ش نىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئەلچىسى ئې.جونس ۋە باشقىلار ئىشتىراك قىلدى.

«نېۋادا-شەمەي» ھەرىكىتىنىڭ پەخرىي پرېزىدېنتى، ئاتاقلىق شائىر ۋە دىپلومات ئولژاس سۇلېيمېنوۋ تەبرىك سوز قىلدى.

كونفېرېنسىيەدە «نېۋادا-شەمەي» ھەرىكىتىنىڭ يادرو قۇراللىرى پارتلاشلارنىڭ قازاقستاننىڭ ئېكولوگىيەسىگە قانچىلىك زىيان يەتكۈزگەنلىكىنى ئېنىقلاش ئۈچۈن كوپ ئىشلارنى قىلغانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

يادىكار سابىتىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى رەئىسىنىڭ مۇئاۋىنى، «نازۇگۇم» ئاياللار فوندىنىڭ پرېزىدېنتى دىلبىرىم ساماقوۋا ۋە ئالمۇتىنىڭ تۆۋەنكى پىتىلېتكا مەھەللىسىنىڭ يۇرت-جامائىتى مەھەللە ژىگىت بېشى تۇرسۇنجان مىسنوۋقا ۋە ئائىلە تاۋابىئاتىغا رەپىقىسى، جامائەتچىلىك ئىشلىرىنىڭ ئاكتىۋىستى

پەرىدەمىنىڭ

مەزكىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا ۋىلايىتى تالغىر ناھىيەسى كالىنىن يېزىسىنىڭ يۇرت-جامائىتى يۇرت موتىۋەرى، مەسچىت ئىمامى

يەھيا ئەلىيېۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

سىز قانچە ژىل ھايات كەچۈرىسىز؟

ئوقۇپ چىقىڭ، قىزىق

بۇ تېست ئامېرىكا تىببىي خادىملىرى تەرىپىدىن تۈزۈلگەن. ئەتىمالىم، سىزگىمۇ ئوز تۇرمۇش تەرزىڭىزنىڭ بەزى بىر تەرەپلىرىنى ئوزگەرتىشكە توغرا كېلەرمىكىن؟

شۇنداق قىلىپ، ئوتتۇرا ھېساپتىكى تەخمىنىي ھايات كەچۈرۈش دەۋرىنى-72 ژىلنى مىسال قىلىمىز. سىزنىڭ جاۋاپلىرىڭىز نەتىجىسىدە ئالغان پايلىرىڭىزنى ئۇنىڭدىن ئېلىش ياكى ئۇنىڭغا قوشۇش كېرەك.

ئەگەر سىز ئەر بولسىڭىز 72دىن 3نى ئېلىۋېتىڭ. ئەندى ئاياللار بولسا 72گە 4نى قوشۇشى كېرەك-ئۇلار ئەرلەرگە قارىغاندا 7ژىل ئوشۇق ياشايدۇ. دېمەك، ئەرلەر ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 69 ژىل، ئاياللار بولسا 76 ژىل ياشايدۇ.

ئەگەر سىز بىر مىللىوندىن ئوشۇق ئادەم ياشايدىغان شەھەردە تۇرسىڭىز، 2 ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىز ئىشتا ئەقلىي ئەمگەك بىلەن مەشغۇل بولسىڭىز، 3 ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىز ئون مىڭدىن ئاز ئاھالىسى بار ئاھالىلىق پۇنكىتتا ياشىسىڭىز 2 ژىلنى قوشۇڭ.

ئەگەر سىز ھەپتىسىگە بەش قېتىم ئەڭ بولمىغاندا يېرىم سائاتتىن تەن ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللانسىڭىز 4ژىلنى قوشۇڭ، ئەگەر ھەپتىسىگە ئىككى-ئۈچ قېتىم شۇغۇللانسىڭىز-2ژىلنى قوشۇڭ.

ئەگەر سىز ئويلەنگەن بولسىڭىز (تۇرمۇشقا چىققان بولسىڭىز، ياكى نېكالىق بولۇش ئالدىدا تۇرغان بولسىڭىز) 5ژىلنى قوشۇڭ، ئەگەر ئۇنداق بولمىغان تەغدىردە بويتاقلىق ھاياتىڭ(25ياشتىن باشلاپ) ھەر 10ژىلدىن بىر ژىلدىن ئېلىۋېتىسىز.

ئەگەر سىز دائىم 10 سائاتتىن ئوشۇق ئۇخلىسىڭىز 4ژىلنى ئېلىۋېتىڭ، ئەگەر 7-8 سائاتتىن ئۇخلىسىڭىز، ھېچ قانچە ژىل ئالمايسىز.

ئەگەر سىز ياخشى ئۇخلالمىسىڭىز، 3ژىلنى ئېلىۋېتىڭ. ئېغىر چارچىغانلىق، خۇددى ئۇزاق ئۇخلىغانغا ئوخشاش، -ناچار قان ئالمىشىشنىڭ ئالامىتىدۇر.

ئەگەر سىز ئەسەبىي، سەپرا ئادەم بولسىڭىز 3 ژىلنى ئېلىۋېتىڭ، ئەگەر مومۇن، سالماقلىق ئادەم بولسىڭىز-3 ژىلنى قوشۇڭ.

ئەگەر سىز بەختلىك بولسىڭىز 1ژىلنى قوشۇڭ، بەختسىز بولسىڭىز 2 ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىز رولدا ئولتارغاندا دائىم قاتناش قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلسىڭىز 1ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىزگە دائىم ئاقچا يەتمەي، سىز ھەر ۋاقىتتا قوشۇمچە پۇل تېپىش كويىدا ژۈرسىڭىز، 2 ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىز ئورتا مەلۇماتلىق بولسىڭىز 1 ژىلنى قوشۇڭ، ئالىي مەلۇماتلىق بولسىڭىز 2 ژىلنى قوشۇڭ. ئەگەر سىز پېنسىيەگە چىقىپ، لېكىن ئىشلەۋاتقان بولسىڭىز، 3ژىلنى قوشۇڭ (تولۇق پائالىيەتسىزلىك، باشقىلار بىلەن مۇئامىلىدە بولماسلىق ھاياتنى قىسقارتىدۇ).

ئەگەر سىزنىڭ مومىڭىز(بوۋىڭىز) 85ياشقىچە ياشىغان بولسا، 2 ژىلنى قوشۇڭ، ئەندى ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى 80ياشقىچە ياشىغان بولسا،4ژىلنى قوشۇڭ، ئەندى ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى 50ياشقا كىرمەي تۇيۇقسىز ۋاپات بولغان بولسا (ئىنسۇلتتىن، ئىنفاركتتىن ئولگەن بولسا)، 4ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىزنىڭ يېقىن تۇققانلىرىڭىزدىن بىرسى راك ئاغرىغىدىن 50 ياشقا تولماي ئولۇپ كەتكەن بولسا، 3ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىز كۈنىگە 3 پاچكىدىن ئوشۇق تاماكا چەكسىڭىز 8ژىلنى ئېلىۋېتىڭ، ئەگەر بىر پاچكىدىن چەكسىڭىز-6ژىلنى، ئەندى كۈنىگە بىر پاچكىدىن ئاز تاماكا چەكسىڭىز-3 ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىز ھەر كۈنى بىر تامچىدىن بولسىمۇ سپىرتلىق ئىچىملىك ئىستىمال قىلسىڭىز، 1ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىزنىڭ سالمىغىڭىز يېشىڭىز ۋە بويىڭىز ئۈچۈن نورمال بولغان سالماقتىن 20 كىلوگرامم ئارتۇق بولسا 8ژىلنى، 15كىلوگرامم ئارتۇق بولسا 4ژىلنى ئېلىۋېتىڭ، ئەندى ئەگەر ئۇنىڭدىن 5-15 كىلوگرامم ئارتۇق بولسا-2 ژىلنى ئېلىۋېتىڭ.

ئەگەر سىز 40 ياشتىن ئاشقان ئەركەك بولۇپ ھەر ژىلى ئالدىن-ئالا دوختۇرغا تەكشۈرۈلۈپ تۇرسىڭىز، 2ژىلنى قوشۇڭ.

ئەگەر سىز 30-40 ياشلىق بولسىڭىز 2 ژىل قوشۇڭ، 40-50 ياشلىق بولسىڭىز-3ژىل، 50ياشتىن چوڭ بولسىڭىز-4ژىل قوشۇڭ.

نەتىجىدە چىققان سان سىز ياشىسىڭىز مۇمكىن بولغان ياشتۇر. ئەندى ئەگەر سىز ئوزىڭىزنى ياخشى كۈتسىڭىز ۋە زىيانلىق ئادەتلەردىن ۋاز كېچىدىغان بولسىڭىز، ئەلۋەتتە ئۇ ياشتىن ئېشىپ كېتىسىز.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىيەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى-قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك رازمەنلىك مىنىسترلىگى.

تىراژى 2110
زاكاز 9483

تېلېفونلار: قوبۇلخانا 59-84-33،
مەسئۇل كاتىپ-01-92-33،
كاتىبات بولۇمى-27-86-33، ئىجتىمائىي-سىياسىي بولۇمى 06-86-33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى-81-86-33،
ئىختىسات بولۇمى 17-86-33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

نەۋرۇز كەلدى گۇل باھار ئېلىپ، شاتلىق ھايات كۈيىنى چېلىپ

1998 ـ يىل 21 ـ مارت شەنبە №7 (4094)

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 ـ يىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

17 ـ مارت كۈنى جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ رەئىسلىكىدە ئۇنىڭ ئالمۇتىدىكى رېزىدېنسىيەسىدە خەلق بىرلىكى ۋە مىللىي تارىخ يىلىنى ئۆتكۈزۈش بويىچە دۆلەت كومىسسىيەسىنىڭ كېڭەيتىلگەن مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى، دەپ خەۋەر قىلىدۇ قازاقستان ئەخبارات ئاگېنتلىقى. ئۇنىڭغا ئەدەبىياتچىلار ۋە سەنئەت خادىملىرى، دىنىي ئۇلىمالار، ۋىلايەت ھاكىملىرىنىڭ ئورۇنباسارلىرى قاتناشتى.

مەجلىستە دۆلەت رەھبىرىنىڭ سۆزىدە قازاقستان زىيالىلىرىنى تارىخىي ئادالەتلىكنى تىكلەش، ئۇ ياكى بۇ ۋاقىئەلەرگە دۇرۇس باھا بېرىش بويىچە چوڭ ئىشلار كۈتۈۋاتقانلىقى تەكىتلەندى. تارىخىي بىلىمنى تەرغىپ قىلىش قانچىلىك دەرىجىدە مەخسەتكە مۇۋاپىق ۋە زۆرگۈزۈلمىدىغانلىقى كۆپ جەمئەتنى ئويسۇپ كېلىۋاتقان ئەۋلاتقا توغرا تەربىيە بېرىشكە.ئۇلاردا ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەرلىك ھىس تۇيغۇنى ئويغىتىشقا باغلىقتۇر.

* * *

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ 1998 ـ يىلنىڭ 17 ـ مارتتىكى پەرمانىغا بىنائەن جۇمھۇرىيەت ئالدىدا كۆرسەتكەن خىزمىتى ۋە جەمىيەت ھاياتىنىڭ مۇۋاپىق ساھالىرىدا ئۇتۇملۇق پائالىيىتى ئۈچۈن مەدەنىيەت، ئەدەبىيات، سەنئەت ۋە باشقىمۇ ساھا خادىملىرىنىڭ چوڭ تۈپى دۆلەت مۇكاپاتلىرى بىلەن تەغدىرلەندى. جۈملىدىن، ئۇيغۇر تىياترىنىڭ ئارتىستى ئادالەت ئەكبەروۋا «قازاقستاننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىستى» پەخرىي نامىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى.

* * *

قازاقستان، ئۆزبەكستان ۋە قىرغىزستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ باش مىنىستىرلىرى بىشكېك شەھىرىدە ئۆۋەتتىكى قېتىم ئۇچراشتى. ئۇلار ئۈچ مەملىكەتنىڭ ئومۇمىي ئىختىسادىي بوشلۇغىنى شەكىللەندۈرۈش بويىچە ھەمكارلىشىشنىڭ پروبلېمىلىرىنى مۇھاكىمە قىلدى. سۇ ۋە ئېنېرگىيە رېسۇرسلىرىنى پايدىلىنىش، شۇنداقلا باشقىمۇ مۇھىم مەسىلىلەر بويىچە سۆھبەتلەشتى.

* * *

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھۆكۈمىتى «1998 ـ يىلى ئەتىيازلىق ئېتىز ـ ئېرىق ئىشلىرىنى ۋە ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن نېفت مەھسۇلاتلىرىنى يەتكۈزۈش بويىچە چارىلەر توغرىلىق» توختامنى قوبۇل قىلدى. بۇنىڭغا باغلىق يانارماي ماتېرىياللىرىغا ھەق تۆلەش ئۈچۈن كرېدىت رېسۇرسلىرى جەلىپ قىلىنىدۇ. ھازىرنىڭ ئۆزىدە گرافىك تۈزۈلۈپ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ئىشلىرى ئۈچۈن ھاجەت بولغان يانارماي ماتېرىياللىرىنى يەتكۈزۈش كۆلەمى بەلگۈلەندى.

* * *

كېيىنكى يىللاردا مەكتەپلەرنىڭ خېلە قىسقارغانلىقىنى بىز ياخشى بىلىمىز. بىراق كېيىنكى ئۈچ يىل ئىچىدە جۇمھۇرىيەتتە 47مەكتەپ شۇ جۈملىدىن 16 ئىنتېرنات ئېچىلغان. كومپيۇتېر بىلەن تەمىنلىنىش كېرەك بولغان مىڭ مەكتەپنىڭ پەقەت 127سىدىلا كومپيۇتېر سىنىپلىرى ئېچىلدى. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەت كاتىۋى ئە. كېكىلبايېۋنىڭ ھوزۇرىدا ئوتكەن بىلىم سىستېمىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش بويىچە كېڭەشمىدە ئەينە شۇنداق رەقەملەر ئېيتىلدى.

* * *

قازاقستاننىڭ چوڭ فىرمىلىرىنىڭ رەھبەرلىرى ۋاناتاس ۋە كېنتاۋ شەھەرلىرىنىڭ ياردەمگە مۇھتاج ئاھالىسى ئۈچۈن ئوتتۇز مىللىون تەڭگە ياردەم ئاخچا ئەۋەتتى. ئۇلار تىجارەتچىلىك ۋە بانك سترۇكتۇرىلىرىنىڭ رەھبەرلىرىگە ياردەم كۆرسىتىشكە مۇراجىئەت قىلدى.

* * *

خىتاي پارلامېنت ئەزالىرى ۋۇقۇرى سىياسىي بىرلىك شارائىتىدا دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ يېڭى تەركىۋىنى سايلىدى. جياڭ زېمىن نۆۋەتتىكى قېتىم خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلاندى. ئۇ شۇنداقلا مەركىزىي ھەربىي كېڭەشنىڭ رەئىسى لاۋازىمىنىمۇ ئۆزىدە ساقلاپ قالدى.

ئىلگىرى كۆتۈلگىنىدەك، يەتمىش ياشلىق جۇ جۇڭزى ئۆزىنىڭ باشلىغى ۋە تەكتۇشى لى پېڭنىڭ ئورنىغا يېڭى باش مىنىستىر بولۇپ سايلاندى.

جياڭ زېمىن مەركىزى بولغان «ئۈچىنچى ئەۋلات» دەپ ئاتالمىش رەھبەرلەر ئارىسىدا (بىرىنچى ئەۋلات ـ ماۋ ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى، ئىككىنچىسى ـ دېڭنىڭ ئادەملىرى)خۇ جىڭتاۋ ئالدىنقى قاتارغا چىقتى. سىياسىي بيۇروغا ئەزا يەتتە ئادەمنىڭ ئارىسىدىكى ئەڭ ياش ـ 55 ياشلىق خۇ جىڭتاۋ مۇھىم ئورۇن ـ ۋىتسې ـ پرېزىدېنت لاۋازىمىغا ئىگە بولدى.

* * *

چېچەنستاننىڭ دالا كوماندىرى سالمان رادۇيېۋ جۇمھۇرىيەت مۇداپىئە مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى لاۋازىمىنى ئېگىلىشى مۇمكىن، دەپ خەۋەر قىلدى ئىنتېرفاكسقا چېچەنستان جۇمھۇرىيىتى باش مىنىستىرىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى شامىل باسايېۋ. ئۇنىڭ سۆزىچە، يېقىندا س. رادۇيېۋقا بۇ ھەققىدە ئېيتىلدى.، ھازىر ئۇ شۇ تەكلىپ ئۈستىدە ئويلىنىۋاتىدۇ.

* * *

تاجىكستاننىڭ شەرقىدىكى دارۋانت ناھىيەسىنىڭ ئالى ـ كالاپون ئاھالىلىق پۇنكتى رايونىدا تاجىكستان ئىچكى ئەسكەرلىرى بىلەن ئوپپوزىتسىيەنىڭ چوڭ لەشكەرلەر توپى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن قوراللىق توقۇنۇش نەتىجىسىدە تاجىكستان ئىچكى ئەسكەرلىرىنىڭ ئۈچ ھەربىي خىزمەتچىسى ئېغىر جاراھەتلىنىپ، گوسپىتالغا يەتكۈزۈلدى. جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، دالا كوماندىرى مۇلو ئابدۇللونىڭ تەرەپدارى بولغان ئىككى يۈزگە يېقىن قوراللىق ئادەم مىلىتسىيە پوستىغا ھۇجۇم قىلغان. لەشكەرلەر زېنىتا قوراللىرىنى قوللانغان. پوست لەشكەرلەر توپى تەرىپىدىن بېسىۋېلىنىپ، خېلە ئۇرغۇن قورال ـ ياراق ئوغرىلانغان. ئۇلار ھۆكۈمەت كۈچلىرىنىڭ خېلە كوپ ھەربىي خىزمەتچىسىنى ئۇرغان. ھۇجۇم قىلغانلار ئەتراپتىكى تاغلارغا جايلاشقان، ئۆزلىرىنىڭ تۇراقلىق بازىلىرىغا يوشۇرۇنغان.

ئىلاخۇن جېلىل

باھار ئىشقى

ئويغىتىپ دىللاردا شېرىن تۇيغۇلار،
بېزىدى ئەتراپنى باھار گۈللىرى.
كۆكلىگە بەھوزۇر ئارام بېغىشلار،
بەس ـ بەستە سايرىغان قۇشلار كۈيلىرى.

تەبەت بىردىنلا كەتتى ياشىرىپ،
يېشىللىق لىباسقا ئورىنىپ جاھان.
شوق سەلكىن شامالدا چېچىن تارىشىپ،
دەرەقلەر سۇمباتلىق قىزدەك ياسانغان.

نەۋرۇزنىڭ دەملىرى ھارارەت بېرىپ،
سېخىلىق نۇرىنى چاچىدۇ قۇياش،
پەپىلەپ كوكسىگە پەرزەندىن بېسىپ،
مېھرىنى توككەن ئۇ ئانىغا ئوخشاش.

ھەممىنىڭ قەلبىنى ئويغاتقان باھار،
ئۇزلەردە تەبەسسۇم، دىللاردا شاتلىق.
سەن كەبى بېقىياس نۇرلۇق، بېغۇبار،
ياشنىپ تۇرسىكەن بارچە ھاياتلىق.

سپورت مۇسابىقىلىرىغا ئىشتىراك قىلىدۇ

ھەر يىلقىدەك بۇ قېتىممۇ ئالمۇتا شەھىرىدە نەۋرۇز بايرىمى كەڭ دائىرىدە تەنتەنىلىك نىشانلىنىدۇ. ھەر بىر ناھىيە ئۆز تەۋەسىدە زاۋۇد ـ فابرىكىلار،ئىدارە ـ مەھكىمىلەر، ئوقۇش ئورۇنلىرى ۋە باشقا جەمىيەتلىك تەشكىلاتلارنىڭ، مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەن ھەر خىل ئويۇن ـ تاماشىلار، سپورت مۇسابىقىلىرى، سەنئەت ھەۋەسكارلىرى بىلەن كەسپىي سەنئەتچىلەرنىڭ تۈرلۈك كونسېرت پروگراممىلىرى نامايىش قىلىنىدۇ.

ئەۋېزوۋ ناھىيەسى ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇرلار زىچ ياشايدىغان ناھىيە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىز دىرېكتورى مەھەللىسى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى 153 ـ ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى شاۋكەت ئومەروۋتىن مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نەۋرۇز بايرىمىنى قانداق كۈتۈۋالىدىغانلىقى ھەققىدە سوزلەپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلغىنىمىزدا،ئۇ تۆۋەندىكىلەرنى تەكىتلىدى:

ـ مەكتىۋىمىزدە بىيىلقى نەۋرۇز بايرىمىغا بېغىشلىنىپ «خۇشخۇيلار بىلەن تاپقۇرلار كلۇبلىرى»، سىنىپ سائاتلىرى، سىنىپلار ئارا ھەر خىل قىزىقارلىق مۇسابىقىلار ئوتكۈزۈلمەكتە. 22 ـ مارت كۈنى ئالمۇتا پاختا رەختلىرى كومبىناتى مەدەنىيەت سارىيىنىڭ ئەتراپىدىكى مەيداندا ئەۋېزوۋ ناھىيەسى تەۋەسىدىكى ئاھالىنىڭ نەۋرۇز بايرىمىغا بېغىشلانغان بايراملىق چارە ـ تەدبىرلىرى ئوتكۈزۈلىدۇ.ئەنە شۇ بىزنىڭ سپورتچىلىرىمىز بولسا ناھىيەدىكى بارلىق مەكتەپلەر ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ھەر خىل سپورت مۇسابىقىلىرىغا ئىشتىراك قىلىدۇ. 19 ـ مارتتىن 23 ـ مارتقىچە چولاق پالۋان نامىدىكى مەدەنىيەت سارىيىدا نەۋرۇز بايرىمىغا بېغىشلانغان سپورت ـ شوئۇ ئويۇن ـ تاماشا مۇسابىقىلىرى ئوتكۈزۈلىدۇ. بۇ چارە تەدبىرلەرگىمۇ بىزنىڭ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىشتىراك قىلىدۇ.

26 ـ مارت كۈنى مەكتىۋىمىز ھوزۇرىدىكى قۇددۇس غوجامىياروۋ نامىدىكى ئۇسسۇل ـ باليېت ستۇدىيەسى «غۇنچە» فېستىۋالىنى ئۇيۇشتۇرىدۇ. نەۋرۇز كۈنلىرىگە توغرا كەلگەن بۇ فېستىۋال خەلقىمىزنىڭ تۇنجا كەسپىي كومپوزىتورى مەرھۇم قۇددۇس غوجامىياروۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا 80 يىل تولۇشىغا بېغىشلانغان.

قىسقىسى، نەۋرۇز ـ باھار بايرىمىنى بىزنىڭ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن پېداگوگلار كوللېكتىۋى ياخشى تەييارلىقلار ۋە چوڭ ئۇتۇقلار بىلەن قارشى ئېلىش ئۈچۈن بارلىق كۈچىنى سەرىپ قىلماقتا.

يادىكار سابىتىي.

نەۋرۇز - 98

يېڭى ژىل - يېڭىلىق ئېلىپ كەل، بىزگە

تەبىئەت خۇددى پەردەك ياساندى، خۇش ئىپار كەلدى،
ئەجەپ تاتلىق كۈلۈپ سويگۇ - مۇھەببەتكە خۇمار كەلدى،
تەبەسسۇم خۇش نىگاھلاردا ژۈرەككە ئوت ياقار كەلدى،
قازاق، ئوزبەك بىلەن گوزەل داستان، نەزمە تىزار كەلدى،
نەۋرۇز كەلدى، جانان كەلدى، كۈلۈپ خۇشخۇي نىگار كەلدى،
تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن ئەجەپ شىرىن باھار كەلدى.

تاشتوختى ئىسەن.

ئەسسالام نەۋرۇز!

سېنى بولۇپمۇ بۇ ژىل ناھايىتى تەقەززالىق بىلەن كۈتكىنىمىز راست. ھېلىمۇ، زىمىستان قىشنى ئورۇن - كورپىلەرگە ئورۇنۇپ ئولتىرىپ ئۆتكۈزگەن كوپچىلىك ئالمۇتىلىقلارنىڭ بەختىگە سەن بار ئىكەنسەن! سەن كەلمىسەڭ كومۇر ئېلىشقا پۇلى يوق، ئۇنچە - مۇنچە قاتتىق ئوتۇن يېقىپ قويۇپ مەشنىڭ ئەتراپىدا ئىسىنىپ ژۈرۈپ سېنى كۈتكەن يېزا - كەنتتىكلەرنىڭ تەغدىرى نىمە بولاتتىكىن؟

ھە، زىمىستان قىشنىڭ قاتتىق «قامچىسى» زەربىسى - ئاغرىق - سىلاقلىرى تەسىرىدىن سېنىڭ پەرى سۈپەت ۋەسلىڭگە يەتكەنلەر بار، يەتمىگەنلەر بار. ساقا قەدىمى يەتكەن ھاجەتمەنلەر ئۆزلىرىنى خۇددى يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان تۈگمەن تېشىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاۋەتكەندەك. يېنىك ھىس قىلىشماقتا. ئىنشائاللا!

ئىقرار قىلىش كېرەككى، سەن كىلوگرامى ئۈچ يۈز تەڭگىگە تاقاپ قالغان گوشنى چۈشىدە كورۇشكە باشلىغان ئائىلىلەرگە بېدە. يالپۇزلىرىڭ كەبى نىمەتلىرىڭنى ھەدىيە قىلىشىڭ بىلەن ئەھمىيەتلىك ۋە ھەر قانچە سۈيەتلەشلەرگە مۇناسىپ. چۈنكى، سېنىڭ ئەينە شۇ نىمەتلىرىڭ قولى قىسقا ئائىلىلارنى ئويگە مېھمان كەلگەن دەقىقىلەردىكى خىجالەتچىلىكتىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش قۇدرىتىگە ئىگە. ساخاۋەتلىك شارائىتىڭ نەتىجىسى بولمىش كوك چوشۇرە، ساما، پورىلىرىڭنى سىركە - لازا، تېتىقلارغا مىلەپ تۇرۇپ يېيىشنى ياقتۇرمايدىغان ئۇيغۇر بولمىسا كېرەك؟ شۇنىڭ ئۈچۈن بوگۈن ھەممە - ئاچلارمۇ، توقلارمۇ سەندىن چەكسىز مىننەتدار. بۇ رازىمەنچىلىكىمىزنى ناخشا - ساز، تۇرلۇك ئويۇن - تاماشىلىرىمىز بىلەن قانچە ئىپادە قىلساقمۇ ئازلىق قىلغۇسى.

ئەسسالام نەۋرۇز! ھەر ژىلقىدەك بىسىلمۇ سېنى كورۈنۈشتىن تولىمۇ داغ - دوغىلىق ھالدا كوپچىلىك ئاما بولۇپ كۈتىمىز. مەيدانلاردا مەخسۇس ياسىغان ئېگىز سەھنىلەردە داپ - دۇمباقلارنى ياڭرىتىپ، چىرايلىق تىكىلگەن قاتار كىگىز ئۆيلەر ئەتراپىدا قازانلارنى قاينىتىپ كۈتۈۋاتىمىز. بىراق، ئىچكى جەھەتتىن ئېلىپ قارىغاندا، ناخشا - سازلار بىلەن تاماقلارنىڭ پۇرىغى ئاددى پۇخرالارنىڭ، ئەندى نازۇ - نېمەتلەر بىلەن ھەر خىل تائاملار دېيەرلىك تار دائىرىدىكى ئەمەلدار، بايۋەچچىلەرنىڭ ئىككەنلىكىنى كورۇپ ئەپسۇسلىنىشتىن باشقا چارە تاپالماي قالىسەن. شۇنداق چاغلاردا ئوزبەكىستاندا ۋىگىرمە نەچچە ژىل ياشاش دەۋرىدە كورگەن - بىلگەنلىرىمىزنى ئىختىيارسىز ھالدا كوز ئالدىمغا كەلتۈرىمەن.

كومپارتىيە «نەۋرۇز خوراپى - دىنى بايرام» دەپ تەقىپلەشكە ئوتكەندىمۇ ئوزبەكلەر نەۋرۇزنى بىر جان، بىر تەن بولۇپ زامانىسىنىڭ ئەڭ چوڭ بايرىمى سۈپىتىدە نىشانلىغانلىرى ھېلىمۇ يادىمدا. بۇنداق چاغلاردا ئۇلار مەسىلەن، مەلۇم كولخوزنىڭ سىرتىدىكى مەنزىرىلىك، چىمەنلىك جايدا يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان بارچە ئاھالىسىغا يېتەرلىك دەرىجىدە قازان قايناتىسا، كوكلەردىن تەييارلانغان تاماقلار بىلەن تولتىرىلغان دەستىخان ئۈستىدە بىر - بىرىنى يېڭى ژىل - نەۋرۇز بىلەن تەبرىكلىشىپ، ئويۇن - تاماشە قىلىشاتتى. سورۇن ئەتراپىغا مېۋىلىك، مەنزىرىلىك كوچەتلەرنى، سوقا چېتىلغان تراكتورلارنى ئەكلىپ قويىدىغان. بايراملىك تەنتەنە تاماملىنىش بىلەن يۈرت موتىۋەرلىرىنىڭ دۇئاسى بىرىلىپ تىراكتورلار يەر ھايداشقا، مەرىكىگە كەلگەنلەر ئېتىز - ئېرىق، كوچىلارغا كوچەت تىكىشكە كىرىشىپ كېتەتتى. شەھەرلەردە - ئىستىراھەت باغلىرىدا ئوتكۈزۈلىدىغان نەۋرۇزكۈنلىرىدە سورۇن ئەتراپلىرىدا قاچا گۈللەرنىڭ ئونلاپ تۈرلىرى نامايىش قىلىناتتى. بۇ ئەينى ۋاقىتتا گۈل بايرىمى سۈپىتىدە كىشىگە تەسىر قىلاتتى. ئوزبەكلەر، ئۇمۇمەن ئوزبەكىستاندا ياشاۋاتقان بارچە مىللەت نەۋرۇزنى ئەينە شۇنداق چوڭ تەييارلىق ۋە ھەقىقىي قىزغىنلىق بىلەن كۈتىدۇ. بىزدىچۇ؟ بۇنى شەرھلەشنىڭ ھاجىتى يوق، ئوزىمىز كورۇپ كېلىۋاتقاندەك...

ھەقىقەتنى ئېيتقاندا، ئۇن بىلەن كۈن تەڭلەشكەن، تەبىئەت ئويغانغان، تىرىم ئىشلىرى باشلىنىدىغان بۇنداق ھەر جەھەتتىن مەنتىقە ئويغۇن يېڭى ژىل بولمىش سېنى - نەۋرۇز دۇنيادا پەقەت بىز مۇسۇلمانلارغىلا مەنسۇپلىگىنى باشقىلار قوبۇل قىلماسىمۇ، ئىنكار قىلىش مۇمكىن ئەمەسلىكى بارلىق دەپ ئويلايمەن. بۇ ھەقىقەتنى تا موشۇ كۈنگىچە چۈشىنىپ يەتمىگەنلەرنىڭ موجۇتلۇقى كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ نەزەرىدە ھاياتىمىزغا زورمۇ - زور تەگكەنلەر دىكتاتورلىق ئاخىرقى كېچىسى - يېڭى ژىل نەۋرۇزنىڭ ... بايرام. بىزچە بولغاندا، ئۇزىنى مۇسۇلمان پەرزەندى دېگەن ھەر قانداق كىشى، كىم بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇ ئەنئەنە بايراملىرىمىزگە ھۆرمەت بىلەن قاراپ مۇناسىپ رەۋىشتە كۈتىدىغان، كۈيلەيدىغان زامان كەلدى. تىڭشالى، شائىر كۈيلەۋاتىدۇ:

نەۋرۇزنىڭ كوچىسى كەلدى، چىلان، كشمىشلىرى بىرلە،
باھارنىڭ ئەلچىسى كەلدى، كۈلۈپ يىقىشلىرى بىرلە،
گويا بۇلبۇل ئۇچۇپ كەلدى، قاناتى قىشلىرى بىرلە،
پەسىللەر دىلبىرى كەلدى، لىۋىن لەۋگە يىقىشلىرى بىرلە،
نەۋرۇز كەلدى، جانان كەلدى، كۈلۈپ خۇشخۇي نىگار كەلدى،
تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن ئەجەپ شىرىن باھار كەلدى.

ئەسسالام نەۋرۇز!

سېنى بولۇپمۇ بۇ ژىل چوڭ تەقەززالىق بىلەن كۈتكەنىمىز راست. چۈنكى سەندە قار ئاستىدا ئۇخلاپ ياتقان يەر - زېمىننى ئويغىتىشتەك ئۇلۇغ ئۇدرەت موجۇت.

دەر ھەقىقەت، تەبىئەتنىكى بارچە يېڭىلىق سەندىن باشلىنىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ بىز سېنىڭ شەرىپىڭگە يېپىلغان داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرۇپ خەلقىمىز، ۋەتىنىمىز تارىخىدىكى پارلاق كۇنلەر بىلەن كۆتۈۋاتقان يېڭىلىق بولۇشىنى چىن ژۈرەكتىن تىلەيمىز. تەبىئىكى، ئىنسان ئۆزىدە يوق نەرسىلەرنى تىلەيدۇ. بىزدە يوقى - ئۇ ھۆرىيەت!

ئۆتمۇشتە خەلقىمىز يېڭى ژىل - سەن نەۋرۇزنىڭ قۇت - بەرىكەت ئېلىپ كېلىشىنى تىلەپ «ق» تاۋۇشى بىلەن باشلىنىدىغان يەتتە خىل (سالام دىننىغا كىرىشتىن بۇرۇن توققۇز تۈرلۈك) يېمەكلىك تەييارلاشقان ئىكەن. مەسىلەن، قېتىق، قايماق، قاتلاما، قۇيرۇق - بېغىر، قوزا گوشىدە قورداق، قەنت - كەزەك دېگەنلەردەك. بۇنداق غىزالارنى تەييارلاش بىلەن ئۇلار ئەينى ۋاقىتتا «توققۇزى تەل» بولۇشىنىمۇ ئارزۇ قىلىشقان، تىلەشكەن.

كېلىڭلار، بىزمۇ ئەجداتلىرىمىزنىڭ ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ھۆرىيەت بولسا توققۇزىمىز تەل بولۇشنى ئاللادىن تىلەيلۇق.

توققۇزىمىزنى تەل قىلغىن، نەۋرۇز؟!

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

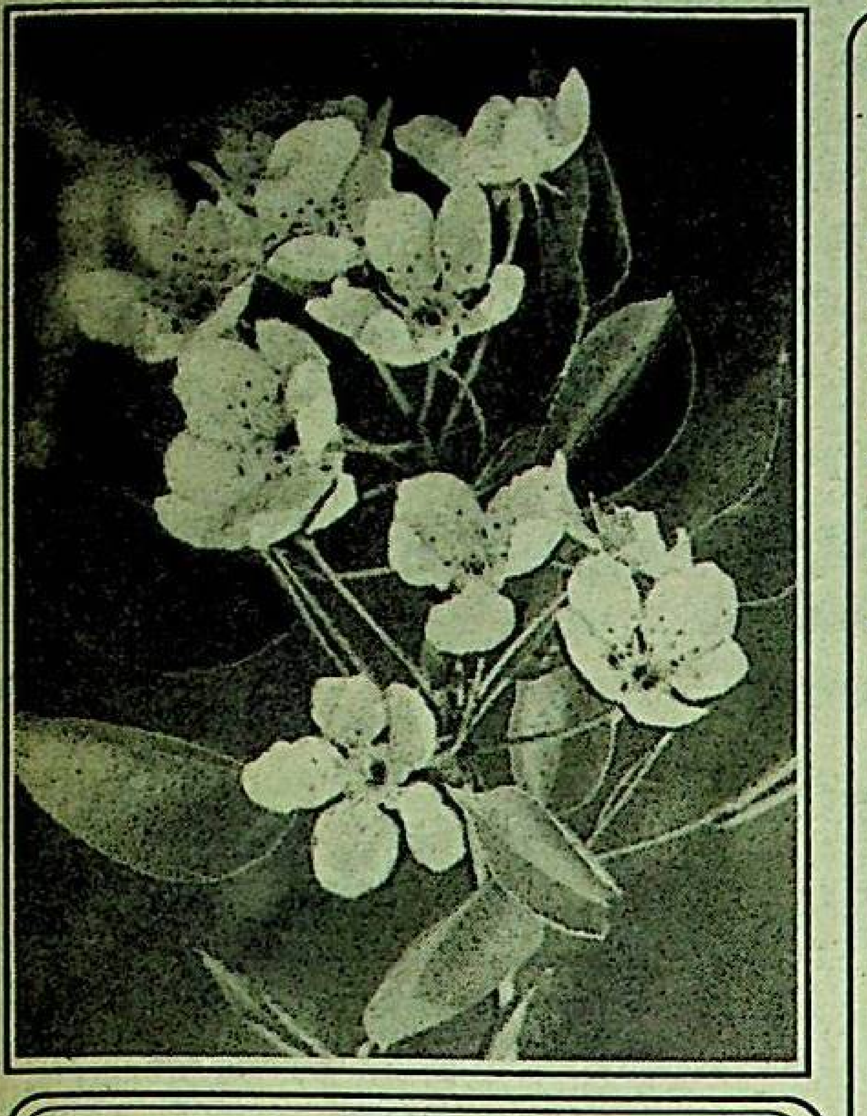

ئويغۇنۇپ، ئېچىلىپ خۇش كەلدى نەۋرۇز

نەۋرۇز- باھار، كېچە ۋە كۈندۇز تەڭلىككە توغرا كەلگەن بۇ يېڭى ژىل بايرىمى توغرىلىق قېدىمىي تارىخىي كىتاپلاردا، مەسىلەن. بىرۇنىنىڭ قېدىمىي خەلقلەردىن «يادىكارلىقلار»، فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە»، مەھمۇت قەشقەرىينىڭ «دىۋانى لۇغەت تۈرك»، ئۇمەر ھەييامىنىڭ «نەۋرۇزنامە» قاتارلىق ئەسەرلىرىدە مەلۇماتلار بېرىلگەن. مەزكۇر ئەسەرلەردە نەۋرۇزنىڭ قاچاندىن بۇيان بايراملىنىپ كېلىۋاتقانلىغى، ئۇنىڭ ماھىيىتى، خۇسۇسىيىتى، رەسىم - قائىدىلىرى ھەققىدە مۇئەللىپلەر ياخشى مەلۇماتلارنى بايان قىلىدۇ.

مونۇ بىر تارىخىي فاكت دىققەتكە سازاۋەردۇر. قاراخانىيلار ئوردىسىدا دولەت ئەرباپلىرىنىڭ بىر ئەنجۇمانىدا ئەبۇ ئەلى ھەسەن بوغراخان، جوغلان قارلۇق مۇدەررىس، سەردارى يۇرۇن تاغا ياغما قاتارلىق بىر توپ ئوردا ئەھلى مەشھۇر مۇتەپەككۇر ئالىم ۋە شائىر يۈسۈپ خاس ھاجىپتىن نەۋرۇز ھەققىدە سوزلەپ بېرىشنى مۇراجەت قىلىدۇ. يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ تەكىتلىشىچە، ئەجداتلىرىمىز ژىل بېشى نەۋرۇزنى بۇنىڭدىن تورت مىڭ ژىل بۇرۇن، يەنى «تۇرانىيە» خاقانى ئالىپ ئەرتۇڭا دەۋرىدە تۇنجى قېتىم نىشانلىغان. ئەگەر بىز يۈسۈپ خاس ھاجىپ ياشىغان 11 - ئەسىردىن ئىلگەركى تورت مىڭ ژىلنى ئۇزلىرىدىن كېيىنكى بىزنىڭ دەۋرىمىزگىچە ئوتكەن 900 ژىلغا قوشقاندا، خەلقىمىزنىڭ نەۋرۇز بايرىمىنى نىشانلاپ كېلىۋاتقانلىغى بەش مىڭ ژىلغا يېتىدۇ.

بۇ ئەنجۇماندا يۈسۈپ خاس ھاجىپ مونۇ بىر ھەدىسنى سوزلەپ بېرىدۇ. ئۇ ئابۇ رەيھان بىرۇنىنىڭ «قېدىمىي خەلقلەردىن يادىكارلىقلار» دېگەن ئەسەرىدە نەۋرۇز كۈنى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ھالۋا (سۇمەلەك) سېلىنغان بىر كۇمۇچ جام ھەدىيە قىلىنىدۇ. شۇ چاغدا رەسۇلىللا: «بۇ نىمە؟» - دەپ سورايدۇ. «نەۋرۇز» دەپ جاۋاپ بېرىشكەن ئۇنى ھەدىيە قىلغانلار. پەيغەمبىرىمىز: «نەۋرۇز نىمە؟» - دەپ سورىغاندا، «ئىرانلىقلارنىڭ ئۇلۇق ھېيتى» - دەپ جاۋاپ بېرىشكەن ئۇلار. پەيغەمبىرىمىز سۇمەلەكنى يەپ، جامنى سۇندۇرۇپ پارچىلىرىنى سوھبەتداشلىرىغا تەقدىم قىلىپ بېرىپ: «كاشكى بىز ئۈچۈن ھەر كۈنى نەۋرۇز بولسا ئېدى» - دەپ خىتاپ قىلغان ئىكەن.

دېمەك، ئۇ دەۋرلەردە ئەرەپلەردە نەۋرۇز بايرىمى نىشانلاش بولمىغان بولسىمۇ، ئاما پەيغەمبىرىمىز ئۇنىڭ ئەجەپ (ئىران) ۋە باشقا تۈركىي خەلقلەر ياشايدىغان جايلاردا خەلق ئەنئەنىسى سۈپىتىدە نىشانلىنىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرگەن.

ئەندى نەۋرۇز ئەنئەنىلىرىگە كەلسەك، خەلقىمىز ھەر ژىلى دېخانچىلىق، ھۈنەرۋەنچىلىك، سەنئەت سەيلىلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، نەغمە- ناۋا، كۈلكە- چاقچاقلار بىلەن، ھەر خىل چېلىش- كۈرەش مۇسابىقىلىرى ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، بايرام ناھايىتى خوشال-خورام ۋە داغ - دوغىلىق ئوتكۈزۈلۈپ كەلگەن. ھەزىلچىلەر، قىزىقچىلار، چاقچاقچىلار بىر-بىرى بىلەن نوۋەتلىشىپ ئادەملەرنى كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرسا، كوپلىگەن ھۈنەرۋەنلەر ئۇزلىرى ياسىغان ھەر خىل ئەجايىپ قىزىقارلىق بۇيۇملىرىنى نامايىش قىلسا، قىز- كېلىنلەر نەۋرۇز سەيلىسىگە گوزەل نەپىس كەشتىلەر بىلەن بېزەلگەن، مەخسۇس تىكىلگەن كىيىم - كېچەكلەر بىلەن ئىشتىراك قىلغان. سەيلىچىلەر بىر-بىرىنى ئۇزلىرى تەييارلىغان بايراملىق نازۇ- نېمەتلەر بىلەن مېھمان قىلىپ، خېلىدىن بېرى دىدارلىشالماي ژۈرگەن دوستلار بىر- بىرى بىلەن مۇڭدىشىپ، شاتلىنىقا بولۇنەتتى.

نەۋرۇز بايرىمىنى نىشانلاش ھاكىم مۇتلەق كوممۇنىستىك دەۋردە بىر مەزگىل توختاپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن كېيىنكىش ئىمپېرىيەسى پارچىلىنىپ، مەركىزىي ئاسىيادىكى قازاق، قىرغىز، ئوزبەك، تۈركمەن ۋە باشقا خەلقلەر ئوز ئىستىقلالىيىتىگە ئېگە بولغاندىن كېيىن ئىلگەركى مىللىي ئەنئەنىلەر، مەراسىملار قايتىدىن تىكلەندى. ھازىر بۇ مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلەردە نەۋرۇز بايرىمى دولەت مىقياسىدا تەنتەنىلىك نىشانلانماقتا.

ئىسمائىل ئەنۋەرىي.

تەبەتنى ئويغاتقان باھارنىڭ ئەلچىسى

باھارنىڭ ئىنسانلارغا ئېلىپ كەلگەن خوشاللىغى مۇناسىۋىتى بىلەن تەنتەنىلىك ۋە داغ - دوغىلىق ئوتكۈزىدىغان قېدىمىي ۋە ئەنئەنىۋىي بايراملىرىدىن بىرى «نەۋرۇز» بايرىمى بولۇپ، ئۇ ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئوزبەك، تاتار، تاجىك قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ قېدىمىي مىللەتلىرىگە ئورتاق بايرام ھېساپلىنىدۇ.

«نەۋرۇز» ئەسلىدە پارسچە سوز بولۇپ، «باھار يامغۇرى»، «تۇنجى باھار كۈنى» دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. بۇ بايرام قېدىمدىن باشلاپ شەمسىيە (كۈن) كالېندارى بويىچە قىش ئاخىرلىشىپ، باھارنىڭ باشلىنىش كۈنى (ھەر ژىلى 3- ئاينىڭ 21 - كۈنى) يەنى كۈن بىلەن تۈن تەڭلەشكەن باش باھارنىڭ بىرىنچى كۈنى ئوتكۈزۈلىدۇ.

«نەۋرۇز» بايرىمى ئەسلى ماھىيىتى بىلەن يېڭى ژىل بايرىمى بولۇپ، بۇ ئەنئەنىۋىي بايرام ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇش ئادىتىدە ئىنتايىن چوڭ تەسىرگە ئىگە. «نەۋرۇز» بايرىمىنىڭ بىر قەدەر ئومۇملاشقان ئەنئەنىۋىي ئادەتلىرى مۇنداق: «نەۋرۇز» كىرگەن كۈنى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە چوڭ- كىچىك، ئەر- ئاياللار، يۇرت - مەھەللىلەر بويىچە ئۇزلىرىنىڭ مىللىي بايرام كىيىملىرىنى كىيىشىپ، مەنزىرىلىك جايلارغا جەم بولۇشىدۇ ۋە شۇ سورۇندا «نەۋرۇزغا» ئاتاپ تەييارلىغان ھەر خىل ئويۇنلارنى ئوينايدۇ. خەلق قوشاقچىلىرى «نەۋرۇزنى» مەدھىيىلەيدىغان شېئىر - قوشاقلارنى ئوقۇيدۇ. ۋايىز (مەددام) لار داستان ۋە ھېكايە - قىسسىلەرنى كۈيلىشىدۇ. سازەندىلەر مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىپ ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينىشىدۇ. بىر تەرەپتە چەۋەندازلار ئوغلاق تارتىدۇ، ئات بەيگىسى ئوتكۈزىدۇ. دارۋازلار ئېگىز دار ئۈستىدە ئوز كارامىتىنى كورسىتىپ، مىڭلىغان كىشىلەرنى ئوزىگە جەلىپ قىلىدۇ. قىزلار مەجنۇنتاللارغا گۈلەڭگۈچ سېلىپ لەرزان پەرۋازقىلىدۇ. بىر تەرەپتە ئولتىرىش قىزىپ «ئون ئىككى مۇقام» داستانلىرى ئەۋجىگە كوتىرىلىدۇ. قىسقىسى،ھەركىم ئوز ئەھۋالىغا يارىشا ماھارەت كورسىتىپ، بايرام خوشاللىغىنى نامايان قىلىدۇ. «نەۋرۇز» مەراسىملىرىغا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىمۇ كوللېكتىۋ ھالدا قاتنىشىدۇ. ئۇلار مۇئەللىملىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە سەپ - سەپ بولۇپ، گۈللۈك تاختىلارغا يېزىلغان «نەۋرۇزنامە» لىرنى كوتىرىشىپ ئۈنلۈك دېكلاماتسىيە قىلىشىدۇ.

«نەۋرۇز» مەراسىملىرىدا جامائەتتىن ئىختىيارىي ۋە ئىغىش قىلىپ، مەخسۇس نەۋرۇز ئېشى تەييارلىنىدۇ. نەۋرۇز ئېشى ئەنئەنە بويىچە يەتتە ياكى توققۇز خىل نەرسىدىن تەييارلىنىدىغان كوجە بولۇپ، بۇغداي، ئارپا، كۈرۈچ، تېرىق، گوش، سۈت، سۇ قاتارلىقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ پۇشىرىدۇ. بەزىدە گوش ئورنىغا كاللا- پاقالچەك ۋە زاسۇيلەرنى قوشىدۇ. «نەۋرۇز» مەراسىمىغا قاتناشقانلارنىڭ ھەممىسى «نەۋرۇز ئېشىغا» ئېغىز تەككۈزۈش شەرت قىلىنىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ھەممە كىشى «نەۋرۇز» بايرىمىدا قانغىچە كوڭۇل ئېچىپ، ياخشى تىلەك، ئارزۇلار بىلەن ئويلىرىگە قايتىشىدۇ ۋە بايرامنى تەبرىكلەپ ئوز ئارا پەتلىشىدۇ.

تارىخىي سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن «نەۋرۇز» بايرىمىنىڭ ئوتكۈزۈلۈش ۋاقتى ئۆزرۈن ياكى قىسقا بولۇشى مۇمكىن. لېكىن قېدىمىي ئەنئەنىلەردىن قارىغاندا، بۇ بايرامنىڭ ۋاقتى ئىككى ھەپتە، يەنى ئون بەش كۈن قىلىپ بەلگۈلەنگەن. ھازىر كوپىرەك رايونلاردا «نەۋرۇز» بايرىمى ئۈچ كۈن قىلىپ خاتىرلىنىدۇ.

«نەۋرۇز» بايرىمدا ئوينىلىدىغان ھەر خىل پائالىيەتلەر ھەمدە ئۇنىڭغا بېغىشلانغان «نەۋرۇزنامە»لەرنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا، قىش - زىمىستاننى قوغلاش، ئاسايىشلىق يېڭى باھارنى كۈتۈۋېلىش، يېڭى ژىلنىڭ يېڭىچەخوشاللىق ئېلىپ كېلىشىنى تىلەش، يېشىللىققا پۈركەنگەن تەبىئەتنى كۈيلەش، كىشىلەرنى ئىلىم - مەرىپەتكە ئۈندەش، ئىتتىپاق ۋە ئىناقلىقنى تەشەببۇس قىلىش، ساخاۋەتلىك ۋە دىيانەتلىك بولۇش قاتارلىق ئىسىلغار ئىجتىمائىي مەزمۇنلارنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ، مەسىلەن،

ئېيترا قىلدۇق نەۋرۇزدىن ياخشى كۈننى باشلىدۇق،
كوڭلىمىزنىڭ خۇشلىغىدىن بىر ئويۇننى باشلىدۇق.
شا تاۋادا تون كىيىپ، جوگا - تۇماقنى تاشلىدۇق،
سايىلاردا ئولتىرىپ، نەغمە- ناۋانى باشلىدۇق.
ئات مىنىپ،ئوغلاق ئېلىپ،مەشرەپ قىلۇر كۈندۈر بۇگۈن،
كەلدى نەۋرۇز ژىل بېشى، كەتتى كوڭۈلنىڭ چىركىنى،
نەۋرۇز دېبان كېلۇرلەر خاتۇنلارنىڭ تۈركىنى.
گۈللەر قىسۇر قىز- ئوغۇل، ئەگرى قويار بوكىنى،
مەجلىس قىلىپ ئويناشۇر، ئاچۇر كوڭۇل مۇلكىنى.
قايغۇ- مېھنەتلەر كېتىپ ئويناشۇر كۈندۈر بۇگۈن.

ئۇيغۇرلار ئارىسىدا «نەۋرۇز» بايرىمىنىڭ قاچاندىن باشلانغانلىغى ھەققىدە ئېنىق تارىخىي ماتېرىياللارغا ئېگە ئەمەسمىز. لېكىن «نەۋرۇز» بايرىمى ھەققىدىكى كوپلىگەن گوزەل ئەپسانە - رىۋايەتلەرگە ئاساسلانغاندا، «نەۋرۇز» بايرىمىنىڭ پەيدا بولۇشى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىشتىن بۇرۇنقى كوك تەڭرىگە چوقۇنغان دەۋرلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. كوك تەڭرىگە ئېتىقات قىلغان ئەشۇ قېدىمىي ئۇيغۇرلار كوكتە چىمىرلاپ تۇرغان يۇلتۇزلارنىڭ ئورۇنلىشىشىغا قاراپ، ئۇلارنى ئوخشاشمىغان سۈيەتلەر بىلەن تەرىپلەشكەن. ئۇلارنىڭ تونۇشىچە، ئاققۇزا (ئائۇرۇز، تورقتى) يۇلتۇزنى ئىنسانلارغا بەخت ئاتا قىلغۇچى ئىلاھ، قوش، بېلىق (ئەرەپچە ھۇت) يۇلتۇزىنىڭ يوقىلىپ، ئاققۇزا (ئەرەپچە ھەمەل) ئىلاھىنىڭ باش كوتىرىپ چىققان كۈنى بولغاچقا، بۇ كۈن ئىنسانلارغا بەخت ۋە تەلەي ئېلىپ كېلىدۇ، دېگەن ئەقىدە بويىچە، ئاققۇزا ئېيىنىڭ باشلانغان كۈنى (ھازىرقى كالېندار بويىچە 3- ئاينىڭ 21- كۈنى) «نەۋرۇز» بايرىمى قىلىپ بەلگۈلەنگەن. كوپلىگەن تارىخىي مەنبەلەردىمۇ «نەۋرۇز» بايرىمىنىڭ ناھايىتى قېدىمىي دەۋرلەردىن باشلاپ خەلق ئارىسىدا تەنتەنىلىك ئوتكۈزۈلىدىغانلىغى ھەققىدە نۇرغۇن خاتىرىلەر قالدۇرۇلغان.

«ئۇيغۇر ئۇرپى - ئادەتلىرى»،
كىتاۋىدىن ئېلىندى.

● جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىدە

مەسچىتتىكى ئۇچرىشىش

يېقىندا گورنىي - گىگانت مەھەللىسىنىڭ مەسچىتىدە ئالمۇتا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئۇيغۇر مەسچىتلىرىنىڭ ئىماملىرى، يۇرت موتىۋەرلىرى بىلەن جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ ۋە جەمىيەتنىڭ بىر تۇركۇم بيۇرو ئەزالىرى بىلەن ئۇچرىشىش بولۇپ ئوتتى.

ئۇچرىشىشقا رىياسەتچىلىك قىلغان ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى توختاسىن بېيشانوۋ ۋىغىلغانلارغا يېڭى سايلانغان جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋنى ۋە ئۇنىڭ بيۇرو ئەزالىرىنى تونۇشتۇرۇپ چىققاندىن كېيىن سوزنى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋقا بەردى. ئۇ جەمىيەتنىڭ كەلگۈسى قىلىدىغان ئىشلىرى، ئۇيغۇرلار ئارىسىدىكى بەزىبىر ئىتتىپاقسىزلىق، يۇرتۋازلىق ۋە باشقىمۇ سەلبىي ئەھۋاللار ھەققىدە توختىلىپ، ئۇلارنى بىرلىكتە ھەل قىلىشقا چاقىردى.

ئۇنىڭدىن كېيىن سوزگە چىققان مەسچىت ئىماملىرى زەيناۋدۇن ھاجىم (گورنىي - گىگانت)، ئابباس قارى ھاجىم (دروۋبا)، زىبىبۇللا ھاجىم (ئائېرودروم مەھەللىسى)، ئابدۇشۇكۇر ھاجىم (سۇلتان قورغان تو-ۋەنكى مەسچىت)، سابىرجان (سۇلتانقورغان چوڭ مەسچىت)، ئابدۇلھەق ئىمام (يېڭى ھايات مەھەللىسى)،ھاكىم ھاجىم، شەمشىدىن ھاجىملار مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ ئىلگەركى رەھبەرلىرىنىڭ دىنى ئىشلارغا ئارىلىشىۋېلىپ كوڭۇلسىزلىك ئەھۋاللارنى تۇغدۇرغانلىقىنى ئېيتىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇرلار ئارىسىدىكى بەزى مەسىلىلەرنى بىرلىشىپ ھەل قىلىدىغانلىقى توغرىلىق پىكىر بىلدۇرۇشتى. شۇنداقلا نەۋرۇز بايرىمىنى جامائەتچىلىكنى بىرلىكتە ھەرىكەتكە كەلتۇرۇپ ياخشى ئوتكۇزۇشكە، كوچەت تىكىش ۋە ئاغرىقچان، تۇرمۇشى ناچار ئائىلىلەرنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش توغرىلىق ئوز ئارا كېلىشىپ ئېلىشتى.

پەرھات ھاسانوۋ ئولىمالارنى قىزىقتۇرىۋاتقان ئورغۇتۇلغان سوئاللارغا جاۋاپ بەردى. ئاخىرىدا يېڭىدىن سايلانغان ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ تەركىۋىگە دۇئا بېرىپ، ئىشلىرىنىڭ مۇۋاپىقىيەتلىك بولۇشىغا تىلەكداشلىق بىلدۇرۇشتى. ئۇچرىشىش سەممىي ۋە بىر - بىرىنى چۇشىنىش روھىدا ئوتتى.

پەيزۇللا ئەخمەتوۋ.

سۇرەتتە: ئۇچرىشىشقا كەلگەن مەسچىت ئىماملىرى بىلەن يۇرت موتىۋەرلىرى.

ئايالاار كېڭىشىدە

خانىم - قىزلارنىڭ ئىبرەتلىك ئىشلىرى

كېيىنكى ۋاقىتلاردا خانىم - قىزلىرىمىز تىجارەتتىلا ئەمەس، جامائەتچىلىك ئىشلىرىدا پائاللىق كورسىتىشى بىلەنمۇ كوزگە تاشلانماقتا. ئۇلار تەرىپىدىن «نازۇگۇم» ئاياللار فوندىنىڭ تەشكىل قىلىنىشىلا بۇنىڭغا ئاددىي مىسال بولغۇسى.

ھەقىقەتنى ئېيتقاندا، مەسىلە مەلۇم نەرسىنىڭ تەشكىل قىلىنىشىدىلا ئەمەس، ئەڭ ئاساسى ئۇنىڭ قانداق پائالىيەت ئېلىپ بېرىشىدا. شۇ نۇختىدىن ئېلىپ قارىغاندىمۇ ئۇلارنىڭ خانىم - قىزلار ئارىسىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان ئىشلىرى كىشىنى خوشال قىلارلىق دەرىجىدە.

ھېچكىمگە سىر ئەمەسكى، بازار ئىقتىسادى بولۇپمۇ ئاياللارنىڭ يەلكىسىگە ئېغىر ۋۇك بولۇپ چۇشمەكتە. جان بېقىشنىڭ ھەلەكچىلىكىدە ۋۇرگەن خوتۇن - قىزلارنىڭ سەكسەن پائىزى تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا ھايات مەجبۇر قىلماقتا. بۇ مەسىلىنىڭ تاشقى كورۇنۇشى. ئىچكى تەرىپىگە دىققەت بىلەن نەزەر تاشلىسىڭىز، ئەينە شۇ تىجارەت - پۇلغا بولغان مۇھتاجلىق بەزى ئىرادىسىز خانىم - قىزلىرىمىزنىڭ مەنەۋىيىتىگە، بىرىنچى نۇۋەتتە ئەخلاقىغا سەلبىي تەسىرىنى كورسىتىۋاتقانلىغى كورۇپكە ئايان. شۇ سەۋەپلىك بۇ خىل مىللەتىمىز، دىنىمىز شەنىگە داغ چۇشۇرىدىغان يېقىمسىز ئەھۋاللاردىن ئىمكان قەدەر قۇتۇلۇشقا ھەرىكەت قىلىش بۇگۇنكى كۇنىنىڭ مۇھىم مۇئەممالىرىدىن بىرىگە ئايلانماقتا.

بۇنى چوڭقۇر چۇشەنگەن جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ خانىم - قىزلار بىلەن ئىشلەش بويىچە رەئىسىنىڭ مۇئاۋىنى، «نازۇگۇم» فوندىنىڭ پرېزىدېنتى دىلبىرىم ساماقوۋا، جايلاردىكى ئاياللار كېڭەشلىرى رەئىسلىرى ھەمدە ئەزالىرى تەشەببۇسى بىلەن بىر قاتار تەسىرلىك تەدبىرلەر ئوتكۇزمەكتە. شۇلارنىڭ بىرى 8- مارت خەلق ئارا خانىم - قىزلار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن بوستاندىق ناھىيەسى ئاياللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى تۇرسۇناي تېيىپوۋا باشچىلىقىدىكى گۇلى قۇربانوۋا، ئايىم ھاجىم، خالىدەم ئايىتوۋالارنىڭ تەشەببۇسى بىلەن «ئالماگۇل» مەھەللىسىدە ئوتكۇزۇلگەن تەنتەنىلىك كەچتۇر.

«لەززەت» ئاشخانىسىدا ئوتكۇزۇلگەن بۇ كەچتە دىلبىرىم ساماقوۋا، جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمىيىتى نامىدىن بۇ يەرگە تەكلىپ قىلىنغان ئاتمىشتىن ئوشۇق خانىم - قىزلارنى بايرام مۇناسىۋىتى بىلەن قىزغىن تەبرىكلىدى. ئاندىن جەمىيەتنىڭ ئالدىدىكى ئىش پىلانلىرى ھەققىدە توختالدى. شۇنىڭدىن كېيىن قاتناشچىلار خانىم - قىزلار ئارىسىدا كوزگە تاشلىنىۋاتقان يامان ئىللەتلەرگە قارشى بىرلىكتە كورەش قىلىش، كېڭەشلەر پائالىيىتىنى يەنىمۇ جانلاندۇرۇش ئوخشاش ئوزلىرىگە تېگىشلىك بىر قاتار مۇھىم مەسىلىلەر ئۇستىدە پىكىرلەشتى.

كەچ داۋامىدا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترىنىڭ خۇش ئاۋاز ناخشىچىلىرى تولۇناي ئەيساروۋا، خالىدەم كۇلېيېۋالار ئوز سەنئەتلىرى بىلەن ئىشتىراكچىلارنىڭ بايراملىق كەيپىياتىنى تېخىمۇ كوتىرىۋەتتى.

كەچ ئاخىرىدا ئاياللار كېڭىشى تەرىپىدىن قاتناشچىلارنىڭ ھەممىسىگە بايراملىق سوغىلار تاپشۇرۇلدى.

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

ياخشى باشلانما

يېزىدىكى شەپقەت فوندى

ھازىر ھەر بىر يېزىدا ھال - ئوقىتى توۋەن ئائىلىلەر ئاز ئەمەس. جۇملىدىن ئولكېناغاش يېزىسىدىمۇ بۇنداق ئائىلىلەر خېلىلا بار. بۇ ئەھۋال يېزىدىكى مەسچىت قومىتىنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىدىن چەتتە قالغىنى يوق. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، مەسچىت كاسسىسىدا توپلانغان مەلۇم ئاخچىنى مۇھتاجلارغا تەخسىم قىلىپ بېرىشنى قارار قىلدى. مەسىلەن، ب. قۇربانبېكوۋنىڭ ئائىلىسىگە ئىككى مىڭ، ئۇ. مازاتبېكوۋاغا مىڭ، ت. ئىلياسوۋقا مىڭ تەڭگىدىن ھەمدە شەھەردىكى ۋىتىم باللار فوندىغىمۇ ياردەم كورسەتتى.

بۇنىڭ ئوزى ياخشى باشلانما بولۇپ قالدى. ھوتىۋەرلەر يېزا تۇرغۇنلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئوزلىرىنىڭ شەپقەت فوندىنى قۇردى. ئۇنىڭغا ھەر بىر ئائىلە ئەھۋالىغا قاراپ 300 تەڭگىدىن ئىئانە قىلىش كوزدە تۇتۇلغان. دەسلەپ فوندقا يېزا تۇرغۇنى دەۋلەت جاندىباېۋ 1250 تەڭگە بېرىپ، باشقىلارغا ئۇلگە كورسەتتى. ھازىر يېزىنىڭ شەپقەت فوندىغا تېگىشلىك ياردىمنى بېرىۋاتقانلار قاتارى كوپىيىۋاتىدۇ.

ئابدۇكېرىم تودىياروۋ.
پانفىلوۋ ناھىيەسى.

بىزنىڭ يۇرتنىڭ ئادەملىرى

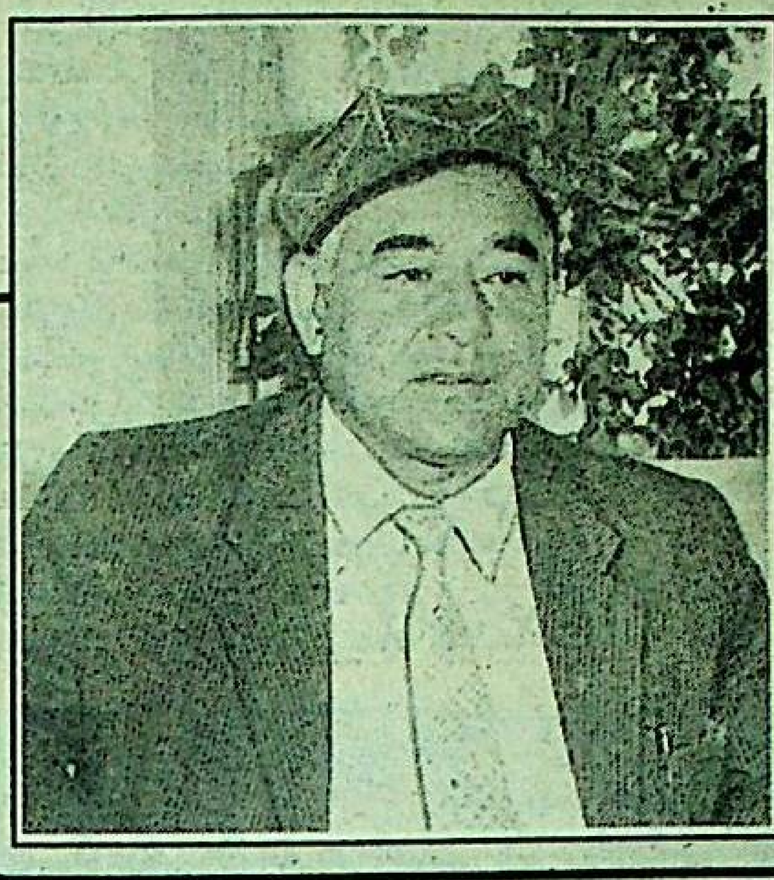

سابىت بىلەن بىرىنچى قېتىم ھەربىي خىزمەتكە ماڭغان چاغدا تونۇشقان ئىدىم. بۇ تونۇشلىغىمىز كېيىنرەك قىيامەتلىك ئاغىنىگە رچىلىككە ئايلىنىپ كەتتى. مانا شۇندىن بۇيان قىرىق ۋىلغا يېقىن ۋاقىت ئوتۇپتىكى، بىز ھامان پىكىرداش، مەسلىھەتچى، ئۇلپەت. ئۇنىڭ بىلەن ئولتىرىپ ۋاقىتنىڭ قانداق ئوتكىنىنى

ئۇنىڭ ھورمىتى - ئەلگە خىزمىتى

سەزمەي قالسەن. سەۋەۋى، ئۇ دىققەتچان، پىكىر - مۇلاھىزىلىرى كەڭ ۋە ياخشى ناتىق. بۇ خىسلەتلىرى ئۇنى ماڭىلا ئەمەس، جامائەتچىلىككىمۇ كەڭ تونۇتتى. ئاغىنەمنىڭ ئېغىر - بېسىق مىجەز - خۇلقى، كەمتەرلىكى بىلەن تەشەببۇسكارلىق ئۇنىڭ شەنىنى تېخىمۇ ۋۇقۇرى كوتىرىپ تۇرىدۇ.

سابىت ئەسلى دېخان ئوغلى. ئۇنىڭ ئاتىسى مۇتەللىپ ئاكا كەتمەن چېپىپ قولى قاداق بولغان ئادەم ئېدى. ئۇلار 1955 - ۋىلى ئانا ماكانى شەرقىي تۇركىستاندىن قازاقىستانغا كوچۇپ چىققاندا يولى خېلە ئۇزاققا كوكچېتاۋ ۋىلايىتىگە سوزۇلغان. بىراق، ئۇيغۇر جامائىتىسىز ھاياتنى تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان مۇتەللىپ ئاكا بۇ يەردە بىر ئاز ۋاقىت تۇرغاندىن كېيىن پانفىلوۋ ناھىيەسىدىكى داكلىق «ئوكتەبرنىڭ 40 ۋىللىغى» كولخوزىغا كېلىپ ئولتۇراقلاشتى.

مۇتەللىپ ئاكا بۇ يەردە يەنىلا بىلگىنى تۇرۇپ دېخانچىلىق ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. ئاساسى مەھسۇلات - كومۇقوناق ئوستۇرۇپ، چوڭ نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۇردى. پىداكارانە ئەمگىكى بىلەن كولخوز ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتىغا مۇناسىپ ئۇلۇش قوشتى. ئەپسۇسكى، ئۇ ھازىر ئارىمىزدا يوق. ئامما، قىلغان ياخشى ئىشلىرى، ئىبرەتلىك پەزىلەتلىرى ھامان يۇرتداشلىرىنىڭ قەلبىدە. ئاتا ئىشنى ئەينى كوڭلەردە باللىرى، نەۋرىلىرى داۋاملاشتۇرماقتا.

شۇلارنىڭ بىرى سابىت. ئۇ ياركەنت شەھىرىدىكى يەتتە ۋىللىق مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن ئىشلەپ چىقىرىشقا ئارىلىشىپ كەتتى. بىراق، بىلىم ئېلىشىنى ئونتۇپ قالغىنى يوق. ئىشلەپ تۇرۇپ، كەچكى ياشلار مەكتىۋىدە ئوتتۇرا مەكتەپ كۇۋانامىسىنى ئالدى. شۇندىن كېيىن ھەربىي خىزمەتنى ئەلا دەرىجىدە تاماملاپ كېلىپ، قورغاس يېزىسىدىكى ئىككى ۋىللىق يېزا ئىگىلىكى مېخانىزاتسىيە بىلىم يۇرتىدا تەھسىل كوردى. ئوقۇشنى تۈگىتىپ خېلە ۋىل تراكتورىست - كومبايىنېر بولۇپ ئىشلىدى. ئۇ بۇ جەرياندا ئوزىنىڭ ۋەزىپىگە چوڭ مەسئۇلىيەت بىلەن قارشى، ئىنتىزامچان، تەشكىلاتچانلىقىنى نامايان قىلدى. بۇ ئۇنىڭ مېخانىك خىزمىتىگە كوتىرىلىشكە ئېلىپ كەلدى. بۇ ئىشەنچ ئۇنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەشكە دەۋەت قىلدى ۋە شۇنداق تەرتىپتى.

- مەرھۇم نىكولاي نىكىتىچ كولوۋاتسكىي كولخوزىمىزغا رەئىس بولۇپ كەلگەندىن كېيىن ئىگىلىكنىڭ تەرەققىياتى تېز رىۋاجلىنىش جەريانىنى باشتىن كەچۇردى، - دەيدۇ سابىت غەنىيېۋ سوھبەت ئارا. - ئۇ بىر ئەجايىپ ئىنسان، ماھىر تەشكىلاتچىدىن ئىدى، ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلىنىشنى ناھايىتى ياخشى بىلەتتى. بىز رەئىسىمىزنىڭ قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ، دەم ئالىدىغىنىنى بىلمەتتۇق. چۈنكى ئۇ كوندىزىمۇ، كېچىسىمۇ كوتمىگەن يەردىن بىنىگىدا پەيدا بولاتتى. قىلىۋاتقان ئىشىڭغا خوشال بولاتتى ياكى رەنجەتتى. ئۇ كادىر - مۇتەخەسسىسلەرگە قەتئىي تەلەپچان ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ھەقىقى غەمخورچىلاردىن ئىدى. بىراق، كولخوز ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ مەشھۇر ئەربابى ئومرىنىڭ ئاخىرىدا شۇ ئايىقان بايلىق - مۈلكىنىڭ ۋەيران بولۇۋاتقانلىقىنى كورۇپ، باقى دۇنياغا كىملەركىدۇرۇ رەنجىش بىلەن كەتتى، - دەيدۇ ئۇ ئۇلۇق تىنىپ.

ساپىتمۇ داڭلىق رەئىس بىلەن بىۋاستە ئارىلىشىپ، ئۇنىڭدىن تەلىم - تەربىيە، ئۇلگە ئالغان كادىر. نىكولاي نىكىتىچ ئۇنىڭ ئىشچان، تەلەپچان، تەشەببۇسكار ئېكەنلىكىنى بايقاپ، ئىلغا ئېلىپ ۋۇرەتتى. شۇ كونلەرنىڭ بىرىدە ئېكىلىك رەھبەرلىكى مۇھىم ئىشلاردا سىنالغان س. غەنىيېۋنى ئەڭ جاۋاپكەرلىك ئوچاستكا - مەركىزى ئورۇق تەييارلاش ئامبىرىنى باشقۇرۇش ئىشىغا تايىنلىدى. موشۇ يەردە ئۇ ۋىگىرمە ۋىل ئىشلىدى. ئىشەنچ ھودىسىدىن شەرەپ بىلەن چىقتى.

شۇ ۋىللىرى بۇ يەردە ۋىلىغا مىڭ توننىدىن ئوشۇق سۇپەتلىك ئورۇق تەييارلىناتتى. بۇ ئورۇقلار جۇمھۇرىيىتىمىز ئىچىگىلا ئەمەس، ھەتتا چەت ئەللەرگىمۇ ئەۋەتىلىدىغان. سۇپەتلىك ئورۇقلارغا بولغان تەلەپ، ئېھتىياجمۇ كوچلۇك ئىدى. ھازىرچۇ؟ - سابىتقا بۇ سوئالنى قويغىنىمغا ئوزەممۇ خىجالەت بولۇپ قالدىم. ئۇ ئېغىر نەپەس ئېلىپ، چىرايى ئوزگەرگەندە شۇنى ھىس قىلدىم.

- راستىمنى ئېيتسام، مەن ئىشلەۋاتقان سويۇملۇك يېرىمدىن ئويىمگە ۋىغلاپ قايتىپ كەلدىم، - دېدى ئۇ مەيۇسلىنىپ، - زامانغا ناله قىلىۋاتقىنىم يوق، شۇنچە بايلىقنىڭ تالان - تاراج بولۇۋاتقىنىغا ئېچىنىمەن. كولخوزچىلارنىڭ پاي ئولۇشى دېگەن باھانە بىلەن كوز ئالدىمىدا تۇرغان كولخوزنىڭ ئەجايىپ كارازى، يېپىق خامانلار، بىنالار ۋەيران قىلىندى. تەرەققىياتتىن يەنە قالاقلىققا ئوتۇۋاتىمىز. شۇنچە ماشىنا - تراكتورلارنىڭ بىرىمۇ يوق. بۇنىڭغا ئولەمسەن، ئوچەمسەن؟...

ئاغىنەم تېخى ھاياتنىڭ ئاتمىشىنچى پەللىسىگە كوتىرىلگىنى يوق. لېكىن كېيىنكى ۋىللىرى سالامەتلىكىگە باغلىق پېنسىيەگە چىقتى. سابىت توغرىلىق ماقالىمىزنى موشۇنىڭ بىلەن چەكلەپ قويساق، ئۇنىڭ ھەرتەرەپلىملىك پائالىيىتىنى ئېتىۋارىغا ئالمىغان، كورمىگەن بولىمىز. ئۇ ھەقىقەتتە كورۇلگەن ئادەملەردە بولۇۋەرمەيدىغان ئىدرەك - ئىرادىغا، غەمخورچى، تەشەببۇسكارلىققا ئىگە ئىنسان. مۇنداق ئېيتقاندا جامائەتچىلىك، سوۋاپلىق ئىشلارنىڭ ھەقىقى جانكويەرلىرىنىڭ بىرى. بۇ خىسلەتلەر ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا كىچىكىدىن شەكىللەنگەن. بېشى ئۇلغايغانسېرى بۇنداق ئىنسانپەرۋەرلىك پەزىلەتلىرى تېخىمۇ كوپەيدى. سابىتنى ھەممە ياخشى ئىشلارنىڭ دەۋەتچىسى دەپ بىلىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ ھەر قاچان يۇرت غېمىدا سەكيارە بولۇپ ۋۇرگەنلىكىنى كورىسىز. ئاغىنەم باشقۇرمىغان توي - توكۈنلەر، كەچلەر، مەرىسىملار ئوز دەرىجىسىدە ئوتمەگەندەك سېزىلىدۇ ماڭا. سابىت غەنىيېۋ ئۇزۇن ۋىللار شەھەردىكى ھاجى مەھەللىسىنىڭ ۋىگىت بېشى بولۇپ كەلدى. ھازىر بولسا شەھەردىكى ۋىگىت باشلىرىنىڭ باشلىغى. ئۇ جامائەتچىلىك ئارىسىدا باي تارىخىمىز، مەدەنىيىتىمىزنى تەرغىب قىلىش، چۇشەندۇرۇش، نەمۇنىلىك ئورپى - ئادەتلىرىمىزنى تىكلەش، بېيىتىش، ياخشى ئەنئەنىلەرنى شەكىللەندۇرۇش، نامايەندىلىرىمىز نامىنى ئەبەدىلەشتۇرۇش جەھەتتىن سىڭدۇرۇۋاتقان ئەمگىكى چوڭ.

[illegible]

ئابدۇكېرىم تودىياروۋ.
ياركەنت شەھىرى.

ۋەتەنداشلىرىمىزنى قىيناۋاتقان مۇستەقىللىككە تەش-
نالىق ۋە تەقەززالىق ھەلقۇمغا يەتتى. ئاللا «سەۋرى -
تاقەت قىلغۇچىلارغا ھەمرا بولىمەن» دېگەن ئىكەن، بۇ
سەۋرى تاقەتنىڭ چېكى زادى نەدە؟ يەنى خىتاي كوم-
مۇنىستلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارغا تاڭغان سىياسىي، ئىقتىسا-
دىي زۇلۇمىنىڭ چېكى نەدە؟ زوراۋانلارنىڭ زۇلۇمى دا-
ۋاملىشىپ مۇئەييەن چەكتىن ھالقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئال
دىراش ۋاستىلىرى ئۇنۇم بەرمىگەندىن كېيىن ئەندى يا-
لىڭاچ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇيغۇرلارغا قۇراللىق زورلۇق -
زومبۇلۇق قىلىش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، «پىلانلىق
تۇغۇت» نامىدا ئۇيغۇرلارنى پىلانلىق ئۆلتۈرۈشنى، «قات-
تىق زەربە بېرىش» نامىدا ئۇيغۇرلارنى تۇتۇش، سولاش،
ئېتىپ ئۆلتۈرۈشنى، «چېگرا رايونغا ياردەم بېرىش» نا-
مىدا، ئۇيغۇر يۇرتلىرىغا خىتاي كۆچمەنلىرىنى كۆچۈرۈش-
نى، «ئاز سانلىق مىللەت مائارىپى» نامىدا ئۇيغۇرلارغا
زەربە بېرىش ۋە ئۇيغۇرلارنى مائارىپتىن، مەدەنىيەتتىن
چەتلىتىشنى، «ئىسلاھات ئىشىكىنى ئېچىۋېتىش» نامى-
دا، ئۇيغۇرلارنى قاتتىق - سوقتى قىلىش ۋە يەر ئاستى،
يەر ئۈستى بايلىقىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشنى، ئۇيغۇر دې-
ھقانلىرىغا 36 خىل جەرىمانە قويۇلۇپ، ئۇ ھەتتا تەكرار
ئىشلەپ چىقىرىشقىمۇ مۇمكىنچىلىك بەرمەسلىكنى تولۇق
ئىشقا ئاشۇرغانىنىڭ سىرتىدا، «غەربىي رايوننى ئېچىش»
نامىدا جۇڭغارىيە نېفتلىكى ۋە تارىم نېفتلىكلىرى قاتارلىق
ئۇيغۇر نېفتلىكلىرىنى ئىچكىرى خىتاينىڭ سىچۇەن، خۇ-
نەن، خىنەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىنىڭ بۇلاڭ - تالاڭ قىل-
ىشىغا تاشلاپ بەرگەنىنىڭ سىرتىدا 1995 - ژىلى سەئۇ-
دىيە ئەرەبستانىنىڭ نېفت شىركىتىنى ۋە ئامېرىكىنىڭ
ئېكسان نېفت شىركىتىنى ۋە ئىتالىيە، شۋېتسارىيە قاتار-
لىق دۆلەتلەرنىڭ نېفت چارلاش ئەترەتلىرىنى تەكلىما-
كان ھەم جۇڭغارىيە نېفتلىكىگە باشلاپ كىرىپ، بۇ قې-
دىمىي ئۇيغۇر يۇرتىنى خەلق ئارادا بۇلاڭ - تالاڭ قىل-
غۇچىلارنىڭ ئېكسىز ئارىلغا ئايلاندۇردى. بۇ بۇلاڭچى-
لارنى بېقىش ماددىي ۋە باشقا تەمىنات بىلەن تەمىن-
لەش غەمىرى بىر يوسۇندا ئۇيغۇر مېھنەتكەشلىرىنىڭ زىم-
مىسىگە تاشلاندى. يەر ئۇيغۇرنىڭ يېرى، زېمىن ئۇي-
غۇرنىڭ زېمىنى ئىدى. ئۇيغۇرنىڭ بۇ زېمىنىنىڭ بايلى-
قىدىن پايدىلىنىش ھوقۇقىنى تارتىۋالغان خىتايلار ئەمە-
لىيەتتە ئۇيغۇرنىڭ ھەر قانداق ھوقۇقىنى ئېتراپ قىلما-
يغان زوراۋانلار ئىدى.

ئۇيغۇر خەلقى ۋە ئۇيغۇرنىڭ ئوقۇمۇشلۇق زاتلىرى
ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇجاھىدلىرى قىسقىسى 20 مىللىون
دىن ئوشۇق ئۇيغۇر خەلقى بۈگۈن مۇستەقىللىققا تەش-
نا. ئۇيغۇرنىڭ كۆچى تەقىپ قىلىنغان بۈگۈنكى كۈندە،
ئۇيغۇرنىڭ تەشكىللىنىشى قوراللىق زوراۋانلىققا دۇچ
كەلگەن بۈگۈنكى كۈندە. ئۇيغۇرنىڭ خەلق ئارا ياردەم
تەلەپ قىلىشى، ئۇيغۇرنى سېتىش بىلەن خاراكتېرلەن-
گەن بۈگۈنكى كۈندە، ئۇيغۇرنىڭ مۇستەقىل بولۇشىنى،
دۆلەت قۇرۇشىنى ئاللانىڭ ئۇيسىرتىكە، ئۇيغۇرنىڭ ئى-
رادە كۈچىگە ۋە قۇدرىتىگە قالدۇرماقتىن باشقا چارىمىز
يوق.

ۋەزىيەت ئۇيغۇرلارغا موشۇنداق چۈشكەندە. ئۇنىڭ
ئېغىرلىقىنى چۈشەنمىگەن بەزى ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ
تىڭشاشقا، كوچا خەۋەرلىرىگە ئالدىنىشقا، رادىو تەشۋى-
قاتلىرىغا ئاساسى يوق خەۋەرلەرگە ئىشىنىشكە ۋە بۇ
ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇ - تەلەپلىرىگە مەلھەم بېرىش-
كە ئادەتلەنگەن. بۇ، ساددە سىياسىي ئېتىقاتنىڭ ئېتى-
قات قىلغۇچىنى ئالدىشىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئې-
دى. شۇڭا مەن قولۇمغا قەلەم ئېلىپ ۋەتەنداشلىرىمغا
خەلق ئارا ۋەزىيەتنىڭ يۈنىلىشىدىن ئىككى كەلىمە
سۆزلەشنى لايىق تاپتىم.

شۇنداق قىلىپ بىز باللارچە پىكىر قىلىشتىن ئىجتى-
مائىي پىكىر قىلىشقا، ھېسسى پىكىر قىلىشتىن ئەقلى
پىكىر قىلىش جەريانىغا ئۆتەيلى. ئۇيغۇرلار مەسىلىسى-
نىڭ يەككە يېگانە بىر مىللەتنىڭ مەسىلىسى ئەمەسلى-
كىنى، بىر رېگىوننىڭ، بىر ۋەتەننىڭ مۇستەملىكە بو-
لۇپ قېلىشىلا ئەمەسلىكىنى چۈشەنگەندىن باشقا ئۇي-
غۇر مەسىلىسىنىڭ كام - كوتىسىز خەلق ئارا مەيداندى-
كى مەسىلە ئېكەنلىكىنى. شۇڭا ئۇيغۇرلار مەسىلىسى-
نىڭ خەلق ئارا ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ
ئۆزگىرىپ تۇرىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ ئالالايمىز.
1940 - ژىللاردا ئەينە شۇنداق خەلق ئارا ۋەزىيەت
ئۇيغۇرلارنى مەھكۇملىككە ئاپىردە قىلغان ئىدى. 50
ژىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە خەلق ئارا ۋەزىيەت، مۇن-
داق ئېيتقاندا، دۇنيانىڭ يېڭى ستراتېگىيەسى يەنە ئۇي-
غۇرلارنىڭ بېشىدا پەيدا بولدى. ئېنىقراق ئېيتقاندا،
باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئاسمىنىدا بىر كېچىدە
بايراق پەيدا بولغاندەك، دۆلەت قۇرغان، مۇستەقىللىق-
تىن ئايرىلىپ قالغان، يەنە مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۈ-
رەش قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئاسمىنىدىمۇ بىر كېچى-
دە بايراق پەيدا بولىدۇ، ئەلۋەتتە! ۋاقىت قاچان، بۇنى
ئاللا بىلىدۇ!

ۋەتەنداشلىرىم، بىز ئۇنتۇغۇنلا خەلق ئارا سىياسىي
سەھنىگە چىققان بىر خەلق ئېدۇق، ئامما جاھانگىر
دۆلەتلەر بىزنى خەلق ئارا سەھنىدىن ئىتتىرىپ چۈ-
شۈرۈۋەتتى. ئىنقىلاۋىمىزغا رەھبەرلىك قىلىپ، شۇ چاغ-
دا دۆلەت قۇرغان كىشىلەر ئەمەلىيەتتە ستالىننىڭ قو-
لىدىكى قورال بولۇپ چىقتى. ئۇيغۇرلار جەڭلەردە قان
تۆككەن بولسا، مەخسۇس ئورۇنلاشتۇرۇلغان «قوماندان-
لار» ئۇيغۇرغا يېقىن سۆزلەيدىغان ئامما ئاستىرتىن
ستالىنغا ئىشلەيدىغان كىشىلەر بولغاچقا، دۆلىتىمىز ئىن-
قىلاۋىنىڭ مېۋىسى ئاخىرى ستالىننىڭ قولى بىلەن سې-
تىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي دې-
موكراتىك ئىنقىلاۋى مەخسەتلىك «ئۈچ ۋىلايەت ئىن-
قىلاۋى» دەپ تەشۋىق قىلىنىپ خاتىرلىنىدىغان، ئۇي-
غۇرلارنى ئۆزى ياراتقان تارىخنىڭ جەريانىدا ئىنكار قى-
لىدىغان، تەشۋىقات ماززۇسىغا ئايلاندى.

يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئۆتمۈشى

20 - ئەسىر ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنى باش-

مۇھىم مۇئەممالار

تىن كەچۈرگەن. دۇنيادىكى كۈچلۈك جاھانگىر دۆلەت-
لەر ستراتېگىيەلىك ئېلىشىش جەريانىدا بەزىلىرى مەغ-
لۇپ بولغان، يەنە بەزىلىرى غەلىبە قىلغان بىر ئەسىر
بولدى. مۇشۇ ئەسىرنىڭ بېشىدا يەر شارى خاراكتېرلىك
ستراتېگىيەلىك ئېلىشىشنىڭ قىزىق نۇقتىسى ياۋروپاغا
مەركەزلەشكەن، ئۇ چاغدا كۈچلۈك جاھانگىر دۆلەتلەر
[illegible]
ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنى پەيدا قىلغان ئىدى.
20 - ئەسىرنىڭ 60 - ژىللىرىغا كەلگەندە يەر شارى
ستراتېگىيەسىنىڭ [illegible] 1956 - ژىلى يۈز بەرگەن
سۇۋەيش كانىلى ۋەقەسى، 1958 - ژىلى پارتلىغان
[illegible] 1967 - ژىلى [illegible] پارتلىغان ئۇرۇش، 1980 -

دېگەن قولتۇغى ئۇرۇشىدىن كېيىن جۇڭگونىڭ ئىچ-
كى - تاشقى ۋەزىيىتى [illegible]
[illegible]

قىسمى» دەپ قارالغان. [illegible]
[illegible] 17 - ئەسىردە [illegible]
[illegible]

دۇنيادىكى ھازىرقى ۋەزىيەت ۋە

ژىلى پارتلىغان ئىراق - ئىران ئۇرۇشى، 1990 - ژىلى
پارتلىغان قولتۇق ئۇرۇشى، چوڭ كولەملىك ۋە كىچىك
كولەملىك خەلق ئارا ئۇرۇشلار يەر شارى ستراتېگىيە-
سىنىڭ ياۋروپادىن ئوتتۇرا شەرققە يۆتكەلگەنلىكىنى
تولۇق ئىسپاتلىدى. بۇ ئۇرۇشلار قارىماققا تېررىتورىيە
مەسىلىسى، دىنى مەسىلە، رايون خاراكتېرلىك ئىجتى-
مائىي مەسىلىلەر بويىچە پارتلىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، لې-
كىن بۇ ئۇرۇشلار يەر شارى خاراكتېرلىك ستراتېگىيە-
لىك كۆرەشنىڭ غايىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرمەي قالمى-
دى. ئوتتۇرا شەرقنى تالىشىپ ئېلىپ بېرىلغان بۇ
كۆرەشلەر دۇنيا نېفت بايلىقىنى كىم تىزگىنلەيدۇ، —
دېگەن مەسىلىنى دەۋر قىلىپ ئېلىپ بېرىلغان كۆ-
رەشلەر ئىدى. ئېلىشقان تەرەپلەر ئامېرىكا، ئەنگلىيە،
فرانسىيە قاتارلىق غەرب دۆلەتلىرى بولسا، يەنە بىر
تەرەپ س س س رنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن ئەرەپ
مىللەتچىلىرى ئىدى.
1970 - ژىللاردا ئوتتۇرا شەرقتە دۇنيانى زىلزىلىگە
سالغان نېفت بوھرانى پارتلىدى. بۇ ئەمەلىيەتتە نېفت-
نىڭ باھاسىنى كۆتۈرۈپ، نېفتكە مۇھتاج بولغان دۆلەت-
لەر بىلەن ئېلىشىش ھەرىكىتى ئىدى. نەتىجىدە ئىران
ئىراق قاتارلىق دۆلەتلەر نېفت بايلىقىنى دۆلەت ئىختى-
يارىغا ئوتكۈزۈۋېلىش ھەرىكىتىنى قوزغاپ ئامېرىكا،
ئەنگلىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئوتتۇرا شەرقنىڭ نېف-
تىنى مونوپولىيە قىلىشقا تەھدىت سالدى. بۇ ھەرىكەت-
لەر ئاخىرى دۇنيا ئىختىسادىنىڭ قۇرۇلما خاراكتېرلىك
ئۆزگىرىشكە ئۆرتكە بولدى.
بۇ تارىخىي باسقۇچ قولتۇق ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرلىشىغا
ئەگىشىپ كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ ئوتتۇرا شە-
رقتىن چېكىنىپ چىققاندىن كېيىن، ئوتتۇرا شەرق
تېچلىق ژىغىنى چاقىرىلىپ ئامېرىكا ئوتتۇرا شەرقتە
تەشەببۇسكار ئورۇنغا كۆتىرىلدى. ئوتتۇرا شەرقنى تا-
لىشىش شۇنىڭ بىلەن ئاياقلاشتى. كىشىلەرگە سىر ئە-
مەسكى، بۇ قاتاردا پەلەستىن دۆلىتىمۇ دۇنياغا كەلدى.

يەرشارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىن ئاسىيا تېچ ئوكيان رېگىونىغا يۆتكىلىشى

1989 - ژىل - شەرقىي ياۋروپادا، ئاتالمىش سوت-
سىيالىستىك دۆلەت ختىيدا داۋالغۇش يۈز بەرگەن بىر
ژىل بولدى. شەرقىي ياۋروپادا كوممۇنىزم قورغىنىنىڭ
يېمىرىلىشىگە ئەگىشىپ، 1991 - ژىلى ئوتتۇرا شەرقتە
قولتۇق ئۇرۇشى پارتلىدى. روسسىيەدە سىياسىي ئۆز-
گىرىش يۈز بېرىپ، س س س ر ئىچكى قالايمىقانچى-
لىق ۋە مىللىي دۆلەتلەرگە پارچىلىنىشقا يۈزلەندى. بۇ
ۋاقىئەلەرنىڭ بىۋاستە ئاقىۋىتى نۇۋەتتە يەر شارى ست-
راتېگىيەسىنىڭ غەربتىن شەرققە يۆتكەلگەنلىكىنى
ئىسپاتلىدى. مۇنداق ئېيتقاندا، ئامېرىكا، ياۋروپا ۋە شەر-
قىي ياۋروپادا ئۆز ئالدىغا قويغان ۋەزىپىنى غەلىبىلىك
تاماملاپ، قولىنى بوشىتىپ، مۇھىم دىققىتى ۋە كۈچى-
نى ئەندى ئاسىيا ۋە ئۇلۇق ئوكيان رايونىغا قاراتتى،
دېيىشكە بولىدۇ. غەربتىكى چوڭ دۆلەتلەرنىڭ «تەي-
ۋەن مۇستەقىللىقى»، «تىبەت مۇستەقىللىقى» بىلەن
شۇغۇللانغانلىقى ۋە ئۇ دۆلەتلەرنىڭ ھىندى - جىنى
ئارالىرىغا قول تىقىشى ئەندى ئاسىيا - تېچ ئوكيان را-
يونىنىڭ يېقىن كەلگۈسىدە تارىخىي بوران چاپقۇنى-
نىڭ مەركىزىگە ئايلىنىشىدىن دېرەك بەردى.
باشقىچە ئېيتقاندا، بۇ ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلغان خى-
تاي مىللەتچىسى خى شىن: «ئامېرىكا جۇڭگو مەسىلى-
سىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالغىنى يوق. مۇبادا ئامېرىكا
دېڭىز قولتۇغىنى تىزگىنلەشنى تېز ۋە كوڭۈلدىكىدەك
ئىشقا ئاشۇرالسا، ئۇ تېزلىك بىلەن شەرققە يۆتكىلىدۇ.
بىلىشىمىز كېرەككى، ئامېرىكا دېڭىز قولتۇغى مەسىلىسى-
نى بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇ يۈزلىنىدىغان
مۇھىم ستراتېگىيەلىك رايون ئاسىيا تېچ ئوكيان رايونى
بولىدۇ؛ ئۇنىڭ دۇنيانى بىرلىككە كەلتۈرىدىغان نىشا-
نىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان توسالغۇ - جۇڭگو. ئامېرىكا
يەر شارى خاراكتېرلىك ستراتېگىيەلىك نىشانىنى نەزەر-
دە تۇتۇپ، جۇڭگونىڭ ھازىرقى ئىجتىمائىي تۈزۈمىنى
ئۈزۈل - كېسىل تار - مار قىلىپ، جۇڭگو ھاكىمىيىتىنى
ئۆزگەرتىپ قۇرۇشنى قارار قىلدى»، - دەيدۇ. ئۇ يەنە
ئارقىدىنلا «مېنىڭ ژۇقارقى تەھلىلىم، خەلق ئارا ماتې-
رىياللارغا ئاساسلىنىپ ئوبيېكتىپ چىقىرىلغان خۇلاسە-
دۇر».

غۇلغان بۇۋاقلارغا سەددام دەپ ئات قويىدىغان كى-
شىلەرمۇ چىققان ئىدى. ئەجايىپ ئىش ئىكەن، ئۇي-
غۇرلارنىڭ ھۆرلۈكى ئىشقا ئاشىدىغان ئىشنى، ۋاقىت-
نى سەددام كېچىكتۈرسۇن؟ يەنە كېلىپ خىتاينىڭ
زۇلۇمىنى چېكىۋاتقان ئۇيغۇرلار سەددامغا ئەۋلىياغا چو-
قۇنغاندەك چوقۇنۇشسۇن! نېمە دېگەن تەتۈر چۈشەن-
چە بۇ؟ چوقۇنسۇنمۇ دەيلى، قېنى بىرەر كىشى ئوتتۇ-
رىغا چىقىپ تارىخنىڭ ئۇ بېشىدىن تاكى ھازىرغىچە
بىرەر ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ياردەم بەرگەن فاك-
تىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ باقسىنچۇ؟ ياكى ھەر ژىلى چا-
قىرىلىدىغان ئىسلام دۆلەتلىرى ژىغىنىدا بىرەر دۆلەت-
نىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇيغۇرلار مەسىلىسىنى ئوتتۇرى-
غا قويغانلىقىنى ئاڭلىغان كىشى بارمۇ؟ بۇنىڭ ئەكسى-
چە ئامېرىكا ھەر ژىلى كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسى بو-
يىچە ژىل ئاخىردىكى دوكلادىدا، **شەرقىي تۈركىس-
تاندىكى ئىنسان ھوقۇقى مەسىلىسىنى** ئوتتۇرىغا قو-
يۇپ كەلدى.
يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئاسىيا تېچ ئوكيان را-
يونىغا يۆتكىلىشىنى تاماشە قىلغاندا، ئامېرىكا - جۇڭگو
مۇناسىۋىتىنىڭ ئەندى قانداق ئۆزگىرىشكە دىققەت
قىلماي تۇرالمايمىز. **«ئامېرىكىنىڭ ئاسىيا ئەسىرىدە
گۈللىنىشى»** دېگەن كىتابنىڭ مۇئەللىپى «تۈنجى دۇن-
ياۋىي مىللەت ھېساپلانغان ئامېرىكا، مىللەتلەر كۆپ
مەنبەلەشكەن ئاسىيا - ئۇلۇق ئوكيان رايونىنىڭ مەرك-
ىزىدە تۇرۇشى، رايون خاراكتېرلىك يېڭى تەرتىپنىڭ
مەركىزىدە تۇرۇشى لازىم» دېگەندىن باشقا، ئامېرىكا
دۆلەت قۇرغۇچىلىرىنىڭ بۈيۈك ژۈكى بىر مىللەتنىڭ
ئىشلىرىنى تۈگىلىشلا بولۇپ قالماستىن، دۇنيادا تا-
رىخى خاراكتېرلىك بۇرچىنى ئادا قىلىشتىن ئىبارەت»
دېگەن ئىدى. ئۆزگە يۈنىلىش ئىزدىگەن ۋە يۈنىلىش-
نى مۇقىملاشتۇرغان بۇنداق كۆز قاراشلار خىتاي مىل-
لەتچىلىرىنىڭ ئۇغىسىنى قايناتتى بولغاي، ئۇلار جان-
جەھلى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ: «ئامېرىكا ھۆكۈمران-
لار گۇرۇھى زادى دۇنيادا نېمە قىلماقچى؟ ئامېرىكى-
نىڭ دۇنياۋىي نىشانى ئىنتايىن ئېنىق ھەمدە بۇ نى-
شان ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ، ئۇ بولسىمۇ دۇنياغا ھۆكۈم-
رانلىق قىلىش» - دېيدى.
خىتاي مىللەتچىلىرى ئامېرىكىنىڭ دۇنياغا ھۆكۈمران-
لىق قىلىشىنى خالىمايدۇ. چۈنكى دېخان داھى ماۋزې-
دۇڭ دەۋرىدە «ئىنسانىيەتنى ئازات قىلىش» شوئارىنى
كۆتىرىپ چىققان جۇڭگولۇق ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئامېرى-
كىنىڭ دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش چۈشىمۇ كىرمە-
گەن بىر ئىش - دە! ئەندى ئۇلار رىيال مۇمكىنچىلىك-
كە كەلگەندە، قىزغىنىشتىن، چېچاكلاشتىن باشقا يەنە
نېمىمۇ قىلىشى مۇمكىن؟!
ژۇقۇرىدا يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئاسىيا تېچ
ئوكيان رايونىغا يۆتكەلگەنلىكىنى، بۇنداق يۆتكىلىش-
نىڭ جۇڭگوغا مەركەزلەشكەنلىكىنى تىلغا ئالدۇق.

تەيۋەن مەسىلىسى

ئۇرغۇنلىغان تەيۋەنلىكلەر تەيۋەن ئارىلىدا مۇستە-
قىللىقنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ھەم تارىخىي ھوقۇقتا ھەم
قانۇنىي ھوقۇقتا ئېگە ئېكەنلىكىنى تىلغا ئېلىشىدۇ. لې-
كىن ھازىرغىچە دۇنيادا ھېچ قانداق بىر دۆلەت ياكى
دۆلەتلەر گۇرۇھى بۇنداق ئارزۇنى قوللىغان ئەمەس.
1945 - 1948 - ژىللىرى يۈز بەرگەن خىتاي-
نىڭ ئىچكى ئۇرۇشىنى ھېساپقا ئالغاندا، تەيۋەن
1895 - ژىلىدىن تاكى ھازىرغىچە ھېچ قاچان خىتاي
قۇرۇقلۇغىدىكى بىر ھۆكۈمەتنىڭ تىزگىنلىشىدە بولغان
ئەمەس. 50 ژىلدىن بېرى گەرچە تەيۋەن نەزەرىيە
جەھەتتە جۇڭگونىڭ بىر قىسمى دېيىلسىمۇ لېكىن، تەي-
ۋەن كۆپ جەھەتتە مۇستەقىللىق يولىدا مېڭىپ، را-
يون خاراكتېرلىك ئىختىسادىي قۇدرەت تاپقان، ياۋ-
روپالىقتەك تۇرمۇش سەۋىيەسىگە ئېرىشكەن. جۇڭگو-
لۇق كورۇپ باقمىغان ژۇقۇرى دېموكراتىيەدىن بەھرى-
مەن بولغان بىر رايونغا ئايلاندى. شۇڭا بېيجىڭنىڭ تەي-
ۋەنگە قاراتقان سىياسىتىنى ئېتراپ قىلغان دۆلەت-
لەرمۇ يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ سىياسىتىدە كېلىشتۈرمەسچى-
لىكنى ساقلاپ كەلمەكتە. ئۇلار ئىككى جۇڭگو پەيدا
قىلىپ جۇڭگونى رەنجىتىشتىنمۇ، شۇنداقلا جۇڭگو بى-
لەن سودا قىلىشنى ساقلاپ قېلىپ تەيۋەننى تاشلى-
ۋېتىشنىمۇ خالىمايدۇ...
17 - ئەسىر كىرگەندىلا «تەيۋەن جۇڭگونىڭ بىر

تەيۋەننى بازا قىلىپ مانجۇرلارغا قارشى كۆرەش قىل-
ماقچى بولغان، بۇ خۇددى جىياڭ جېشى گومىنداڭچى-
لىرى تەيۋەننى بازا قىلىپ چوڭ قۇرۇقلۇققا ھوجۇم
قىلىمەن، دېگەندەك بىر ئىش ئىدى. بۇ ئىككىسىنىڭ
پەرقى شۇ يەردىكى، جېڭ چېڭ گوڭ ھەقىقەتەن ئۇ
مانجۇرلارغا قارشى ھوجۇم قىلدى. ئامما جىياڭ جېشى
خىتايلىرى قۇرۇقلۇققا ھەرگىزمۇ ھوجۇم قىلالمىدى.
كېيىنكى ئىككى ئەسىر ئىچىدە تەيۋەن جۇڭگونىڭ
زېمىنى دەپ قارالدى. بىراق مانجۇر ھۆكۈمرانلىرى
كۆرنەسايىن زەئىپلەشكەنلىكتىن 1895 - ژىلى تېچ
ئوكياندا پارتلىغان مانجۇ - ياپون ئۇرۇشىدا مانجۇلار
يېڭىلدى. تەيۋەننى ياپونىيەگە بېرىۋەتتى.
1943 - ژىلى جىياڭ جېشى قاھىرە ژىغىنىدا روز-
ۋېللىتقا تەھدىت سېلىپ، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر مابا-
دا تەيۋەننى، شىنجاڭنى جۇڭگوغا قوشۇپ بەرمەيدې-
كەن، جۇڭگو ياپونىيەگە تەسلىم بولىدۇ، - دېيدى.
1945 - ژىلى گومىنداڭ تەيۋەننى ئوتكۈزۈۋېلىپ ئالغان-
دىن كېيىن چىرىك مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقنى ئورنى-
تىپ، مىللىتارىست چېن يى تەيۋەن خەلقىنى رەھىم-
سىز باستۇرغان ئىدى. 1949 - ژىلى جىياڭ جېشى
تەيۋەنگە قېچىپ باردى. 1950 - ژىلى كورېيە ئارى-
لى ئۇرۇشى پارتلاپ ئامېرىكا كوممۇنىست خىتايلار-
نىڭ س س س ر بىلەن بىرلەشكەنلىكىنى كورگەندىن
كېيىن جىياڭ جېشىنى قوللاپ ئىپادە بىلدۈردى. بۈ-
گۈن تەيۋەنلىكلەر تۇغرىدىن - تۇغرا مۇستەقىللىق تە-
لەپ قىلىپ، بېيجىڭنى رەنجىتىشنى خالىمايدۇ؛ شۇنداق-
لا جۇڭگو بىلەن بىرلىشىشنى خالىمايدۇ. بۇنداق ئەھ-
ۋال خىتاي كوممۇنىستلىرىنى ئىلاجسىز ئەھۋالغا چۈ-
شۈرۈپ قويىدى.
1996 - ژىلى مارتتا خىتاي كوممۇنىستلىرى تەي-
ۋەنگە راكېتا قويۇپ بېرىپ مۇستەقىللىق تەلەپ قىل-
غۇچىلارنىلا ئەمەس، بەلكى، تەيۋەندە ئوتكۈزۈلۈۋاتقان
دېموكراتىك ئومۇمىي سايلامنى زەمبىرەك بىلەن يوقات-
ماقچى بولدى...
تەيۋەننىڭ ئىچكى قىسمىغا كەلسەك «دۆلەت قۇ-
رۇش پارتىيەسى»، «دېموكراتىيەنى ئىلگىرى سۈرۈش
پارتىيەسى» قاتارلىق پارتىيەلەر تەيۋەن مۇستەقىللىغى-
نى ياقلايدىغان، ئامېرىكىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن پار-
تىيەلەر ئىدى. بۇ پارتىيەلەر بۈگۈنگىچە ئەينە شۇنداق
كۆز قاراشتا چىڭ تۇرۇپ كەلگەن، ئامما 1997 - ژى-
لى 29 - ئوكتەبر كۈنى ۋاشىنگتوندا كلىنتون بىلەن
جىياڭ زېمىن ئۇچراشقاندىن كېيىن، تەيۋەندە دېمو-
كراتلار پارتىيەسى كاتىۋات بولۇمىنىڭ مۇدىرى چىن
ۋېن تشى خانىم: «ئۆزگىرىش خاتىرىلىقتىن دېرەك بەر-
مەيدۇ... پارتىيە ئىچكى رەھبەرلەر ئورتاق تونۇشقا كەل-
دى... تەيۋەن سىياسىي ئېقىم بىلەن قارشىلاشماسلى-
غى كېرەك» دېگەن ماۋزۇلاردا نوتۇق سۆزلەپ: «تەي-
ۋەن مۇستەقىللىغى بىلەن شۇغۇللانماسلىق توغرىسى-
دا بىر دەك پىكىرگە كەلدۇق... سىياسىي ۋەزىيەتتە ئۆز-
گىرىش بولغانلىقتىن بۇرۇنقى سىياسىي ئەندىزىنى ئەن-
دى ساقلاپ قېلىشقا بولمايدۇ» - دېيدى.
ئۇنداقتا ئاسىيا - تېچ ئوكيان ۋەزىيىتىنىڭ سىياسىي
يۈنىلىشى نېمە؟
بۇ قېتىم كلىنتون جاناپلىرى جىياڭ زېمىن بىلەن
سوھبەتلىشىپ، تەيۋەن مەسىلىسى ئۈستىدە توختالغان-
دا: «پۇرسەت توغرىلانغاندا جۇڭگولۇقلار تەيۋەن مە-
سىلىسىنى قانداق ھەل قىلىشنى ياخشى بىلىدۇ؛... بىز
ئۆزلۈكسىز مۇزاكىرلىشىپ تۇرىمىز... بىز يەنە ئىككى
تەرەپ مۇزاكىرلىشىپ ھەل قىلىدىغان پۇرسەتنىڭ نا-
ھايىتى تېز يېتىپ كېلىشىنى ئۈمۈت قىلىمىز... ئىك-
كى تەرەپنىڭ مۇزاكىرلىشىش مەسىلىسىدە ئامېرىكىلىق-
لارنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىشى، بۇ مەسىلىنىڭ ھەل
قىلىنىشىغا قۇلايلىق يارىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت...
بىراق بىز مەسىلىنى ھەل قىلىنىشى كېرەك، تېچلىق بى-
لەن ھەل قىلىنىشى كېرەك، - دەپ قارايمىز! بۇ مە-
سىلە شۇنداق ھەل قىلىنىدىغانلا بولسا، بۇ ئامېرىكى-
نىڭ مەنپىيتىگە پايدىلىق... ئۇنداقتا جۇڭگو بىلەن
ئامېرىكىنىڭ مۇناسىۋىتى يېڭى بىر تارىخىي دەۋرگە
كىرىدۇ... شۇنىڭ ئۈچۈن قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخ-
شى... بىز قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى، كىچىككەن-
دىن بالدۇر بولغىنى ياخشى دەپ قارايمىز» دېيدى.
پرېزىدېنتنىڭ ئىپادە بىلدۈرۈشى «جۇڭگو - ئامېرىكا

خەلقىمىزنىڭ تەغدىرىگە بىر نەزەر

قوشما ئەخباراتى» دىمۇ قەيت قىلىندى.

بۇنداق سىياسەتلەرگە تەيۋەننىڭ ئىنكاسى قانداق بولدى؟

1997 ـ يىلى 30 ـ ئوكتەبىر كۈنى تەيۋەن تاشقى ئىشلار مىنىسترلىكى: «ئامېرىكا ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇققا ئېتىۋار بىلەن قارايدىكەن، ئۇنداقتا تەيۋەن بوغۇزىدىكى مەسىلىلەرنىڭ دەل ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇققا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر ئىكەنلىكىنى قارارلاشتۇرۇش لازىم... ئامېرىكا جۇڭگو بىلەن مۇناسىۋەتنى ياخشىلايدىكەن، تەيۋەن باشقا ھەر قانداق رايون (شىنجاڭ ۋە تىبەتنى كوزدە تۇتقان) نىڭ ئەركىنلىكى، دېموكراتىيەسى ۋە ئىنسان ھوقۇقىغا دەخىل تەرۇز يەتكۈزمەسلىكى لازىم» ـ دېدى.

تەيۋەننىڭ پرېزىدېنتى لى دېڭ خۈي «ۋاشىڭگتون پوست» ۋە «ۋاشىڭگتون تايمس» گېزىتلىرىنىڭ مۇخبىرلىرىغا بايان قىلغان سوھبىتىدە، تەيۋەن بوغۇزىدا يۈز بېرىۋاتقان سىياسىي ئۆزگىرىشتىن ئۇغۇسى قايناپ: «تەيۋەن مۇستەقىل، بۇرۇنلا مۇستەقىل ئىدى»، ـ دېدى.

تىبەت مەسىلىسى

1997 ـ يىلى 27 ـ مارت كۈنى جۇڭخۇا مىنگو ھوكۇمىتىنىڭ پرېزىدېنتى لى دېڭ خۈي تىبەت خەلقىنىڭ دىنىي داھىيسى دالاي لاما ئەپەندىم بىلەن كورۇشتى. بۇ، خىتاي، خىتاي بولۇپ خىتايدىن مۇستەقىللىق تەلەپ قىلغان بىر رەھبەرنى خىتاينىڭ تۇنجى قېتىم قوبۇل قىلىشى ئىدى.

1997 ـ يىلى 24 ـ ئاپرېل كۈنى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى پرېزىدېنتى كلىنتون جاناپلىرى دالاي لاما ئەپەندىنى قوبۇل قىلىپ، ئارقىدىنلا دولەت ئىشلىرى كاتىۋى ئولبرېيت خانىم دالاي لاما ئەپەندىنى ھوزۇرىغا تەكلىپ قىلدى ۋە «كلىنتون ھوكۇمىتى تىبەتنىڭ دىنى ۋە مەدەنىيىتىنى ساقلاپ قىلىشنى قوللايدىغانلىقىنى، دالاي لاما ياكى ئۇنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن جۇڭگو ھوكۇمىتىنىڭ سوھبەت قۇرۇپ ئىككى تەرەپنىڭ ئىختىلاپلىرىنى تۈگىتىشنى قوللايدىغانلىقىنى» كورسەتتى.

1997 ـ يىلى 27 ـ ئاپرېل كۈنى موسكۋاغا زىيارەتكە ۋە غەيرى رەسمىي دىپلوماتىك ۋەزىپە بىلەن يېتىپ كەلگەن خىتاي ھوكۇمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىسترى چەن چىچېن شۇ كۈنى بۇ يەردە دالاي لامىغا ئەپەندى مۇستەقىللىقتىن ۋاز كەچسىلا ئۇنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن سوھبەت قۇرۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۇردى. بۇ يەردە چەن چىچېن دالاي لامىغا مەۋقە بىلدۇرۇۋاتقىنى يوق، ئۇ ئا ق ش ھوكۇمىتىگە ۋە پرېزىدېنت كلىنتونغا قاش ئېتىپ، تىبەت مەسىلىسى بويىچە ئىپادە بىلدۇرمەكتە.

1997 ـ يىلى 28 ـ ئاپرېل كۈنى موسكۋادىن ۋاشىنگتونغا چاقىرىپ كېلىنگەن چەن چىچېن ئامېرىكا ھوكۇمىتىنىڭ تاپشۇرىغىنى ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ھوكۇمەت ئەزالىرى بىلەن تىبەت مەسىلىسى توغرىسىدا سوزلىشىشكە قايتتى. تىبەت مەسىلىسى 1997 ـ يىلدىن باشلاپ رەسمىي كۈن تەرتىپكە چۈشتى. 6 ـ ئايدا ئامېرىكىنىڭ دولەت مەجلىسى تىبەتكە پەۋقۇلاددە ھوقۇقلۇق باش ئەلچى تايىنلىدى.

ئەندى كۈنلەر ئىستاپ كەلگەندە خىتاي ھوكۇمىتى دالاي لاما ئەپەندى بىلەن سوھبەتكە ئولتۇرغاندىن كېيىن دەرھال: «تىبەت مەسىلىسى شىنجاڭ مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، شىنجاڭنىڭ تارىخى ئەھۋالى تىبەتنىڭ تارىخى ئەھۋالىغا ئوخشىمايدۇ» ـ دېگەن سەپسەتانى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ. بۇ ئارقىلىق تىبەت مۇستەقىل بولسا بولىدۇ، ئامما شىنجاڭنىڭ مۇستەقىل بولۇشىغا شەرتى توشمايدۇ، دېگەن سىياسىي سەپساتاغا ئاساس تەييارلايدۇ.

تىبەتنىڭ سىياسىي ئورنى ۋە ئۇنىڭ خىتاي مەركىزىي ھوكۇمىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى توغرىسىدا ئىلىم ساھاسىدا ۋە خەلق ئارىسىدا ئىككى خىل كوزقاراش مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە. تىبەت تەرەپدارلىرى «تىبەت جۇڭگو كوممۇنىستلىرى تەرىپىدىن بويى سۇندۇرۇلۇپ، خىتاي تېررىتورىيەسىگە مەجبۇرىي قوشۇۋېلىنغان، تىبەت ئەزەلدىن مۇستەقىل دولەت ئىدى» ـ دېيىشسە، خىتاي پەرەست كىشىلەر: «تىبەت ئەزەلدىن جۇڭگو زېمىنىنىڭ بىر قىسمى، تىبەتتە ئۆزۈلمەي داۋاملىشىۋاتقان مىللىي بولگۈنچىلىك مانجۇ ھوكۇمىتى زاۋالىغا يۈزلەنگەندىن كېيىن ئەنگلىيە ھوكۇمىتىنىڭ تىزگىنلىشى ۋە پىلانلىشىنىڭ ئەتىجىسى» دەپ قارايدۇ. مانجۇرىيە 20 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا زاۋالغا يۈزلەنگەندىن كېيىن ئەنگلىيەنىڭ تىبەتنى ئىسكەنچىگە ۋە تەسىر دائىرىگە ئېلىشى بىلەن، 1911 ـ يىلدىن باشلاپ چاررۇسسىيەنىڭ ئۇنىڭدىن كېيىن لېنىن، ستالىن روسسىيەسىنىڭ تاكى 1945 ـ يىلغىچە ھەتتا 1949 ـ يىلى 1 ـ ئوكتەبىرگىچە شەرقىي تۈركىستاننى تەسىر دائىرىگە ۋە ئىسكەنچىگە ئېلىشى ئوخشاش ئەمەسمۇ؟ ئۇنداقتا خىتاي تارىخچىلىرى مانجۇ ـ ئۇيغۇر مۇناسىۋەت تارىخىنىڭ قايسى بابىنى كوتىرىپ چىقىپ تىبەت مەسىلىسى شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، دېگەن سەپساتالىرىغا ئاساس تېپىپ بېرەلەيدۇ.

تىبەتلىكلەر بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ مۇستەقىللىككە تارىخى ئاساسى جەھەتتىن ئوخشاش.

ئۇيغۇرلار بىلەن تىبەتلىكلەرنىڭ تارىخ ۋە مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ ئوخشىمايدىغان تەرەپلىرىگە كەلسەك، تىبەتلىكلەر بۇددا دىنىغا ئىشىنىدىغان سېرىق تەنلىك ئاسىيالىقلاردۇر. بۇ نۇختىدا تىبەتلىكلەر بىلەن خىتايلارنىڭ ھېچ قانداق پەرقى يوق. ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان ئاق تەنلىك ئاسىيالىقلاردۇر.

ئىككى مىللەتنىڭ تەغدىر ـ قىسمىتىنىڭ ئوخشاش تەرىپى شۇكى، ھەر ئىككى مىللەت مانجۇرىيەگە مۇستەملىكە بولغان يەنى خىتايمۇ مانجۇرىيەنىڭ مۇستەملىكىسى ئىدى. 1950 ـ يىلدىن كېيىنكى خىتاي ـ تىبەت، خىتاي ـ ئۇيغۇرنىڭ مۇستەملىكە مۇناسىۋەت تارىخى داۋا ئۈستىدىكى تارىختۇر...

خىتاي تارىخچىلىرى ۋە خىتاي سىياسونلىرى، سىلەر ئۇيغۇر بىلەن تىبەتنىڭ تارىخ ۋە مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكلىرىنى تىلغا ئېلىپ، شۇنىڭ ئۈچۈن قايسىنىڭ مۇستەقىل بولۇشى ۋە قايسىنىڭ مۇستەقىل بولۇشقا شەرتى توشمايدىغانلىقى ئۈستىدە باش قاتۇرىدىغان بولساڭلار، ئۇنداقتا گېرمانىيەدە بېرلىن تېمىنىڭ ئورۇلگەنلىكى ۋە شەرقىي ياۋروپادا قىزىل بايراقنىڭ يەرگە چۈشكەنلىكىنى ئىنتراپ قىلامسىلەر، قانداق؟ بۇنىڭدىن مەنتىقى خۇلاسە چىقارساق، 1945 ـ يىلى 14 ـ فېۋرال كۈنى تۈزۈلگەن يالتا شەرتنامىسى ئۆزۈل ـ كېسىل بىتچىت بولدى دېگەن مەنا چىقىدۇ. ئۇيغۇرلار ۋە ئۇيغۇرلار قۇرغان دولەت يالتا شەرتنامىسى بويىچە سېتىلغان ۋە مۇنقەرىز قىلىنغان ئىدى. يالتا شەرتنامىسى بېكار قىلىنغان ئىكەن، ئۇنداقتا ئۇيغۇرلار 1944 ـ يىلى نويابىردا قۇرغان «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەكمۇ، يوق؟!

ئەكسىچە بۇ دەۋردە تىبەت دولەت قۇرمىغان ۋە تىبەت مەسىلىسى خەلق ئارادا سەھنىگىمۇ چىقمىغان ئىدى. سىلەر ئۆزەڭلارنى قاچۇرۇۋاتقان پەرقلەر شۇ ئەمەسمۇ، ئەپەندىلەر؟

1979 ـ يىلى خ ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىبى خۇياۋباڭ تىبەت توغرىسىدا (6) ماددا ۋە شىنجاڭ توغرىسىدا (6) ماددىلىق سىياسەتنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، شىنجاڭدا باي بولۇپ تېرىسىگە پاتماي قالغان خىتاي تارىخچىلىرى شۇ چاغدا ئورۇمچىدە شىنجاڭ مەسىلىسى تىبەت مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، دېگەن سەپساتانى كوتىرىپ چىققان ئىدى. ھازىر ئامېرىكىنىڭ بېسىمى ئارقىلىق تىبەت ۋەكىللىرى بىلەن مەخپىي سوھبەتكە ئولتۇرغان خىتاي كوممۇنىست ھوكۇمىتى «تىبەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش» ھوقۇقىنى ئېتراپ قىلغان ھامان «شىنجاڭ مەسىلىسى» تىبەت مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، دېگەن سەپساتا كوتىرىپ چىقىشى مۇمكىن.

ئامېرىكىنىڭ ئۇيغۇرلارنى ھازىرچە قوللىماسلىقىنىڭ ئېغىر سەۋەبلىرىنىڭ بىرى شۇكى، ئۇيغۇرلار مەسىلىسى 40 ـ يىللاردىلا خەلق ئارا مەسىلىگە ئايلانغان ئىدى. شۇڭا ئۇيغۇرلار مەسىلىسى خەلق ئارا مەسىلە سۈپىتىدە بىر تەرەپ قىلىنىشى لازىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇرلار مەسىلىسى روسسىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ دىپلوماتىك مۇناسىۋەت دائىرىسىدىكى ئىش بولغاچقا ئالدى بىلەن روسسىيە دۇئاغا قول كوتىرىشى لازىم. (جۇڭگو سوۋېت دوستلۇق ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامىسىنىڭ روسسىيە بىلەن ئىمزالانغانلىقى كىشىلەر ئېسىدىن كوتىرىلمىگەن بولسا كېرەك). شۇڭا يېقىندىن بېرى خىتاي رەھبەرلىرىنىڭ روسسىيەگە كەينى ـ كەينىدىن بېرىشى ۋە ئىككى يىل ئىچىدە يېلتسىننى ئىككى قېتىم جۇڭگوغا تەكلىپ قىلىشى، خىتاينىڭ ژىراق شەرىق ستراتېگىيەسىنى ساقلاپ قالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنىڭ ھەرىكەتتىكى ئىپادىسىدۇر.

1997 ـ يىلى 28 ـ يانۋار كۈنى كلىنتون مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا: «جۇڭگو بىلەن ئاكتىپ ئالاقىدە بولۇش سىياسىتىمىز ئامېرىكىنىڭ مولچەرلىگەن ئۈنۈمىگە ئېرىشەلمىدى... جۇڭگودا ئەركىنلىك روھى بارغانسېرى ئۆلگۈيىدۇ. مۇستەبىتلەر بېرلىن تېمى ئورۇلگەندەك ئورۇلىدىغان ئاقىۋەتتىن ساقلىنىپ قالالمايدۇ. شەرقىي ياۋروپالىقلار ئەركىنلىكنىڭ ھوجۇمىغا ئۇچرىغاندەك جۇڭگولۇقمۇ ئەركىنلىكنىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ...» بۇ، كلىنتوننىڭ 2 ـ قېتىم پرېزىدېنتلىققا سايلانغاندىن كېيىن ئاق سارايدا تۇنجى قېتىم سوزلىگەن سوزىدۇر. بۇ سوز يېقىن كەلگۈسىنىڭ بېشارىتى ۋە كلىنتون ھوكۇمىتى تاشقى سىياسىتىنىڭ رىيال مەنزىرىسىدۇر.

1996 ـ يىلى ئاپرېلدا روسسىيەنىڭ دولەت باشلىقى يېلتسىن شاڭخەيدە خىتاي ھوكۇمىتى بىلەن چېگرا شەرتنامىسىغا ئىمزا چەكتى ۋە خىتايلار ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشنى يولغا قويدى.

1996 ـ يىلى ئىيۇلدا جياڭ زېمىن ئوتتۇرا ئاسىيادە ۋە ئاندىن پاكىستاندا زىيارەتتە بولدى. 1997 ـ يىلى دالاي لاما ئەپەندى تەيۋەندە زىيارەتتە بولدى. 1997 ـ يىلى ئاپرېلدا كلىنتون ۋە دولەت ئىشلار كاتىۋى ئولبرايت خانىم دالاي لاما ئەپەندىنى قوبۇل قىلدى. ئەندى كلىنتون جاناپلىرى بېيىل ھىندىستاننى، پاكىستاننى زىيارەت قىلماقچى. ئوتكەن يىلى كلىنتون يەنە روسسىيەدە زىيارەتتە بولدى.

نېمە ئىشلار بۇ؟ دۇنيا بىر جىددىي دەۋرگە كىردىمۇ قانداق؟ بۇ توغرىدا ئەنگلىيەنىڭ «قوغداش» گېزىتى «بۇ دىپلوماتىك بېرىش ـ كېلىشلەرنىڭ ئاخىرى قەيەردىن چىقار»، ـ دەپ يازدى... تۈن پەردىسى ئاستا ـ ئاستا كوتىرىلمەكتە. تېچ ئوكيان ۋە ئاسىياغە يوتكەلگەن يېڭى دۇنيا ستراتېگىيەسى دىپلوماتىك بېرىش ـ كېلىشلەرگە تۈرتكە بولدى. بۇ بىزگە ۋە تىبەتكە يەر شارى ستراتېگىيەسى ئېلىپ كەلگەن تاڭ نۇرىدۇر. بۇنداق كېلىشنىڭ خىتايغا نېمىلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىغىنى ئالدىن سەزگەن خىتاي مىللەتچىلىرى 1997 ـ يىلىدا «جۇڭگولۇقلار ئامېرىكىلىققا ياق دېيىشى كېرەك» دېگەن كىتابىنى ئېلان قىلدى. كىتابنىڭ مۇئەللىپى مىللەتچى خې شىن: «مەن جۇڭگولۇق سالاھىتىم بىلەن ۋاقىرايمەن، جۇڭگو بۈگۈن خەتەرگە دۇچ كەلدى! ئەڭ زور خەتەرگە دۇچ كەلدى! بۇ تەھدىت سىلەرگە قارىتىلغان ۋە ماڭا قارىتىلغان ـ ھەر بىر جۇڭگولۇققا كەلگەن تەھدىتتۇر. شۇڭا مەن سوزلىمىسەم بولمايدۇ...

جەمىيەتنىڭ داۋالغۇشى ئارقا ـ ئارقىدىن داۋاملىشىدىكەن، جۇڭگونىڭ ئىقتىسادى، سىياسىتى غەيرى ھالدا سىلەرگە پول قويىدىكەن. جۇڭگو تۇرغان مۇھىتنىڭ مۇرەككەپلىكىدىن ئېيتقاندا، يەرلىك ھوكۇمەتلەر بولۇنۇپ كېتىدىغان ۋەزىيەتلەر بارلىققا كېلىدۇ... بىرلىككە كەلگەن جۇڭگو پارچىلىنىدۇ...».

خوش، جۇڭگو تەھدىتكە دۇچ كەپتۇ، بۇ قانداق تەھدىت؟

مىللەتچى خې شىن داۋاملاشتۇرىدۇ: «يېقىندا ئامېرىكىدا بەزىلەر بۇنداق بىر پەرەزنى روسسىيە بىلەن ھەمكارلىشىپ غەربىي تەرەپتە گېرمانىيەنى ۋە ياۋروپانى ئىسكەنجىگە ئېلىش، شەرقتە ياپونىيە ۋە جۇڭگونى ئىسكەنجىگە ئېلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى.

17 ـ ئەسىردە چار روسسىيە ستراتېگىيەسىنىڭ مەزمۇنى ئامېرىكا ۋە ياۋروپاغا تايىنىپ، شەرقىي ئاسىياغا ھوكۇمرانلىق قىلىش ئىدى. (شۇڭا 1905 ـ يىلى رۇس ـ ياپون ئۇرۇشى پارتلىغان) روسسىيەنىڭ ۋەزىيىتى مۇقىملاشقاندىن كېيىن ستراتېگىيەگە يەنە قايتا ئاياق باسامدۇ ـ قانداق؟ ئىسكەنجە سوزىنى تىلغا ئالغاندا دولىتىمىز ئۇكرائىنا، قازاقستان ۋە باشقا ئاجىز، رۇس مىللەتچىلىرىگە قارشى تۇرىدىغان دولەتلەر بىلەن ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ئالاقىنى كۈچەيتىشى كېرەك. پاكىستانغا ئوخشاش بۇنداق ستراتېگىيەلىك مۇھىم ئورۇنغا ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىشىمىز لازىم. ئوخشاشلا ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىكى دولەتلەر ۋە ئىسلام ئىدېئولوگىيەسىدىن پايدىلىنىپ ئېلىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىدا مۇقىمسىز ۋەزىيەت پەيدا قىلىشتىن ھوشيار بولۇشىمىز لازىم»، ـ دەيدۇ.

ئەندى ئامېرىكا ۋە باشقا دولەتلەردە ياشاۋاتقان خىتايلارنىڭ سىياسىي تەھلىلگە نەزەر ئاغدۇرايلى.

«دۇنيا ھەپتىلىك» ژۇرنالىنىڭ 1997 ـ يىلقى 7 ـ سانىدا: «بۈيۈك ستراتېگىيەنىڭ تارىخى ئۆتكىلى» سەرلەۋھىلىك ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدا: «كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن دۇنيانىڭ ھوقۇق قۇرۇلمىسىدا يېڭى تەڭشەش مۇناسىۋىتى پەيدا بولدى. جۇڭگولۇقنىڭ كوزى بىلەن قارىغاندا، مۇداپىئە بىلەن ھوجۇمنىڭ بىر ـ بىرىگە تەسىر كورسىتىشى چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ جۇڭگونىڭ كەلگۈسى تەغدىرىنى بەلگۈلەيدۇ. ئاسىيانىڭ يېقىندىن بېرىقى ۋەزىيىتى، ئامېرىكا، ياپونىيە ھەربىي شەرتنامىسى تەرىپىدىن بەلگۈلەندى. شۇڭا جۇڭگو چاتاق چىقىرىدىغان ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشى كېرەك» دەپ يازغان بولسا، يەنە شۇ ژۇرنالنىڭ ئاۋغۇست سانىدا: «ئەنئەنىۋى جۇڭگولۇق ۋە ستراتېگىيە» دېگەن ماقالە ئېلان قىلىنغان ئىدى. ماقالىدا «دېڭ شياۋپىڭ ئۆلگەندىن كېيىن جياڭ زېمىن ھوقۇق ئورنىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن ئىختىساتنى ئىسلاھ قىلىش، شىنجاڭ، شىزاڭ (تىبەت) مۇستەقىلچىلىرىنىڭ تاقابىل تۇرۇشى ھەمدە چەت ئەللىكلەرنىڭ قۇرشاۋىغا تاقابىل تۇرۇشى كېرەك... تەيۋەن بوغۇزى ۋە ئىككى قىرغاق تەرەققىياتىنىڭ ۋەزىيىتى كىشىنى بىئارام قىلىدۇ، جۇڭگولۇقلارنىڭ جۇشقۇنلۇقىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرىدۇ. پەقەت رادىكال مۇستەقىل تەيۋەن، مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان تەرەپدارلىرى ۋە مىللەتچىلەر پارلاق بىر دەۋرنىڭ كېلىشىدىن خوشال بولماقتا. ئۇلارنىڭ ئارزۇسى رىياللىققا ئايلىنىدىكەن، دېموكراتىيە بىلەن مۇۋاپىق ئاخىرلىشىپ، جۇڭگولۇقنىڭ ستراتېگىيەسى يېتىپ كېلىدۇ. ئامېرىكىنىڭ سىياسىتى بىلەن ئىككى قىرغاق سىياسىتىنىڭ نا مۇۋاپىق تەرەققىي قىلىشى ۋە تەنپەرۋەر جۇڭگولۇققا ئۇمۇت ئېلىپ كەلمىگەننىڭ سىرتىدا، بۇنىڭ ئىچىگە ئىنتايىن جىددىي ئۆزگىرىشنىڭ ئامىللىرى سىڭىپ كەتتى».

دېمەك، ئەنئەنىۋى خىتاي مىللەتچىلىرى ئۆزىگە پايدىسىز بىر ۋەزىيەتنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ بىئاراملىق ھېس قىلماقتا. بۇ ۋەزىيەت، ئەلۋەتتە، يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ شەرققە يوتكىلىشىدىن پەيدا بولغان ۋەزىيەتتۇر.

1997 ـ يىلى 14 ـ سېنتەبىر كۈنى ئامېرىكا، روسسىيە، تۈركىيە باشچىلىقىدا 8 دولەت ئوتتۇرا ئاسىيادا ھەربىي مانېۋىر ئوتكۈزدى. خىتايدا نەشر قىلىنىدىغان «دۇنيا» گېزىتى بۇ توغرىلىق ماقالە ئېلان قىلىپ: «ئامېرىكا بۇ مانېۋىر ئارقىلىق جۇڭگونىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا غەيرى كوز قاراشتا بولۇشىنى چەكلىمەكچى. [illegible]

ئامېرىكا [illegible] ئۈستىدە توختالغاندا: «ئەگەر ئوتتۇرا ئاسىياغا خىرىس قىلىدىغان ئىراق، ئىران، (شەرقىي تۈركىستاننى مۇستەملىكە قىلغان) خىتاي- [illegible] مانېۋىر ئامېرىكىنىڭ ھەربىي كۈچىنى كوز-كوز قىلىشى دەپ قارايدىغان بولسا، بىز بۇنداق كوز قاراشنى توساپ قالالمايمىز»، ـ دەيدۇ.

[illegible]

ئامېرىكا [illegible] تومۇر يولى [illegible]

1. ئەگەر جۇڭگو يېڭى ـ تاشقى سىياسەتتە جاھىللىق قىلسا [illegible]

2. ئەگەر جۇڭگو [illegible]

يېڭى يۈزلىنىش

كلىنتون ـ جياڭ زېمىن سوھبىتىدىن كېيىن، جۇڭگو [illegible]

1. [illegible]

2. [illegible]

ئەندى بىز [illegible] سىياسىي شارىمىز تۈزۈل ـ كېسەل مۇستەقىللىق.

ئاللا ئاللا بىزنىڭ ھەق ـ ئادالەتلىك ئىشىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىلسۇن، ئامىن!

سىدىق ھاجى روزى،
ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى.

ھەقىقەتكە ئوخشاش رىۋايەت

دىلى بىلەن تىلى بىر، ياخشىنى ياماندىن، نادانىنى داناندىن ئايرىش ئىقتىدارىغا ئىگە ھەر بىر ئۇيغۇر پەرزەندىگە ئايدەك روشەن بولغايكىم، ئۇز دەۋرىدە ئاتا - بوۋىسى شەھەر سورىغان ھاشىم، قاسىم ئىسىملىق ئىككى ئىندرەكلىك كىشى دولىتىنىڭ پۇخرالىرى ئوخشاشلا باسقۇنچىلارغا قۇل بولۇپ قاپتۇ. باسقۇنچى ھۆكۇمدارلار ئۇلارنىڭ ئىلىم ساھىبلىغىنىمۇ ئىپتىۋارغا ئالماي ئەدىكى بولا - بولماس ئىشلارغا سالۇۋىرىپتۇ. بۇ مۇناسىۋەت ھاشىم بىلەن قاسىمغا تولىمۇ ئىغىر پېتىپ كېتىپتۇ.

- بۇ كۈنىمىزدىن ئۆلگىنىمىز ياخشى، - دەپتۇ بىر كۈنى ھاشىم قاسىمغا، - كەل، بۇلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى تاپايلى. ئاللا تائالامۇ «يارىتىش مەندىن، يارىلىش ئۇزەڭدىن»، دېگەن ئىكەنغۇ. يامىنىغا ئايلانسا، ئۆلۈپ ئارام ئالارمىز؟

- توغرى دەيسەن، - قۇۋۋەتلەپتۇ قاسىم، - باسقۇنچىلارغا تىز پۈكۈپ ياشىغاندىن، تىك تۇرۇپ ئۆلگەن ئەلا!

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى ئىلىمدار ئۇزى ئوخشاش قۇللارنى باسقۇنچىلارغا قارشى بىرلىك سەپكە جەلىپ قىلىشقا باشلاپتۇ.

- بۇ يولدا ئۆلسەك شېھىت، قالساق غازى بولىمىز، - دېيىشىپتۇ ھەدىس شەرىپتىكى «جەننەت قىلىچ سايىسىنىڭ تېگىدە» دېگەن سوزنى ئۆزلىرىگە تۇغ قىلغان قۇللار. قىسقىسى، ھاشىم بىلەن قاسىم قىلغان ئارزۇلارنىڭ رويابقا چىقىشى كۆزگە كورۇنۇپلا قاپتۇ.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە بولغۇسى ھۆرىيەتنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، ھاياجاننى قەلبىگە سىغدۇرالمىغان قاسىم كېچىسى كىرىپك قاقالماي تالا - تۈزگە چىقىپ تاتلىق ئارزۇلار ئىلكىدە ئەتراپنى ئايلىنىشقا باشلاپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئالدىدىن ئۇزىدىن يېغىۋاتقان نۇر يولىنى يورۇتۇپ تۇرغان بىر كۈمۈچ ساقاللىق بوۋاي چىقىپ قاپتۇ.

- قەددىڭنىڭ پۈكۈلۈشىدىن خورلانغىنىڭنى، كۆزلىرىڭنىڭ چاقنىشىدىن بىر ئۇلۇق ئىشقا ئىنتىلىپ تۇرغانلىغىڭنى سېزىۋاتىمەن، - دەپتۇ بوۋاي سالام - ئىلىكىدىن كېيىن، - يوشۇرماي ئېيت، نېمە مودىئارىڭ بار؟ تىلىگىڭنى بەجا كەلتۈرەي، بالام؟!

قاسىم بۇ مويسىپىتنىڭ خىزىرلىغىنى چۈشۈنۈپ يەتكەن زامان كۆز ئالدىغا ھاشىم كەپتۇدە، «ئازاتلىققا يېتىشىمىز ئېنىق. بىراق، ھاشىم بار ئىكەن شە سوراشقا ئېرىشىشىم دەرگۇمان، - ئويلاپتۇ قاسىم، - سەۋەۋى ئۇ ماڭا قارىغاندا تەدبىرلىك. ئىككىمىزدىن ئەمەلدىكى ھەرىكىتىمىز ھەققىدە بىرىنچى بولۇپ سوز ئاچقانمۇ شۇ. دېمەك، ئۇنىڭ ماڭا يول بەرمەسلىگى مۇمكىن...»

- ھەي، ئوغلۇم، تىلە تىلىگىڭنى؟ ئەكسىچە، مەن كېتىپ قالىمەن، - دەپتۇ خىزىر قاسىمنىڭ ئويغا چومگەنلىگىنى كورۇپ.

- مېنىڭ ھاشىم دېگەن دۈشمىنىم بار. شۇنىڭدىن خالاس قىلساڭىز بېشىم كوككە يېتەتتى، - دەپتۇ قاسىم.

- مەن سېنىڭدىن پۇخرالارغا ھورىيەت ئاتا قىلىشىمغا دۇئا سورامدېكىن، دېگەنىدىم، خەير، ئۇزەڭ بىل. بوۋاي شۇنداق دېيىش بىلەن كوزدىن غايىپ بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېچ بىر تىلىگى ئەمەلگە ئاشماي، يەنە قۇللۇقتا قاپتۇ.

ئەلقىسسە، سىز بۇنى رىۋايەت دەۋاتامسىز؟ دەۋېرىڭ! لېكىن مەن ئۇچۇن ھەقىقەت.

بىزنىڭ بۈگۈنكى «داھىچاقلىرىمىز» بىرلىشىپ قاچان، قەيەردە كىم بىلەن نېمىنى، قانداق كېلىشىپ، تەلەپ قىلىشنى بىلمىگەندىن كېيىن شۇندىن باشقا نېمە دېگۈلۈك؟!..

ھاياتىمىزدىكى ئاچچىق ھەقىقەتلەر

قورۇپ كەتسۇن، كوكۇلچەكلىك

جەنۇپتىن ھوپۇپتىن باشلاپ قالىغاچقىچە بارچە قۇشلار كېلىپ بولغان باھار پەسلى ئېدى. ئادىتىم بويىچە ئۇرنىمدىن تۇرۇپلا توخۇلارغا بېرىش ئۇچۇن دان كوتىرىپ چىقسام كاتەكنىڭ ئۇستى ئوچۇق قىسمىدا ئىككى ئۇدەك تۇرىدۇ. بۇلارنى كورۇپ، ھەيران بولۇپ قالدىم. ئۇنداق بولغىنى، ئەتراپىمدىكى خوشنىلار ئەمەس، ماڭا بەش قولدەك مەلۇم مەھەللىمىزدىمۇ ھېچ كىم ئۇدەك باقماقتتى.

- ۋۇي، بۇ ياۋا ئۇدەكلەرغۇ، - دېدى ئوچىلىقتىن خەۋرى بار خوشنام، - ئۇلارنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگەن ئاچلىق. قاناتلىرىنى كېسىۋېتىپ باقۋېرىڭ، سەمەرگەندە سويىۋالسىز.

خوشنامنىڭ مەسلىھىتى بىلەن قاناتلىرىنى كەسمەك بولۇپ ئۇچۇرۇپ قويماي، دېگەن ئەندىشىدە ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئۇدەكلەرگە يېقىنلاشتىم. ئۇلار مېنى تاڭ قالدۇرۇپ قېچىشقا ئۇرۇنۇپمۇ قويمىدى. تۇتۇپ كورگەندە بولسا، قۇرۇق سۆيەكلىكنى بىلىپ، ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە قانداق ئۇچۇپ كەلگىنىگە ئەقلىم يەتمەي قالدى. جانىۋارلارغا ئىچىم ئاغرىپ كەتتى. شۇ سەۋەپ، قاناتلىرىنى كېسىشتىنمۇ ۋاز كەچتىم. دەرمانسىز جانىۋارلارنى قاناتسىز قىلىپ نېمە قىلاي، ۋەتىنىدىن ئايرىلغىنىمۇ يېتەر. ژۇرۇۋەرسۇن!

شۇ ئاردىن ئىككى كۈن ئوتتى. ئايلىنىپ كېلىپلا كاتەككە - ئۇدەكلەرگە قارايمەن. بىر بولۇڭغا تىقىلىۋېلىپ تۇرغىنى تۇرغان. يە دان يېگىنىنى، يە سۇ ئىچكىنىنى كورمەيمەن. ئۇلارنى ياتسىراپ چوقىلاۋاتقان غورازلار يوق. ھەممىسى مۇساپىرچىلىقنىڭ ئالامىتى، دېدىمدە، ئۇدەكلەرنى كاتەكتىن چىقىرىۋەتتىم.

ئۇدەكلەرنى ئەركىگە قويۇپ بېرىپ توغرى قىلغان ئىكەنمەن. ئۇلار ھويلا - ئارامغا چىقىپ بولەكچىلا يايراپ كەتتى.

- سېنىڭ بۇلارغا كوكۇلچەكلىك قىلغىنىڭ ياخشى، - دېدى شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە مەھەللىمىزدىكى مويسىپىتلەردىن بىرى، - بىراق، ئۇلاردىن ساڭا ۋاپا كېلەمدىكىن؟

- بۇ نېمە دېگىنىڭىز، ئاكا؟ - دەيمەن ھېچ نېمىگە چۈشۈنەلمەي.

- نېمە دېگىنىم بولاتتى، بېغىڭغا تەرگەن - تۆككىنىڭنى تەگ - تومۇرى بىلەن يەپ، سەمرىۋالغاندىن كېيىن كەلگەن يېرىگە ئۇچۇپ كېتىدۇ، دېگىنىم.

«قېرى بىلگەننى، پەرى بىلمەس»، دېگىنى راست گەپ ئىكەندە. مويسىپىتنىڭ سوزىگە كىرمەي ئۇدەكلەرنى ئەركىگە قويىۋېتىشۋېدىم، ئۇلار دەسلىۋىدە چەت - ياقىدىكى ئوت - چوپلەرنى يەپ ژۈردى. بۇنى كورۇپ «دېگەن بىلەن ھارام چوپلەرنى ئوتاشتىن قۇتۇلىدىغان بولدۇم» دەپ خۇرسەن بولۇپ كەتتىم. ئۇلار كېيىنرەك بەرگى يومشاق كوللەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى يېيىشكە باشلىدى. [illegible]

[illegible]

ئۇزىمىزنى ئالدىمايلى، ئادەملەر

[illegible] بىرى. شۇندا مەن:

- يالغان! - دېدىم.

- مەن ئەللىك مىڭ دوللارغا «دژىپ» ئېلىۋالدىم.

ئەندى مەندىن بەختلىك ئادەم يوق، - دېدى ئىككىنچىسى.

- يالغان! - دېدىم.

ئۈچىنچىسى:

- مەن ياشلىغىمدىن قىلغان ئارزۇيۇم - پەن دوكتورى بولۇۋالدىم. مەن ئۇچۇن ئەڭ چوڭ بەخت شۇ. - دېدى.

- يالغان! ئۇزىڭىزنى ئالدىماڭ! - دېدىم.

تورتىنچىسى:

- تىجارەتنىڭ ئارقىسىدا مىللىونېر بولۇۋالدىم. مېنىڭ بەختىم شۇ، - دېدى.

- مەن بەختسىز تۇرسام، سىلەر قانداق بەختلىك بولسىلەر؟ - دېدىم.

- سېنىڭ بىلەن بىزنىڭ نېمە ئالاقىمىز بار؟ - دېيىشتى ئۇلار.

- ئالاقىسى - ۋەتىنىمىزنىڭ يىگانىلىغىدا. - دېدىم.

- ئوچۇغىراق سوزلىگىنە، ھېچ نەرسىگە چۈشەنمىدۇق، - دېيىشتى ئۇلار.

ئوچۇق قىلىپ ئېيتتىم:

- سىلەرمۇ ماڭا ئوخشاشلا بەختسىزسىلەر. سەۋەۋى، ۋەتىنى ئاساردىتە. پۇخراسى جاھالەتتە ژۈرگەن مىللەت ۋەكىللىرى قانداق قىلىپ بەختىيار بولغۇلۇق؟ كېلىڭلار، ئۇزىمىزنى ئالدىمايلى، ئادەملەر؟!...

ئارزۇ

رىۋايەت قىلىنىشىچە، بىر پادىشا ئوز پۇخرالىرىنىڭ ئىقتىدارىنى سىناپ كورمەكچى بولۇپ، ئەڭ ياخشى ھۈنەر كورسەتكەن كىشىگە يۈز تىللا بېرىشى ھەققىدە پەرمان چىقىرىپتۇ.

كوپ ئوتمەي ئۇزىگە ئىشەنگەن كىشىلەر خان ئوردىسىغا ژىغىلىشقا باشلاپتۇ ۋە ئوز ھۈنەرلىرىنى نامايىش قىلىشىپتۇ. ئۇلاردىن بىرى يۈز دانە ژىگنىنى قولى بىلەن ئېتىپ ئوزىدىن ئون قەدەم نېرىغا سانچىلغان جۇۋالدۇزنىڭ تۇشۇگىدىن ئوتكۈزىۋېتىپتۇ. بۇنىڭ شاھىتلىرى ھەيرەتتىن ياقا تۇتۇشۇپتۇ.

شۇندا پادىشا:

- ئالدىن بۇ كىشىنىڭ ئارقىسىغا يۈز دەررە ئۇرۇڭلار. ئاندىن قولىغا يۈز تىللا بېرىڭلار! - دەپتۇ.

ئىجراچىلار بۇيرۇقنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، ئەجەبلىنىپ سوراپتۇ:

- پادىشاھى ئالەم، يۈز دەررىدىن كېيىن يۈز تىللا بەرگىنىڭىز نېمىسى؟

- يۈز تىللانى ھەقىقەتەنمۇ كىشىنى تاڭ قالدۇرىدىغان دەرىجىدىكى ھۈنىرى ئۇچۇن، يۈز دەررىنى بولسا، شۇنداق ئەقىل - ئىدىراك، تالانتىنى ھېچ كىمگە پايدىسى تەگمەيدىغان ئىشقا سەرىپلەپ ژۈرگىنى ئۇچۇن بەردىم، - دەپتۇ.

ئەلقىسسە: ئەشۇ پادىشا ھازىر بولغان بولسا، بىزنىڭ «لىدېرلار» دىن قانچىسىنىڭ ئالدىغا يۈز تىللا تاشلاپ قويۇپ، ئارقىسىغا يۈز دەررە ئۇرغۇزغان بولاتتىكىن؟ خۇدايا، بىزگىمۇ شۇنداق پادىشالارنى ئاتا قىلغىن؟...

ئابدۇخالىق ماخسۇت.

«... ئۇيغۇرلارنىڭ بۈگۈنگىدىن ئون يەتتە مىڭ ژىلغا يېقىن ۋاقىت ئىلگىرى ئوز تىسۋىلىزاتسىيەسىنىڭ چوققىسىغا يەتكەنلىگى ھەققىدە ئېيتىلىدۇ».

«... ئۇيغۇر ئىمپېرىيەسىنىڭ قۇدرىتى تىنچ ئوكيانىدىن تارتىپ مەركىزىي ئاسىيا ئارقىلىق غەربىي ياۋروپىغىچە، كاسپىي دېڭىزىدىن ژىراق يەرلەرگىچە سوزۇلغان».

«... ئۇيغۇرلار تارىخى - بۇ ياۋروپىلىقلار تارىخى».

ئىنگلىز پولكوۋنىگى دژېيمس چېرچۋاردنىڭ 19 - ئەسرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا يېزىلغان «قېدىمىي مۇ قىتئەسى» كىتاۋىنى ئوقۇپ، بۇ ۋە باشقىمۇ مەلۇماتلار توغرىلىق بىلىسىز.

كىتاپ ئۇكرائىنىنىڭ «سوفىيە» نەشرىياتىدا 6 مىڭ نۇسخىدا بېسىلدى.

ئازات ھېكىمبەگنىڭ فوندى كىيىۋنىڭ كىتاپ ئويى بىلەن كېلىشىپ بارى - يوقى يۈز نۇسخىنى سېتىشقا ئالدى.
باھاسى كېلىشلىگەن. قىممەت.
بىزنىڭ ماكان - جايىمىز: سېيفۇللىن پروسپېكتى - 531، «سارى - ئارقا» ئاكسونېرلىق جەمىيىتىنىڭ بىناسى، 701 - بولمە.
تېلېفونلار: 63-03-33، 63-99-01.
كۈندۈزى - 20-59-09، كېچىسى - 30-75-77.

20 - ئەسرنىڭ ۋاباسى

مەن بالىلىرىمنى بەڭ سېغىندىم

يېقىندا ئەتىگەندە ئىشقا كېتىۋېتىپ ئاۋتوبۇستا بىر كىشى بىلەن تەسادىپى تونۇشۇپ قالدىم. ئېگىز لېكىن بەكمۇ ئورۇقلاپ كەتكەن، يېشى ئەللىكلەرگە تاقاپ قالغاندەك ئادەمگە ئوخشايتتى. ئۇنىڭ چاقناپ تۇرغان كوزلىرىدىن قانداقتۇ غەم - قايغۇ، ھەسرەت چېكىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. يېنىمدا ئولتارغان بۇ ئادەم ژىراققا قاراپ ئۇھ تارتىپ، ئۇزى بىلەن ئۇزى پاراڭلاشقاندەك قىلاتتى. ئاندىن ئۇ كىشى ماڭا قاراپ، «ھە، ھەيران بولۇۋاتامسىز، لېكىن مەن ئاخىرقى ۋاقىتلاردا ئۇزەم بىلەن ئۇزەم پاراڭلىشىدىغان بىر قىلىق چىقىرۋالدىم، لېكىن خۇدانىڭ ئىلتىپاتى بىلەن بىر ئولۇمدىن قۇتۇلۇپ، ھازىر خېلىلا ياخشى بولۇپ قالدىم قاراڭ» دېدى.

«ئاغرىغىڭىز خېلە ئېغىرمىدى؟» دېگەن سوئالىمغا، ئۇ «مەن ناركومان ئېدىم» دەپ جاۋاپ بەردى، ئۇ خېلىدىن بېرى بىرەر ئادەمگە ئوز دەردىنى ئېيتىپ ئىچىنى بوشىتىۋېلىشنى پۈكۈپ ژۈرگەن بولسا كېرەك، ماڭا خۇددى قەدىناس ئاغىنىسىدەك ئۇزى ھەققىدە سوزلەپ بەردى.

- مەن بىر كام ئوتتۇز ياشتا، ئەينە شۇ ناركومانلىق كاساپىتىدىن ئائىلەمدىنمۇ، يېقىن ئاغىنە - ئۇگكىلىرىمدىنمۇ، سويۇملۇك ئىشىمدىنمۇ ئايرىلغان ئېدىم. - دەپ سوز باشلىدى ئۇ. - بىلەمسىز، ناركومانىيە دېگەن بۇ كاساپەتتىن داۋالاش ئىنتايىن قىيىن، ھەتتا بەزى ھالەتلەردە ئۇ مۇمكىنمۇ ئەمەس. ناركومانىيە كەيپى - ساپاسىغا بېرىلگەن ئادەم ئەينە شۇ كەيپى - ساپا بىلەن بۇ دۇنيادىن ئوتىدۇ. مېنىڭ كوپلىگەن تەكتۇشلىرىم ئەينە شۇ كەيپى - ساپانىڭ دەردىدىن ئالەمدىن ئوتتى.

مەن بۇ ناركومانىيە دېگەن كېسەلگە مۇپتىلا بولغاندىن كېيىن ھەممىدىن ئايرىلدىم. ئاۋال سويۇملۇك ئىشىمدىن ھايدالدىم. ئاندىن ئىككى بالامنى، يەنى بىر ئوغۇل ۋە بىر قىزىمنى ئېلىپ ئايالىم ئاتا - ئانىسىنىڭكىگە كېتىپ مەندىن قۇتۇلدى. ناركومانىيەنىڭ ئەسىرىگە ئايلانغاندىن كېيىن ھېچ نەرسىگە قىزىقمايدىغان بولۇپ قالغان ئېدىم. مېنى پەقەت بىرلا نەرسە، ناركومانىيە قىزىقتۇراتتى، لېكىن ئۇ ئەرزانغا توختىمىغاچقا، ناركومانىيە تورىغا چۈشكەن ئادەم قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ئۇكول ياكى تابلېتكىغا پۇل تېپىش ئۇچۇن ھەر قانداق جىنايەتتىنمۇ قايتمايدۇ. ئويىدىكى پىساتنى سېتىپ تۈگەتكەندىن كېيىن ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق قىلىش يولىغا قەدەم تاشلايدۇ.

- مەنمۇ ئەقلىمدىن ئادىشىپ، ناركوتىكلارغا پۇل تېپىش كويىدا ئوغرىلىق يولىغا كىرىپ، جىنايەتچى بولدۇم. ئۈچ ژىلغا سوتلىنىپ، تۈرمىدە يېتىپ چىقتىم.

تۈرمىدىن ئازات بولغان ئىككى ژىلدىن بېرى نەچچە قېتىم بۇ ھاياتنىڭ ئېغىر، چىغىر يوللىرىدىن ئاداشقانلىغىم، كېلەچەك ھاياتىمنىڭ پارلاق بولۇشىدىن ئۈمۈتسىزلەنگەنلىكىمدىن ئۇزەمنى ئۇزەم ئولتىرۇۋېلىشقىمۇ ئورۇندۇم.

شۇنداق قىلىپ مەن روھىي كېسەللىكلەر ئاغرىقخانىسىغا چۈشۈپ قالدىم. بۇ يەردە مېنى پسىخوتېراپېۋتلار داۋالاپ، كوپلىگەن ھەر خىل تابلېتكىلارنى ئىچىشكە مەجبۇرلاتتى. ئەندى مەن بولسام پەقەت بىر نەرسە توغرىلىق، بۇ يەردىن چاپسانراق چىقىپ، ناركوتىك ئۇكولىنى بىلىگىمگە سېلىشنى ئارزۇ قىلاتتىم. بۇ ئاغرىقخانىدىن مەن ئۇزەمگە شىپالىق تاپالماي، ئاندىن ناركولوگىيە دىسپانسېرىدا داۋالاندىم. بۇ قېتىممۇ داۋالىنىش ھېچ ئۇنۈم بەرمىدى. مەن ھامان ناركوتىكلارغا خۇمار تۇتۇپ پەرىشان بولاتتىم.

ئاتا - ئانام مېنى ئاللادىن تىلەپ ژۈرۈپ ئولۇمدىن قۇتقۇزۇۋالدى. ھازىر، ئەندى بارلىق سەرسانلىق - سەرگەردانلىق ئارقىدا قالغاندا مەن ئۇزەمگە نىسبەتەن ئاتا - ئانامنىڭ ئىنتايىن چوڭ مۇھەببىتىنى، مېھىر - شەپقىتىنى باشقىچىلا ھېس قىلىۋاتىمەن. مېنى بۇ يوروق دۇنيادىكى جەھەننەمدىن قۇتۇلدۇرغانلىغى ئۇچۇن ئۇزەمنى ئۇلار ئالدىدا چەكسىز قەرىزدار ھېس قىلىمەن...

مەن دەسلەپكى قېتىم ناركومانلار بىلەن ھاراقكەشلەرنى داۋالاش - ئەكسىگە كەلتۈرۈش مەركىزى توغرىلىق خەۋەر تاپقىنىمدا، ئۇنىڭ ماڭا ئۇنۈم بېرىشىگە ئىشەنمەي، گۇمانلىق قارىغان ئېدىم. لېكىن ئاتا - ئانامنىڭ زورى بىلەن ئۇ يەرگە بېرىشقا مەجبۇر بولدۇم. بىر - ئىككى قېتىم بارغاندىن كېيىن، مەندە ئىشەنچ پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ناركومانلار ۋە ھاراقكەشلەرنى داۋالاش - ئەكسىگە كەلتۈرۈش مەركىزىنى قۇرغان ۋە ئۇنىڭ «تېن - چالېندژ» ناملىق پروگراممىسىنى تۈزۈپ چىققان ئادەمنىڭ ئۇزى موشۇ مۇشكۇلاتنى - ناركومانىيەنىڭ دەردىنى تارتقان ئادەم ئىكەن.

مەن مانا بىر ژىلدىن ئېشىپ قالدى باشقىچە، يەنى يېڭىدىن ياشاشقا باشلىدىم. مەن ئەتراپىمدىكى گۈزەل دۇنيانى باشقىچە ھېس قىلىشقا باشلىدىم. مەن ئەتراپىمدىكى ۋە ئۇزەمگە يېقىن ئادەملەر بىلەن مۇھەببەتلىشىپ، مېھىر - شەپقەتلىك ياشاشنى خالايمەن. مەن ئوز ئىرادەمگە ئىشەندىم ۋە ئەڭ دەھشەتلىك يالماۋۇز ناركومانىيە ۋاباسىنى يەڭدىم...

مەن ئىككى پەرزەندىمنى ۋە ئايالىمنى بەڭ سېغىندىم. ئەندى ئاللا بۇيرىسا، ئائىلەمنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش نىيىتىم بار. تىرىكچىلىكىمۇ يامان ئەمەس، پەيدىن - پەي ھەممە نەرسە ئوز قىنىغا چۈشىدىكەن، - دەپ يەكۈنلىدى ھېكايىسىنى سوھبەتدىشىم.

ھە، بۇ ئادەمنىڭ تەغدىرى، ئاچچىق ھەقىقەت ۋە ياخشى ئاقىۋەت ئەينە شۇنداق. بۇنىڭدىكى ئەڭ مۇھىم نەرسە، ئادەم ئوز يولىنى تاپالىغانلىغىدىن ئىبارەت. ژىراق ئاۋستىرالىيەدىن كېلىپ بۇ مەركەزنى تەشكىل قىلغان ئادەم بولسا ئۇنىڭ توغرا يولغا چۈشۈپ ھاياتتىن يەنە ئورۇن ئېلىشىغا ياردەم قىلدى.

يادىكار سابىتى.

ئىلاخۇن ھوشۇروۋ

شائىر دەپتىرىدىن

ئىلى دەرياسى

بىلىكىنى تولغاپ ئاقسەن ئىلى،
جان ھەلقۇمىدىكى بىمارغا ئوخشاش.
ئەجەپ پەرىشان تۇرسەن ئىلى،
تۇرغاندەك گويا ۋۇجۇدىڭ قاخشاپ.

دولقۇنىڭ يەتمەي ئىشان، قىرغاقتا،
شۇنچىمۇ سىرلىق ياتسەن ئويغا.
بىلسەڭ گويا ئىيە، كاۋ تەغدىرىڭ،
سېلىپ قويغاندەك سېنى بىر كويغا.

كوۋۇكلىرىڭگە قاراپ بىر مەھەل،
غەزەپكە تولۇپ، ئويغا پاتىمەن.
كېلەرىبەختىڭگە قىلالماي ئەمەل،
كەچۈرگىن، سۈكۈت ساقلاپ ياتىمەن.

ئىيە، ئىلى، ئىلى ئېيتقىنا قېنى،
ئېمىشكە شۇنچە تارتقۇلۇغىڭ كوپ.
ئەشۇنىلىك ئويلارغا سالسەن مېنى،
ژۈرىمەن ھەسرىتىڭ، دەردىڭدە كويۇپ.

ياق، ياق مەن ساڭا تەشنامەن، لېكىن،
تەشنالىغىمدا ئىزگۈ ـ تىلەكلەر.
دولقۇنلىرىڭنى قانات قىپ بىر كۈن،
ئاتلىنار جەڭگە ئوتلۇق ژۈرەكلەر.

ئۈزگەئىقلىمدىن ئەمەس مەن ھېچ كام،
قورقماس جەڭگىۋار شانلىق ئىزىم بار.
ئۇلار ئالدىمدا يانغان يۇلتۇز، شام،
ئەبەدىي ئۆچمەس، ئۆلمەس سوزۈم بار.

ئىلى دەرياسى بار ئېكەن مۇقىم،
ئۇيغۇرستانىم باقار كوزۈم بار.
ئەۋلادلىرىمغا مېنىڭمۇ چوقۇم،
ئېيتار ئامانەت ژۈرەك سوزۈم بار.

دىيارىم

جانغا مەدەت نانۇ ـ تۇزۇڭ دىيارىم،
ئەمگەكتە مەرت ئوغۇل ـ قىزىڭ دىيارىم.
قاچان بولسۇن سەن توغرىلىق ئويلىسام،
ژۈرۈكىمدە شاتلىق سېزىم دىيارىم.

ئېيتسام ناخشام، چالسام سازىم دىيارىم،
ئومرۈم بىرەي بولسا لازىم دىيارىم.
تامچە سۈدەك ئەڭ ئاخىرقى دېمىمدە،
مەڭگۈ زار بوپ باقار كوزۈم دىيارىم.

ئىلھاملىنىپ يازسام نازىم دىيارىم،
كۆلكەڭگە جور زىل ئاۋازىم دىيارىم.
چۈنكى روھى بايلىغىمنىڭ مەنبەسى،
تىل تۇمارىڭ ھامان ئوزىڭ دىيارىم.

قەلبىم سويۇپ چالسام سازىم دىيارىم،
تىلىم كويۇپ ئېيتسام ئەرزىم دىيارىم.
ياشلىغىمنى ئەسكە سېلىپ چىللىغان،
ساڭا تازىم، ساڭا تازىم دىيارىم.

ئانا ئۇلۇغ ھەممىدىن

ئانا مۇكەللۇق بىلەمسلەر نېمىدىن، .
ئانا مۇكەللۇق باللىرى غېمىدىن.
ئانا شانلىق بىلەمسلەر نېمىدىن،
ئانا شانلىق ئانا دېگەن نامىدىن.

ئۇنىڭ قەدىر ـ قىممىتىگە يەتمەك تەس،
ئۇنىڭ سويگۈ ـ ھىممىتىنى ئۇتەش تەس.
كورگەن چاغدا قاتقان كوكلىڭ ئېرىتىپ،
ئۇلۇق مېھرى مەي مىسالى قىلار مەس.

قەلبى ئوتلۇق بىلەمسلەر نېمىدىن،
يالقۇنلىغاچ پەرزەنتلىرى غېمىدىن.
داۋام قىلغاچ ھاياتلىقنى ئالەمدە،
ئانا نۇرلۇق، ئانا ئۇلۇق ھەممىدىن.

يولى قۇتلۇق، ھورمىتى زور نېمىدىن،
ھورمىتى زور، ئەۋلاتلىرى نامىدىن.
تىلى تاتلىق بىلەمسلەر نېمىدىن،
تىلى تاتلىق تەرلەپ تاپقان نېنىدىن.

ئانا شەپقەت قىلار مېھر قانىدىن،
ئانىلارغا ئالقىش ئىنسان نامىدىن،
چۈنكى ئانا تەكدىشى يوق ئەزىزدۇر،
ئانا دانا، ئانا ئۇلۇق ھەممىدىن.

كونا مەھەللە

كونا مەھەللە، كونا مەھەللە بۇ ياتقان،
تالاي ئەسىر سىرلىرىدىن ئۇن قاتقان.
ئىسسىق قوينى ياشلىغىمنى ئەسلىتىپ،
بۇ ھاياتقا ھەۋەسىمنى ئويغاتقان.

قوتۇر تاملار كەتكەن ھېلى تۈزلىنىپ،
كىملەرنىڭدۇ ئىزدەيمەن مەن يۈزلىنىپ.
دۇئا ئوقۇپ ئاتام ـ ئانام روھىغا،
ئولتىرىمەن تاقىر يەردە تىزلىنىپ.

ئاقارغان تاش، سۇنغان كېسەك دەرەقلەر،
كىشىلەرنى ياد ئەتكۈزۈپ سوراقلار.
ماڭغان يولىن، قىلغان ئىشىن ئەسلىتىپ،
ئوتمۇش ھايات سەھىپىسىدىن ۋاراقلار.

كونا مەھەللە قەدىرلىكتۇر ئەزەلدىن،
ھەر جايىغا زوقۇم بىلەن كوز سالدىم.
سېلىشتۇرۇپ كونا، يېڭى بەرىقنى،
ئانىلارنىڭ قول كۈچىگە تاڭ قالدىم.

يېڭىلىقلار ئاشۇرۇپ خۇش زوقۇمنى،
تۈزگىلەرگە قالدۇراي مەن ژۈكۈمنى.
يۈرتنى سويگەن ئاتىلارنى پىر تۇتۇپ،
موشۇ جايدىن ئىزدەپ ژۈردۈم يوقۇمنى.

ئۈچ سۇۋادان

بوي تالىشىپ ئۈچ سۇۋادان بەس ـ بەستە،
ئوسكەن مەغرۇر بىر ـ بىرىگە ھەۋەستە.
چىرايىغا چىراي قوشۇپ يېزامنىڭ،
تىزغان يېشىل يوپۇرماقتىن گۈلدەستە.

تۇرار ئېدى گويا ھوشيار ساقچىدەك،
كورگىن بىزنىڭ ئەھۋالىمىز ياخشى دەپ.
شامال چىقسا ئۈن قاتاتتى شىلدىرلاپ،
ئېيتىلمىغان دىل ئىنتىزار ناخشىدەك.

خۇددى ھەممە دەرەقلەرنىڭ شاھىدەك،
ھەر تەرەپكە باقار ئېدى ئەركىلەپ،
بەزىلەرنى ئۇيقىسىدىن ئويغىتىپ،
بەزىلەرنى ئۇخلىتاتتى پەپىلەپ.

شاخلىرىغا قۇشلار قونۇپ سايراشقان،
غوللىرىغا كوزلەر تەشنا قاراشقان.
ۋەدىسىگە سادىق ئاشىق ـ مەشۇقتەك،
ئۈچ سۇۋادان يۇرتىمغا بەك ياراشقان.

كوتەرگەندى ئۇلار ئەجدات روھىنى،
يوشۇرغاندى ئانىلارنىڭ ئاھىنى.
ژىللار ئوتۇپ مانا ئاخىر بىراقتا،
كوتىرەلمەي قالدى ۋاقىت ژۈكىنى.

ئۈچ سۇۋادان ھىممەتلىرى ئۇنتۇلۇپ،
ئېھتىياجدىن كەتتى بۇگۈن كېسىلىپ،
ئويلانمايلا ئابۇت قىلدى ئۇلارنى،
ئاقتاملىقلار مەنپەئەتكە بېرىلىپ.

يۇرتىمىزدا ژۈرگەن ھەممە كورىدۇ،
ئۈچ سۇۋادان بىچارە بوپ تۇرىدۇ.
بۇ دەھشەتنى كوزۈڭ بىلەن كورگەندە،
ژۈرەكلىرىڭ غەزەپ بىلەن ئۇرىدۇ.

مومايلار

قېرىلىق دەستىدىن ئېگىلگەن بېلىڭ،
پۇتلاشاڭ يولەكچىڭ ـ قولۇڭدا تاياق.
قىسقىراش ئورنىغا ئۈزىرىپ يولۇڭ،
ئالدىڭغا سورۇلۇپ باسسەن ئاياق.

ئىززىتىم، ھورمىتىم ساڭا بىقىياس،
ژىللارغا بەرداشلىق بەرگىنىڭ ئۈچۈن.
گوياكى قورقۇمسىز جەڭچىگە ئوخشاش،
پەرزەنتلەر پوستىدا تۇرغۇنىڭ ئۈچۈن.

ھەر كورسەڭ قۇردىشىڭ ئانامنى ئەسلەپ،
ياد ئەيلەپ، قايغۇرۇپ تىنىسەن دەرتلىك.
دەيسەن ھەر قېتىمدا بەختىڭنى تىلەپ،
ئوتتى بۇ ئالەمدىن ئاناڭ رەمەتلىك.

راھىتىم كورەلمەي كەتتى ئانام راست،
بىراقتا ئانامنى كورگەنلەر قالدى.
باللىرى زوقىغا بولۇپ ژۈرۈپ مەس،
باللىسى ئەزىزلەپ ژۈرگەنلەر قالدى.

ھەر ئويگە يارىشىپ تۇرسەن تۇغدەك،
بېشىڭغا ئاق ياغلىق تاققىنىڭ ئۈچۈن.
چېھرىڭ مەن ئۈچۈن كورىنەر باغدەك،
ئانامنىڭ كوزىدە باققىنىڭ ئۈچۈن.

ھەر قېتىم كورگەندە يېرىم كوڭلۇم توق،
ئانامدەك مېھرىۋان ئەنسىز مومايلار.
قەدىر ۋە قىممىتىڭ ھەممىدىن ئۇلۇق،
ئۇيىمىز سولىتى ئەزىز مومايلار.

ئاۋارە بولما

ئاۋارە بولما، مەنسۈم سوراپ،
ئەمەسمەن كوكتە پارلىغان يۇلتۇز.
يولۇمنى كاۋ تەلەي تۇرغاچقا توراپ،
ھەتتا كورۇنمەي ژۈرىمەن كۈندۈز.

نەلەردە ئۇچۇپ، قەيەرگە قونماي،
يىلتىز ـ تومۇرۇم ئانا يەرگە خاس.
كىمنىڭ، كىملەرنىڭ ئوتىدا يانماي،
ئەلگە بىر ئومۇر ئاشىقلىغىم راست.

مەيلى شام بولاي، مەيلى كام بولاي،
ۋىقلىسام بىراق ئانا يەر ئېكەم.
سازىمنى سازلاپ نەلەردە چالماي،
دىل تۇيغۇلىرىم ئەل ئۈچۈن سوغام.

قورۇنۇپ ئەندىشىدە ياشىغاندىن

ياق ماڭا بايلىق، شوھرەت كېرەك ئەمەس،
ھاياتلىق لەززىتىدىن پاك كوڭلۇم مەس.
مەن غەمكىن كوز ئالدىمدا سۇنسا دەرەق،
مەن غەمكىن ئاق پېتىچە قالسا ۋاراق.

خىيالىم كوكتە لەيلەپ ئۇچۇش ئەمەس،
يېتىپ جەم ئەرزىدىن بەخىت قوچۇش ئەمەس.
سېزىلسە دەملىرىمدىن نادەملىكىم،
بىلىنەر غەملىرىمدىن مەن كىملىكىم.

قورقۇپ ھەم ئېغىر ئىشتىن قېچىش ئەمەس،
باسسا غەم بۇ ھاياتتىن كېچىش ئەمەس.
چىرايىم سولسا بەزىدىن قىلىپ ۋايىم،
كۆزلىرىم خوشاللىقتا باشلار دايىم.

ماختانماي، كوكسۈم كورمەي ئىشلىگىنىم،
بىلسەڭلار ئەل قاتارى ياشىغىنىم.
يوللاردا بەزىدىن چەتكە قېقىلغىنىم،
ھاياتقا ھاجەت بولۇپ تېپىلغىنىم.

سەپەردە ۋىژدانسىز دوست كېرەك ئەمەس،
دوست بولسا ساداقەتلىك، پاك بولسا بەس.
ۋىقىلسام يولىنەتتىم تۆۋرۈك قىلىپ،
نوتەتتىم ئۇلۇق سۆزدىن كورۈك قىلىپ.

كۆردىشتە كۈچلۈك بولاي، كۈچسىز بولاي،
ئەجدادلار ئىشلىرىغا سادىق بولاي.
شۇ مېنىڭ ئالىي تىلەك ئېسىل ئويۇم،
شۇ مېنىڭ دىلغا پۈككەن پۈتمەس كۈيۈم.

ياق ماڭا ساختا ھورمەت كېرەك ئەمەس،
لوللار ئىشلىرىغا جان ـ تېنىم قەست.
قورۇنۇپ ئەندىشىدە ياشىغاندىن،
ئەۋزەلدۇر ئوزەم كورەش باشلىغىنىم.

گوزەللىك ھەققىدە

جامالىڭدىنمۇ قىلچە ئەيىپ يوق،
شەكلى گوزەللىك چىرايىڭغا خاس.
پەرىشان قىلىپ ژىگىتلەرنى كوپ،
ئارقاڭغا سېلىپ ژۈرگىنىڭمۇ راست.

ئەمگەكتە تەرلەپ كورمىگەنمۇ سەن،
كىيىم ياخشىسىن كىيگەنلىك راست.
بىلمىسەڭمۇ ھېچ ئىمارەتتەك دىنىڭ،
ئويناپ ـ كۈلۈشنى سويگەنلىگىڭ راست.

زادى ئەيىپ يوق، زىننەت بويىڭدا،
شەكلى گوزەللىك بىر ساڭا خاس.
لېكىن زاماندا، بولسۇن ئويۇڭدا،
ئەقلى گوزەللىك ئومرۈڭگە ئاساس.

مىرزەخمەت مىرىموۋ

يېڭى شېئىرلار

پۇشايمان

(ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ مونولوگى)

مىللىتىمگە خىزمەت قىلغىن بار دېدىڭ،
ئويغىتىشقا قولغا مەشئەل ئال دېدىڭ.
زۇلۇم ـ سىتەم قايىنىمدا تۇنجۇقان،
مەزلۇم ئەلگە نۇر ـ يورۇقلۇق بەر دېدىڭ.

ژۈرىكىمگە سالدىڭ ئوزەڭ ئوت ـ چوغنى،
تۇتقازدىڭ ھەم ئىستىقلالنىڭ تۇغىنى.
دېدىڭ شۇندا خەلقىڭ قېنىن سۈلۈكتەك،
شوراۋاتقان دۈشمەن كېلىن بوغ دېدىڭ.

كېڭەش ئىلى دېدىڭ ساڭا يار ـ يولەك،
مىللىتىڭنىڭ ئوغلانى بول تۇر بىلەك.
چىقسۇن مەرتلەر ئەڭ ئاخىرقى غازاتقا،
جەڭ قىزىتسۇن ئەرىك ئۈچۈن شىر ژۈرەك.

شۇ دەۋەتتە ئۇيغۇر ئېلىن تەۋرەتتىڭ،
قول قانات بوپ پىدائىيلار ئەۋەتتىڭ.
ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي قوينىدا،
قىسقا مەزگىل ھۆرلۈك تۇغىن كوتەرتتىڭ.

بىز ئۇچقۇندىن يالقۇن ياقتۇق ئىلىدا،
ھۆررىيەت نۇرى ياندى خەلقىم دىلىدا.
يەتتە باشلىق ئەجدىھارنى ۋىقىتىپ،
ئەرىك تۇغىن تىكتۇق ئۇيغۇر ئېلىدا.

ھۆر جۇمھۇرىيەت قۇردۇق ـ شەرقىي تۈركىستان،
ئەجداتلىرىم ماكانى بۇ گۈلۈستان.
تاڭلار ئاتتى ئۈچ ۋىلايەت ئۈستىدە،
خەلقىم شۇندا چوڭ غەلبە ئۇردى جاڭ.

«قارا خىتاي، قىزىل خىتاي بىر خىتاي»،
دەپ قوزغالغان خەلقىم دەردى بېسىلماي.
سەددىچىندىن كېلىپ بىزگە يېپىشقان،
ھەر ئىككىسى قان شورىغۇچ رودۋاي.

تاقەت قىلماي چىقتى خەلقىم غازاتقا،
چىدالماستىن جاندىن ئوتكەن ئازاپقا.
قېنى سېنىڭ مەدەتكار دوست بولغىنىڭ،
ئاقۋەتتە چۈشەردىڭمۇ تۇزاققا.

مۇستەقىللىق كۈرىشىنى ماناستا،
توختاتتىڭ سەن بىزنى سېلىپ تالاشقا.
ئاقىۋەتتە سۈلھى شەرتكە كوندۇردۇڭ،
ھېلەڭ بىلەن ئۇتتۇپ بىزنى ئالداشقا.

ئۇ كۈرەشتىن تاپالماستىن بەختىنى،
ئارمان قىلىپ قالدى خەلقىم ئەركىنى.
ئىشەنچىمىز شۇمۇ سېنىڭ ئەھدىڭگە،
ياۋۇزلارغا باغلاپ بەردىڭ خەلقىمنى.

قاچانغىچە رىقابەتتە ژۈرىمىز

بىرىمىزنى ئىككىنچىمىز كورەلمەي،
پىتنە ـ پاسات قىلماي زادى ژۈرەلمەي،
رىقابەتتە ژىللار يەنە ئوتەمدۇ،
ئەۋلاتلارغا ئىبرەت ـ ئۈلگە بېرەلمەي.

دوست ـ قېرىنداش ياخشىلىغى ئىزتىراپ،
ئوتنى يېقىپ بىز ژۈرىمىز ئىز ماراپ.
ھەسەتخورلۇق، نادانلىقنىڭ زەپتىدە،
ئوزىمىزنىڭ ھاياتىنى قىپ خاراپ.

ئەقىلدارنى تىڭشىماسىمىز ئاخماق دەپ،
قۇلاقلارغا خۇش ياقمايدۇ ياخشى گەپ.
ھەق ـ ناھەقنىڭ تېگىگە ھېچ يەتمەستىن،
چېپ كېتىمىز غالۋارىشىپ دۇمباق، داپ.

بىر ئامەتتە چىقىپ قالساق مەنسەپكە،
مەس بولىمىز سادىق دوستنى دەسسەشكە.
زىندىيەتتە ئابروي، ئاتاق تالىشىپ،
بەلنى باغلاپ چۈشىمىز ھەم بەس ـ بەسكە.

ئورلىگەننى بىلىم، ئەمگەك ئىجاتتا،
دادىل قەدەم تاشلىغاننى نىجاتقا،
كورەلمەستىن پۇتلاشتۇرماق بولىمىز،
بىزدىن ئوزۇپ كەتمىسۇن دەپ ژىراققا.

بىر ھارۋۇنى تورت تەرەپكە تارتىمىز،
تارتىمىزدە، قوزغىلالماي ياتىمىز.
ھاماقەتلىك ئىشىمىزغا ئوكۈنمەي،
يەنىلا شۇ قۇرۇق پونى ئاتىمىز.

بولغان ئۇلۇق بىز ئۇيغۇرلار ئەجدادى،
ماختىنىمىز دەپ شۇ خەلق ئەۋلادى.
پالتا چېپىپ لېكىن پۇتقا ئوزىمىز،
ئوزگىلەردىن ئىزدىشىمىز بىز قازى.

قاچانغىچە بىر بىرلىككە كەلمەيمىز،
نادانلىقتىن بىز پەندىيات يېمەيمىز.
«بولۇنگەننى بورى يەيدۇ» دەيدىغۇ،
ئېچۈك شۇنچە ئىناقلىقنى بىلمەيمىز.

نامىڭ ئۆچمەس دىللاردا

ئەۋلىيا چوققىنىڭ باغرىدىن ئۇچقان،
ئۇيغۇرنىڭ قامەتلىك سەن بىر قىرانى.
قەلبىڭگە ئىلھامنىڭ ئوتىنى ياققان،
خەلقىڭنىڭ تەغدىرى، دەردۇ ـ پىغانى.

كۆيلىدىڭ «خانتەگرى» ئۇيغۇر قىزىنى،
ئاھىنى مىسرالار بويىغا قېتىپ،
خەلقىڭگە تىلەپ سەن بەخىت نۇرلىرىن،
ئىنتىلدىڭ ئەرىككە خىيالغا پېتىپ.

كاۋ تەغدىر ئۇيغۇرنىڭ ئامىتىن چىكىپ،
ۋەتەننىڭ غېمىدا ژۈردۇق ئومۇلۇپ.
سەن كەبى ئوغلانلار قىلىنىپ تۇتقۇن،
دىللارغا، تىللارغا سېلىندى قۇلۇپ.

ئەزەلدىن ھەقىقەت ئېگىلەر، سۇنماس،
تاڭ ئاتار قارا تۈن مەڭگۈلۈك تۇرماس.
قۇتۇلدىڭ ئىيە شائىر زۇلۇم ـ قەبىزدىن،
قايتتىڭ يۇرت قوينىغا سېنى ئۇنتماس.

تاغ كەبى غورۇرىڭ، قەددىڭ پۈكۈلمەي،
تەڭ ئېغىر سىناقلار سېنى تاۋلىدى.
ياشىدىڭ مەرتلەرچە دەرتكە بېرىلمەي،
ژۈرىگىڭ ئەركىنلىك ئىشقىدا ياندى.

يالقۇندىن يارالغان ۋىجدان، ۋۇجۇدىڭ،
ئىلھامىڭ پەرىسى قوندى قولۇڭغا.
ھەقىقەت، بەختنى كۈيلەيمەن دېدىڭ،
مەشئەل قىپ ئۇمۇتنى ماڭغان يولۇڭدا.

سەن شېئىر ئۇقساڭ تەۋرىنىپ ۋۇردىڭ،
ئاۋازىڭ ئەتراپقا زىل ـ زىلە سالدى.
خەلقىڭگە كويۇندىڭ گويا ئانىدەك،
پەپىلەپ ئۇ سېنى قوينىغا ئالدى.

ئەۋلىيا چوققىنىڭ باغرىدىن ئۇچقان،
ئىسكەندەر ئەۋلادى ـ سەن شائىر تېتىك.
ئەۋلاتلار قەلبىدىن ئۆچمەس ئىجادىڭ،
دېمەك، سەن بىز بىلەن مەڭگۈگە تىرىك.

روبائىيلار

ياماننىمۇ ۋەتەن دەپ بىز ئومۇر سۈرسەك،
تۇغۇلغان يۇرتىنىڭ گۈل ھوسنىنى كورسەك.
بىيەرۋا يۇز ياشاپ ئويناپ كۈلگەندىن،
مىڭ ئەلا ۋەتەنچۈن جەڭ قىلىپ ئولسەك.

ھەي يالغان ئەۋلىيا ـ سەن ئاپپاق غوجا،
توپرىغىڭ بۇ كەمدە سېنىڭ بىر مازا.
خۇشتار بوپ تەختكە، دەريا قان توكۇپ،
ئاخىرى ئوزەڭمۇ ئالدىڭ شۇ جازا.

ھەممىنى ئوزەڭگە دوست تۇتتىڭ ئۇيغۇر،
دۈشمەندىن راپاۋەت سەن كۈتتىڭ ئۇيغۇر.
ئالدامچى، ھېلىگەر ئوغرىنى دوست دەپ
ھەسرەتتىڭ ئىكىدە ئوتتۇڭ سەن ئۇيغۇر.

شۇنچە كويىمۇ بىزدە ساتقۇن، مەنسەپپەرەز،
ئەل زارلىسا پايدا ئىزدەر ئۇقماس غەرەز.
ۋىژدان سېتىپ، ئەلنى سېتىپ كۈن كورگەن ئۇ
ئەنگە چىققان كېسىپ تاشلار پىسى ـ مەرەز.

ئەشۇ يۇرتنىڭ قوينى بايلىق قاتمۇ ـ قات،
ئۇندا ياتلار ئومۇر سۈرەر ياشاپ شات.
يۇرت ئېگىسى ئۇيغۇر ئوزى مۇساپىر،
كەلگۈندىنىڭ زورلىغىغا ئېيتار دات.

سەرسانلىق زەردابلىرى

(ھېكايە)

ئالمۇتىنىڭ يايما بازىرىغا قاتار ئورۇنلاشتۇرۇلغان تومۇر دۇكانلاردا سودا - سېتىق ئىشلىرى راسا قىزىغان پەيت. ھەر خىل تىللاردا ئوز ماللىرىنى ماختاپ سېتىۋاتقان تىجارەتچىلەرنىڭ ئاۋازلىرى بازارشاۋ - شۇۋىنى تېخىمۇ ئۇلغايتقان بىر ئارىلىقتا ئوز ۋەتىنىدە كۈن كەچۇرگىدەك بىرەر ئىش ئورنىغا كىرىپ ئىشلەش مۇمكىنچىلىكى بولمىغانلىقىدىن ئۇنىڭ - بۇنىڭدىن ۋىغىپ - توشۇپ ۋىققان پۇللىرىغا بۇ ياققا مال ئېلىپ چىقىپ سېتىۋاتقان ئۈچ - تۆرت ۋىگىت قايتىپ كېتىشىدىن ۋاقىتلىرىنىڭ توشۇپ قېلىپ، ماللىرىنى تېخى سۇ قىلالمىغانلىقى ئۇچۈن دەرت - مۇڭ ئېيتىشماقتا ئىدى. شۇ ئەسنادا [illegible] زىيالى سۈپەت چىرايلىق بىر كىشى ئوتتۇردا بولۇۋاتقان سوزلەرنى ئاڭلاپ ئۇلارغا يېقىنلاشتى. [illegible] ۋىگىتلەرنىڭ دىققىتىنى ئوزىگە جەلىپ قىلىپ ئالدى.

- [illegible] ۋىگىتلەر، ياكى ماللىرىڭلار تۈگىمەيۋاتامدۇ؟

- ئېھمىسنى سورايسىز، دەردىمىز ئېغىر، - دېيىشتى [illegible].

- ۋاھ، قىزىق ۋىگىتلەر ئىكەنسىلەر، دەرتكە داۋا تېپىش ھەر كىمنىڭ ئوز قولىدا ئەمەسمۇ؟!

بۇ گەپ ئۇلارنىڭ كوڭۇللىرىنى يورۇتقاندەك بولدىدە، دەرت - غەملىرىنى ئېيتىشقا كىرىشتى.

[illegible]

ئوزىنى «قادىر» دەپ تونۇشتۇرغان بۇ كىشى [illegible]

[illegible]

- ئۇيغۇرچىنى تازا سوزلىيەلمەيدىكەنسىز، - [illegible]

- ھە، بۇ مېنىڭ [illegible]

[illegible]

ئۇ تىجارەتچى ۋىگىتلەرنىڭ [illegible] كېيىن، - ئارتۇقچە سوزلەپ كېتىپ سىلەرنىڭ ۋاقتىڭلارنى ئالدىم ۋىگىتلەر. مەن قايتاي، - دېدىدە، قىممەت باھالىق دىپلوماتىنى كوتىرىپ، بويىنىدىكى گالستۇگىنى جوندىگەچ ئورنىدىن قوزغالدى. - ھەر قانداق ئىشلىرىڭلا بولسا ئېيتىڭلار، هوددىسىدىن چىقالايمەن.

شۇ ئەسنادا ۋىگىتلەر بىر- بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالماسلىقنى خىياللىرىدىن كەچۇردىدە، ئوزلىرىنىڭ ئىشلىرىنى ھەل قىلىپ بېرىشنى مۇراجەت قىلدى.

- مەن سىلەرگە ئېيتتىمغۇ، بۇ چېپۇخا ئىش، - قادىر ئىشەشلىك تۇردە دىپلوماتنى پوكەينىڭ ئۇستىگە قويۇپ ئاچتىدە، مانا شىركەتنىڭ مورى، - دەپ سىرتى ئالتۇندەك پالىلداپ تۇرغان سېرىق قۇتىنى ئۇلارغا كورسەتتى. دىپلومات ئىچىگە باشقىمۇ ھەر خىل ھوججەتلەر رەت - رېتى بىلەن قويۇلۇپتۇ. - قېنى پاسپورتلىرىڭلار، ھازىرلا خەت تەييارلاپ ئىشقا كىرىشىمەن.

ۋىگىتلەر توش خالتىلىرىدىن ھوججەتلىرىنى ئالدىراش چىقىرىشىپ، يېڭى تونۇشقا كورسىتىشكە باشلىدى. قادىر ھەر بىر پاسپورتنىڭ بەتلىرىنى ئالاھىدە دىققەت نەزىرىدە قارىغاچ خاتىرە دەپتىرىگە نېمىلەرنىدۇ ئىشتىك يېزىشقا كىرىشتى.

- جەۋدەت، سىزنىڭ قەرەلىڭىز ئوچلا كۈن قاپتۇ، - دېدى ئۇ پاسپورتنىڭ ۋىزا قويدۇرىدىغان بېتىنى ئېگىسىگە كورسىتىپ. - قانچە مۇددەت ئۇزارتىپ بېرەي؟

- ئالتە ئاينىڭ نەرقى قانچە؟

- ئەگەر شۇ ئارىدا ئۈچ قېتىم كىرىپ چىقىدىغان ۋىزا ھاجەت بولسا 600 دوللار، بىر ۋىللىقى مىڭ.

- قىممەت ئىكەن.

- بۇنىڭدىن ئەرزەنگە مۇنداق ئىشنىڭ ھوددىسىدىن چىقىش مۇمكىن ئەمەس، - قادىر رازى بولمايدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ھوججەتلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىۋەتتىدە، - مەيلى، ئوزەڭلارنىڭ ئەركى، - دەپ كېتىشكە ھازىرلاندى. ئۇ بۇلاردىن ئۈزۈلۈپ ماڭغىنىدا، ۋىگىتلەر ئوز ئارا مەسلىھەتلەشتى.

- بۇ ئادەم ئىشەشلىكتەك تۇرىدۇ. ئەسلى تېگى ئوزىمىز تەرەپتىن ئىكەن. كېرەكلىك ھوججەتلىرىنىمۇ كوردۇڭلارغۇ. مورتامغىلىرىمۇ تەييار ئىكەن، بەرسەك بېرەيلۇق، - دېدى ئابدۇۋەلى ئورنىدىن تۇرۇپ. ئاخىرى ۋىگىتلەر شۇنداق قارارغا كېلىشتىدە، قادىرنىڭ كەينىدىن باردى. ئۇ ئانچە ئۇزاپ كەتمىگەن ئىكەن.

- قانچە كۈندە تەييارلاپ بېرىسىز؟ - باياتىن ئىككىلىنىپ تۇرغان شاراخمەت ئۇنىڭغا مۇراجەت قىلدى.

- ئەتىلىككە موشۇ مەزگىلدە قوللىرىڭلارغا ئالىدىغان بولىسىلەر.

- پۇلنى شۇ مەزگىلدە...

- ياق، ياق، ھەر بىر كىرگەن توشۇككە پۇلنى نەق تولەپ ۋۇرۇپ ئىشنى پۇتتۇرىش كېرەك. ئۇنىڭسىز ھېچ ئىش پۇتمەيدۇ، - دەپ قادىر گەپنى كېسىۋەتتى.

شۇ مەھەل قادىرنىڭ دىپلوماتىغا ئىككى مىڭ ئالتە يۇز ئاق ش دوللىرى نەق چۇشتى.

- سىزنى نەدىن ئىزدەيمىز؟ - دەپ سورىدى شاراخمەت ئىشتىك كەينىگە قايرىلىپ ماڭغان قادىرغا تىكىلىنىپ.

- مېنى ئىزدەشىنىڭ ھاجىتى يوق، ئوزەم كېلىمەن.

- ھەر ھالدا بىلىپ قېلىشىمىز كېرەك، - شاراخمەت رايىدىن قايتمىدى.

قادىر قوشۇمىسىنى تۇرگەن ھالدا، بىردەمقىنە ئويلاندىدە، ئاندىن توش خالتىسىدىن پاقىراپ تۇرغان ئىككى ئىلىك قەغەزنى ئېلىپ ئابدۇۋەلىگە سۇندى.

- مېنىڭ ۋىزىتكام، ئەينە ئويي ۋە شىركەتنىڭ ماكان جايلىرىنىڭ تېلېفونلىرى، - دېدىدە، ئۇنى ئۇلارغا بېرىۋېتىپ، ئادەملەر دېڭىزىغا كىرىپ، كوزدىن غايىپ بولدى.

ئالدى - كەينىگە ئۇششاق ھەرىپلەر بىلەن يېزىلغان ۋىزىتكىنى ئابدۇۋەلى سىنچىلاپ قاراشقا كىرىشتى. ۋاھالەنكى، بۇ يېزىقنى ئانچە تونۇپ كەتمەيدىغانلىقى ئۇچۇن ئۇنى شارەخمەتكە سۇندى.

- ئاداش، قانداقكەن؟ - سورىدى جەۋدەت يېقىنلىشىپ.

- بۇ يەردە قادىرنىڭ ئىسمى يوققۇ، بىر ئورۇس كىشىسىنىڭ ئىسىم - فامىلىيەسى يېزىلىپتۇ.

بۇ شۇم خەۋەر ئۇچىنىڭ ۋۇرىكىنى ئەرىكسىز دۇپۇلدىتىپ، سەھپارە قىلىۋەتتى. ئۇلار سۇكانات ئىلكىدە تەشۋىشلىك خىياللىرى بىلەن بەنت بولۇشۇپ تۇرۇپ قېلىشتى.

- جەۋدەت، شاراخمەت، ۋۇگرەڭلار، تېز كەينىگە چۇشەيلى، - دېدى ئاخىرى ئابدۇۋەلى ئېسىنى ۋىغىپ. ئۇ پوكەيدىكى ماللىرىنى ۋىغىشتۇرۇشقا كىرىشتى. دەررۇ ئۈچ ئاغىنە ئۈچ تەرەپكە ۋۇگرىشىپ كېتىشتى. بىراق قانچىمۇ ئىزدەشتۇرگىنى بىلەن قادىرنى يولۇقتۇرالماي، ئىككى ئۈچ سائەتتىن كېيىن ئابدۇۋەلىنىڭ دۇكىنىنىڭ ئالدىغا قايتىدىن ۋىغىلىشتى.

- ساقچىغا خەۋەرلەيلى، - تەكلىپ قىلدى شاراخمەت باشقىلاردىن بۇرۇن ئەقىل تاپقان بولۇپ، - بولغان ۋاقەنى يوشۇرماي، ئاشكارىسىنى ئېيتايلى.

ۋىگىتلەر ئوزلىرىنىڭ پىكىر- مۇلاھىزىلىرىنى ئوتتۇرىغا تاشلاپ مۇزاكىرلەشتىدە، ئاندىن ھازىرچە قادىرنىڭ كېلىمەن دېگەن ۋاقتىنى كۈتۈش قارارىغا كېلىشتى.

ئادەملەر ئۇچۇن كۈتۈشتىن ئېغىر ھالەت، تاقەتسىزلىك بولمىسا كېرەك. ئەگەر كۈتكىنىڭ نامەلۇم ياكى ئىشەنچسىز كىشى بولسا تېخىمۇ ئېغىر. مۇنداق پەيتلەردە سائەت تىلى ھېرىپ قالغاندەك تازىمۇ ئاستا ماڭىدۇ. شۇندىمۇ ئۈچ ئاغىنە تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن قەرەل ئاخىرى يېتىپ كەلدى. تۈن بويى ۋايىم قىلىشىپ ئۇزەككىنە ئۇخلالماي تاڭنى ئاتقۇزغان ۋىگىتلەر ئۇياق - بۇ ياققا ئۇتۇشۇۋاتقان كىشىلەر ئارىسىدىن تېخى تۇنۇگۇنلا خۇددى قان قېرىندىشىدەك سەمىمىي مۇئامىلىدە بولغان قادىرنىڭ قىياپىتىنى ئىزدەتتى. ئامما ئۇنىڭ قارىسى كورۇنمەيدۇ. ۋىگىتلەرنىڭ ۋۇرەكلىرى دۇپۇلدەپ، تاقەتتى تاق بولماقتا. ئۇلار رەنجىش گەپ - سوزلىرىنى ئېيتىشىپ، دەرت تالاش قىلىشماقتا ئىدى. شۇندىمۇ ئۇلارنىڭ ئۇمۇتى پۇتۇنلەي ئۇزۇلۇپ كەتكىنى يوق. ئارىدىن يەنە بىر كۈن شۇنداق ئوتۇپ كەتتى. شۇندىلا ئۇلارنىڭ ئۇمۇتلىرى سەراپ كەبى غايىپ بولۇشقا ئوتتى. شۇ ئارىدا ئۇلارنىڭ ئارىسىغا يەنە ئىككى ۋىگىت قوشۇلدى. ئۇلارمۇ بۇ ۋىگىتلەرگە ئوخشاش مەككارنىڭ تورىغا چۇشۇپ، پاسپورت، ئاخچىلىرىدىن ئايرىلغان ئىكەن. ئامما بۇ ۋىگىتلەرنى گولداپ كەتكەن مەككار ئېگىز بويى، پۇتۇك كوز باشقا بىرسى بولۇپ چىقتى.

- كاساپەتنىڭ ئۈچ كۈن ئاچ قالغان موشۇكتەك مىياۋلاپ كەتكىنىدىن ھەزرىئەيلىۋېدىم، - دەپ سوز قاتتى شۇندا ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ئابدۇۋەلىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتارغان شاراخمەت.

- شۇنداق گۇمانىڭ تۇغۇلغان بولسا ھاي دەپ قويساڭ بولماسمىدۇ. ئاغزىڭغا تاگكا چىشلەپ ئالمىغاندىكى، - دېدى جەۋدەت جاپا بولۇپ.

- شەيتان ئېزىقتۇردى.

- بۇ شەيتان بىزنىلا ئېزىقتۇرامدۇ نېمە؟ - ئاچچىق كىنايە قىلدى ئابدۇۋەلى، - ئوتكەنكى قېتىمدا بىر ئەبلەخ جا تەكلىپنامىلارنى سېتىپ كولدۇرلىتىپ كېتىۋىدى. ھازىر بۇنىڭغا يەم بولدۇق. نادان، ئاخماقلىقىمىز ئوچۇن ئوزىمىزگە ئاز. جۇرۇگلار كەتتۇق، ساقچى ئىدارىسىغا بېرىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلايلى.

- ئوزىمىزنى قاماپ قويسىچۇ؟

- باشقا كەلگەننى كورەرمىز.

ئۇزگىچە ئامال تاپالمىغان ۋىگىتلەر بۇ پىكىرگە كېلىشتى.

دولەت تەركاۋ كومىتېتىنىڭ خادىمى ئېگىز بويلۇق، قامەتلىك ياش ۋىگىت ئۇلارنىڭ ئەرىزلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالغىنىدىن كېيىن، بۇچەت ئەل تىجارەتچىلىرىنى غەيرى يول بىلەن ياسالما ھوججەت ياسىماقچى بولغانلىقى ئۇچۇن ئەيىپلەپ، بىر ئاز سوكىنىدىن كېيىن ھەر قايسىدىن ئايرىم - ئايرىم چۇشۇنۇك خەت ئالدى. لېكىن ئۇلارنى قورقىنىدەك بىرەر جازاغا بۇيرۇغىنى يوق. شۇ كۇنى كەچقۇرۇن زىيانغا ئۇچرىغان مۇساپىرلارنىڭ قوللىرىغا ۋاقىتلىق ھوججەتلەرنى تاپشۇردى.

- بۇنىڭ بىلەن بىز نەگە بارىمىز. ئىلگىرىكىدەك سودا - سېتىغىمىزنى داۋاملاشتۇرۇشىمىزغا مۇمكىنمۇ، - دەپ سورىدى شاراخمات قولىدىكى قەغەزنى تەركاۋچىغا دىمىغا كورسىتىپ.

- بۇ ھوججەتتە نامەلۇم جىنايەتچىنىڭ سىلەرنى ئالداپ، پاسپورت ۋە پۇللىرىڭلارنى ئېلىۋالغىنى مۇناسىۋىتى بىلەن جىنائىي ئىش قوزغالغانلىقى توغرىلىق يېزىلغان. بۇنى ئوزەڭلارنىڭ ئالمۇتىدىكى ۋاكالەتخانىلارغا تاپشۇرساڭلار سىلەرگە ۋاقىتلىق پاسپورت بېرىدۇ. شۇ پاسپورتقا ۋىزا قويدۇرۇپ، ۋەتىنىڭلارغا چىقىپ كېتىسىلەر. جىنايەتچىلەر قولغا چۇشسە بىز ئوزىمىز سىلەرگە خەۋەرلەيمىز.

- ئولگەنىنىڭ ئۇستىگە تەپكەن دېگەن موشۇدە، - دەپ ئاچچىق كىنايە قىلدى ئابدۇۋەلى تەركەۋچى بەرگەن ھوججەتنى يانچۇغىغا سېلىۋېتىپ، - ئوز يېرىڭدە تىرىكچىلىك قىلىپ جان بېقىشقا كەلگۇندى خۇمپەرلەر مۇمكىنچىلىك بەرمىسە، ھە بۇ يەرلەردە تىنەپ - تەنتىرەپ ۋۇرۇپ. خەقنىڭ كوزىگە قاراپ تەلمۇرۇپ تاپقان تەرگىنىمىزنى مەككار قۇزغۇنلار ئالداپ ياكى رېكېت دەيدىغان مۇناپىقلار بۇلاپ كەتسە، قانداق ياشايمىز كىنتاڭ زادى؟ بۇ كەڭ دۇنيادا بىز تىرىكچىلىك قىلىپ كۈن كەچۇرىدىغان يەر يوق ئوخشايدۇ. ئەگەر ئاللاتائالاغا ئىبادەت، ئېتىقات قىلغانغا شاپائەت بولسا بىزگە بولار ئېدى. ئەجدادلىرىمىز نەچچە مىڭ ۋىللاردىن بېرى دىنى شەرىئىتىمىز يولىدا تەقۋادار بولۇپ، باشقائىخلىملارغا قارىغاندا كوپرەك ئۇنىڭ ئەمەللىرىنى ئادا قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بىراق شۇندىمۇ روناق تاپالماي ۋۇرىۋاتىمىز. بۇ كاۋ تەغدىرىمىزنىڭ يەنە قانچە ۋىللار داۋاملىشىدىغانلىقى نامەلۇم؟!

ئۇ ئەينە شۇنداق باش - ئۇچى يوق چوڭقۇر خىياللار ئىلكىدە دوستلىرى بىلەن سىرتقا قاراپ يول ئالدى.

مارس ھەۋەيداروۋ.

● نەشرىياتلار توھپىسى

«ئۇيغۇر قەبىلىلەر بىرلەشمىسى، ئۇيغۇر دولىتىنىڭ تارىخى»

ئەينە شۇ نام بىلەن يېقىندا «ئاتامۇرا» نەشرىياتىدا تەتقىقاتچى قاسىم مەسىمىينىڭ تارىخىي - خرونولوگىيەلىك تەتقىقاتلار كىتاۋىنىڭ 1 - تومى رۇس تىلىدا چىقتى. كىتاپتا ئەجدادلىرىمىزنىڭ ميلادىمىزدىن ئىلگەركى 3 مىڭ ۋىللىقتىن ميلادىمىزنىڭ 5 - ئەسىرگىچە بولغان تارىخى توغرىلىق سوز بولىدۇ.

كىتاپ 17 بابتىن ئىبارەت بولۇپ، ئىلمىي مەنبەلەرگە ئاساسلانغان ھالدا، ئىلگىرى - كېيىن تېپىلغان قېزىلما يادىكارلىقلارنى ۋە تارىخىي ھوججەتلەرنى كەڭ تەتقىقات قىلىپ يېزىلغان.

«ئۇيغۇرلار خۇددى رىملىقلار، گرېكلار، مىسىرلىقلار ۋە خەنزۇلار ئوخشاش، يېرىم زىيە مەدەنىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە شەكىللىنىشىگە ئالاھىدە ئۇلۇش قوشتى»، دەپ يازىدۇ مۇئەللىپ كىتاپ مۇقەددىمىسىدە. ئۇيغۇر دولىتى تارىخىي ئۇزۇن ۋاقىت ئارىلىغىدا - ميلادىمىزدىن ئىلگەركى 3 - ئەسىردىن تا ميلادىمىزنىڭ 17 - ئەسىرىگىچە موجۇت بولدى. قېلىپلاشقان شارائىتقا بولا يەنى خوشنا دولەتلەرنىڭ كۈش - كۈشلىشى بىلەن تەخت تالىشىپ، ئوز ئارا توقۇنۇشى نەتىجىسىدە تىلىنىڭ، مەدەنىيىتىنىڭ، ئورپى - ئادەت ۋە ئەنئەنىلىرىنىڭ ئوخشاش ئىكەنلىكىگە قارىماي، ئوخشاش دولەتلەرگە بولۇنۇپ كەتتى ۋە ئاخىرىدا ئۇلاردىن ھېچ نەرسە قالمىدى». مانا موشۇ ئوقەتنى ئەزدىنى كوزدە تۇتقان قۇدرەتلىك ئۇيغۇر دولىتىنىڭ شەكىللىنىشىدىن تارتىپ ئۇنىڭ بەربات بولۇشىغىچە بولغان دەۋرىنىڭ خرونولوگىيەلىك تەتقىقاتى كىتاپخانلاردا ئالاھىدە قىزىقىش ھاسىل قىلىدىغانلىقى تەبىي. كىتاپتا ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمىي مەدەنىيىتىدىن دېرەك بېرىدىغان ئۇتكەن تارىخىي قېزىلما يادىكارلىقلارنىڭ رەسىملىرى، ئۇيغۇر دولەتلىرىنىڭ گېوگرافىيەلىك خەرىتىلىرى بېرىلگەن.

ئۇرايىم باراتوۋ.

***

ئون مىڭ نۇسخىدا نەشر قىلىندى

پېشقەدەم تالانتلىق يازغۇچىمىز يۇسۇپ ئىلياسىنىڭ «ئېغىر تىنىقلار» تارىخىي رومانىنىڭ 1993 - ۋىلى «ژازۇشى» نەشرىياتى تەرىپىدىن يورۇق كورگەنلىكى كىتاپ مۇخلىسلىرىغا ياخشى مەلۇم.

17 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىن 18 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغىچە شەرقىي تۈركىستان دىيارىدا ھوكۇم سۇرگەن سەئىدىيە ئۇيغۇر دولىتىنىڭ ئاغدۇرۇلۇشىغا زەمىن بولغان ئاپپاق غوجىنىڭ خەلقىمىزگە ئېلىپ كەلگەن ئېغىر كۇلپەتلىرى چوڭ ماھارەت بىلەن ئەكس ئېتىلگەن «ئېغىر تىنىقلار» رومانى ئوتكەن ۋىلىنىڭ ئاخىرى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن ئەرەپ يېزىقى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر تىلىدا ئون مىڭ نۇسخىدا نەشر قىلىندى.

سۇلتان ھاشىم مۇھەررىرلىك قىلغان قاتتىق مۇقاۋىلىق بۇ ئەسەرنى شائىر ئابدۇرۇسۇل ئومەر نەشرگە تەييارلىغان.

پەيزۇللا ئەخمەتوۋ.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044
ئېبەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8 - قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك رازىمەنلىك مىنىستىرلىگى.

تىراژى 2194
زاكاز 9490

تېلېفونلار: قوبۇلخانا - 59 - 84 - 33،
مەسئۇل كاتىپ - 01 - 92 - 33،
كاتىبات بولۇمى - 27 - 86 - 33، ئىجتىمائىي - سىياسىي بولۇمى 06 - 86 - 33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى - 81 - 86 - 33،
ئىختىسات بولۇمى 17 - 86 - 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.